

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII ȘI AL CULTELOR

~~CASA ȘCOALELOR
DIN PUBLICAȚIILE CASEI ȘCOALELOR~~

~~BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ~~

~~No. 1932~~

EUSEBII HIERONYMI

DE VIRIS ILLUSTRIBUS LIBER

—
T E X T

INSOȚIT DE O INTRODUCERE ȘI DE NOTE EXPLICATIVE

DE

I. N. DIANU

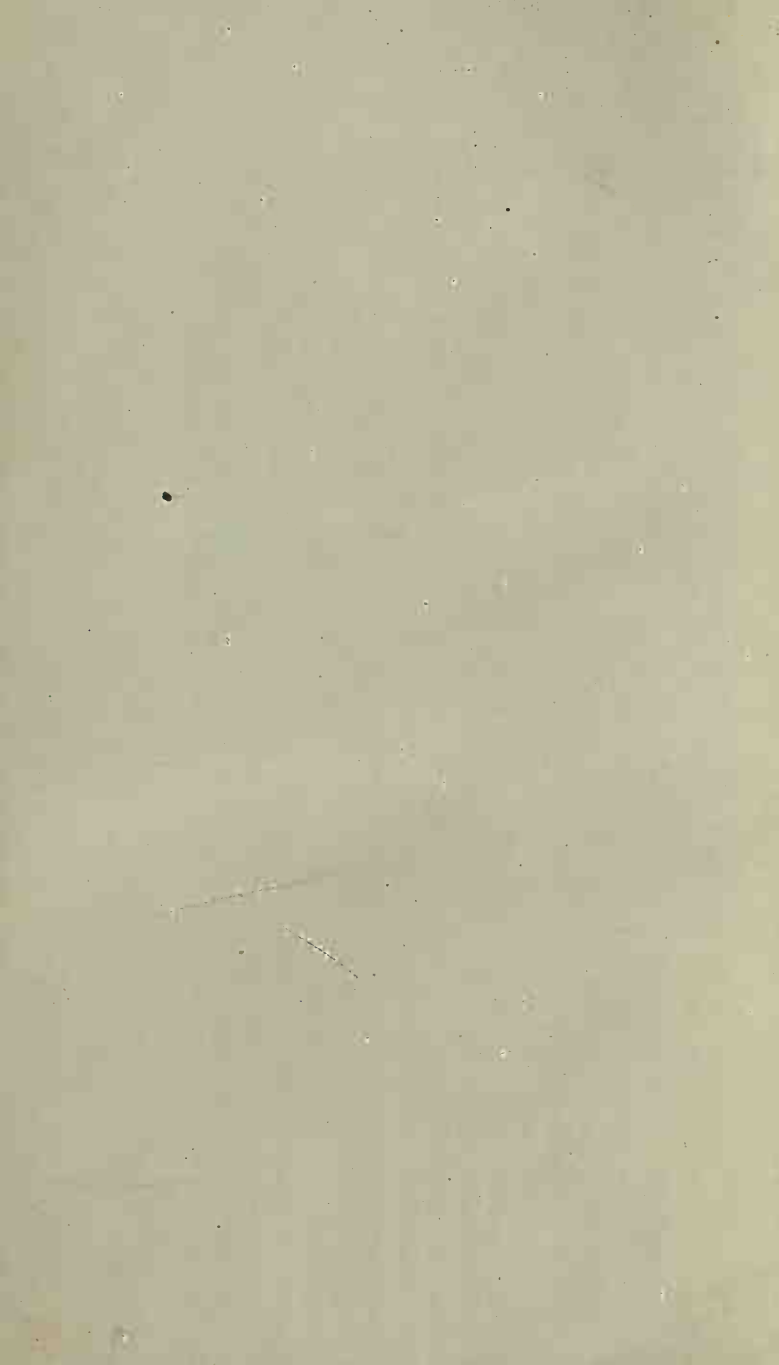

BUCUREȘTI

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ioan St. Rasidescu
16, Strada Doamnei, 16

1910.

24.864

MINISTERUL INSTRUCTIUNII ȘI AL CULTELOR

CASA ȘCOALELOR
DIN PUBLICAȚIUNILE CASEI ȘCOALELOR

~~IBLIOTECA PEDAGOGICĂ~~

~~No. 1932.~~

EUSEBII HIERONYMI

DE VIRIS ILLUSTRIBUS LIBER

TEXT

INSOȚIT DE O INTRODUCERE ȘI DE NOTE EXPLICATIVE

DE

I. N. DIANU

131 476

BUCUREȘTI

Instit. de Arte Grafice CAROL GÖBL S-r Ioan St. Rasidescu

16, Strada Doamnei, 16

1909.

Biblioteca Centrala Universitatii
"Carol I" Bucuresti

Cota.....48 556

1956

BL
C
H

BCU – Bucuresti

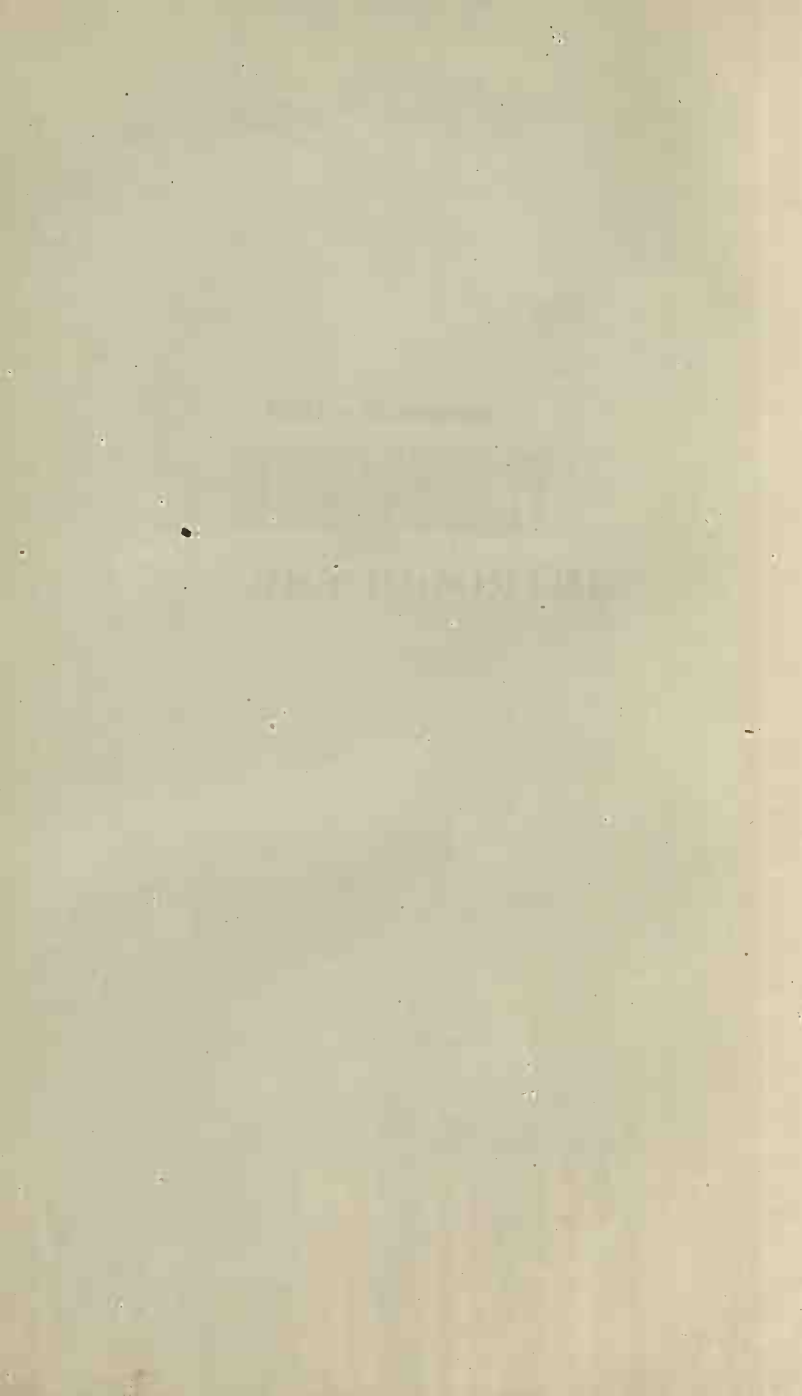

C20100207

STTD

5lu'

INTRODUCERE

INTRODUCERE

Pentru a înțelege mai bine activitatea lui Hieronymus, este necesar să ne amintim în scurt și împrejurările politice în care trăește el. Imperiul Roman cuprinzând sub stăpânirea sa cele trei continente: Europa, Asia și Africa, Roma nu se mai găsea în mijlocul lumii stăpânite, așa că se simția nevoe a se alege o altă capitală, ceea ce vedem că se și face în realitate de către împărații: Maximianus și Diocletianus: cel dintâiu își avea reședința când în Augusta Treverorum (azi Trèves — în limba franceză sau Trier — în limba germană), când în Mediolanum (azi Milan); iar cel de al doilea în Nicomedia din Bithynia. Constantin cel mare a consacrat în mod oficial această schimbare prin alegerea unei alte capitale, a unei „Roma nova” și a nume a orașului Constantinopol.

Cercetând ceea ce se petrece în acest vast imperiu, cu privire la situațiunea creștinilor, vedem următorul fapt important: cu victoria definitivă a lui

Constantin cel mare contra lui Licinius (anul 324) s'a câștigat și o altă victorie, anume victoria creștinismului contra păgânismului. Bine înțeles că lucrul acesta nu se zice în sensul că armata lui Constantin ar fi fost formată numai din creștini iar cea a lui Licinius numai din păgâni, ci, prin faptul că Constantin singur rămâne împărat, nu i se va mai putea împotrivi nimeni, când el va declara religiunea creștină ca oficial recunoscută în stat. Edictul lui Constantin a avut cu atât mai multă însemnătate, cu cât a coincident cu momentul, în care întinderea imperiului roman ajunsese la apogeu, așa că această împrejurare a înlesnit și mai mult respândirea creștinismului în toate părțile. Dacă îmbucătățirea imperiului s'ar fi întâmplat înainte de ivirea creștinismului, piedicile pentru întinderea lui ar fi fost mai mari, pe câtă vreme în situațiunea de atunci un edict împărătesc avea valoare pentru toată lumea. Natural că deocamdată religiunea creștină nu înlocuiește cu totul cultul păgân ca religie oficială de stat, ci ambele sunt recunoscute ca atare. Se înțelege dela sine că un cult, or cum ar fi el, nu dispare prin un decret; însă Constantin cel mare dă toată atenția nouii religiuni, făcând-o să se bucure de toate privilegiile, pe care le putea avea și acordându-i puternicul său sprijin pentru a înlătura ereziiile, cum s'a întâmplat în sinodul din Nicea (anul 325), în care se condamnă arianismul. După

cum vedem, două fapte importante prin urmările lor se petrec în secolul al IV: schimbarea reședinței imperiale la Constantinopol și recunoașterea creștinismului ca religie de stat.

Pe lângă acestea trebuie să mai menționăm și un al treilea fapt, care va avea consecințe mai târziu, anume: începerea năvălirii barbarilor. La sfârșitul celui de al treilea pătrar al secolului IV, încep să se vadă în zare figurile hidoase ale Hunilor, cari, ca niște fiare de pradă, stau gata să se arunce asupra imperiului roman; iar cultura păgână, dacă va scăpa de dezastru, va fi grație creștinismului. În adevăr, după cum vom vedea, după stăruința și exemplul lui Hieronymus, către sfârșitul acestui secol, începe în mănăstiri studiul scriitorilor profani, ceea ce aduce cu sine un alt fapt însemnat anume copierea textelor acestor scriitori și prin urmare păstrarea operilor lor. Ca resunet al invaziunilor barbare și a presimțirii, pe care o au creștinii, că zilele imperiului roman sunt numărâte, a se vedea scrisoarea a 60-a (ad Heliodorum) a lui Hieronymus, cap 16: horret animus temporum nostrorum ruinas persequi, ... romanus orbis ruit et tamen cervix nostra erecta non flectitur.

Dintre toate aceste împrejurări, cea, care a avut o înrîurire directă, imediat vădită, a fost recunoașterea oficială a religiei creștine în imperiul Roman. De aci înainte nimic nu mai putea

împiedecă mersul noiei religiuni; și dovada s'a făcut în scurt timp. Și soarta a ales pe împăratul Iulianus (361 — 363), care fusese crescut creștinește, ca să facă această dovadă. Se știe că cu toată intervenția acestuia în favoarea păgânismului, creștinismul și-a continuat mersul său triumfal, așa că, în mai puțin de 50 de ani, se ajunge la edictul împărătesc din anul 416, conform căruia numai creștinii aveau dreptul să ocupe funcțiuni publice în statul roman, iar împăratul Iulianus s'a ales cu porecla de „Apostata“ în istoria omenirii.

Această liniște din partea păgânilor a avut înrîurire și în altă privință. Mai înainte Părinții Bisericii creștine erau siliți de împrejurări să-și consacre mai toată activitatea lor literară în combaterea atacurilor des repetate ale păgânilor și astfel scrierile lor au mai mult un caracter apologetic; cu încetarea persecuțiilor, Părinții Bisericii de apus au timpul să se ocupe și cu alte chestiuni ca: stabilirea dogmelor și combaterea ereziilor, care priveau întemeierea adevăratei credințe și consolidarea Bisericii înăuntrul ei. Pe când în timpul de mai înainte un Tertullianus d. e. are ca preocupare principală să răspundă la atacurile și învinuirile păgânilor contra creștinilor, în secolul al IV un Hieronymus se ocupă numai cu stabilirea adevăratei credințe, iar contemporanul său, cu mult mai tânăr, Augustinus

are timpul să se ocupe și cu cestiuni din domeniul filosofiei. Pe de altă parte, creștinismul cuprinzând acum toate clasele sociale, Părinții Bisericii ajung la convingerea, că forma expunerii nu mai poate fi neglijată și Hieronymus, între cei deîntâi, se distinge prin forma scrierilor sale. Aceste împrejurări au făcut ca secolul al 4-lea să vadă apărând acei mari Părinți ai Bisericii de apus, acei „doctores Ecclesiae” ca Ambrosius Hieronymus și Augustinus.

VIATA ȘI SCRIERILE
LUI
EUSEBIUS HIERONYMUS

EUSEBIUS HIERONYMUS

*Cel mai de seamă reprezentant al Bisericii de apus, atât din punctul de vedere al erudiției cât și din punctul de vedere al stilului scrierilor, este fără îndoială Hieronymus. Nu trebuie să ne mire prin urmare faptul, că în jurul persoanei sale s'au creat de timpuriu legende și că biografiile ajunse până la noi redau mai ales partea legendară ce învâluia numele său. Călăuza cea mai sigură însă, în cece privește viața lui Hieronymus, sunt propriile lui scrieri și mai ales scrisorile ce ne-au rămas dela dânsul. În special el însuși și-a consacrat un capitol (capitolul 135) în scrierea: *De viris illustribus*.*

Eusebius Hieronymus (sau, după cum se găsește în unele manuscrise, Sophronius Eusebius Hieronymus), cum ne spune însuși la începutul ultimului capitol al scrierii de față, s'a născut în orașul Stridon, care era așezat la granița dintre Panonia și Dalmația. Familia sa se bu-

cură de o situațiune bună și eră creștină, așa că Hieronymus cu toată dreptatea zice: (în scrisoarea 82, ad Theophilum, cap. 2) ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholico sumus lacte nutriti. Nemo namque magis ecclesiasticus est, quam qui numquam haereticus fuit. Anul nașterii nu se cunoaște cu siguranță. Mulți au admis anul 331, însă din cuvintele lui Hieronymus însuși ne convingem că el s'a născut mult mai târziu. Așa în: Commentarius in Abacuc (2, 3), spune, că la moartea împăratului Iulianus—în anul 363—, eră încă copil (adhuc puer) și ascultă la școală lecțiuni de gramatică. Dacă presupunem prin urmare că în anul 363 aveă cel mult 15 ani, atunci ajungem la concluziunea că probabil s'a născut pe la anul 348. Încă de timpuriu, doritor fiind de învățătură mai întinsă, s'a dus la Roma, unde, după cum spune însuși (în scrierea: Adversus Rufinum, cartea I cap. 16), a avut ca profesor, între alții, pe Aelius Donatus, cel mai strălucit învățat și profesor de gramatică al timpului acela. Dela Donatus avem până astăzi o gramatică și comentarii relative la scrierile poetilor: Terentius și Vergilius. Donatus i-a însuflat așa de mare dragoste pentru scrierile profane, în cât, după cum mărturisește însuși Hieronymus (în scrisoarea 22 cap. 30), a dus mai în urmă o adevărată luptă cu sine în sufletul său, până să se hotărască a părăsi ci-

tirea autorilor profani, pentru ca să consacre tot timpul studiului scrierilor eclesiastice. De altfel, la fiecare pas, în scrierile lui ne întâmpină citațiuni din scriitorii profani și cu deosebire din scrierile poetului Vergilius, împrejurare pe care o explică el însuși în scrisoarea 70. În acelaș timp Hieronymus se ocupă cu mult zel și cu arta vorbirei, cu retorica. Pe de altă parte, cu multă trudă, summo studio ac labore, după cum zice el (în scrisoarea 22 cap. 30), și-a agonisit o bibliotecă proprie, copiind în mare parte el însuși scrieri, pe care nu le putea avea altfel. La Roma, fu botezat de către papa Liberius, de oarece, de și creștin, totuși, cum eră obiceiul timpului, nu fusese botezat în copilărie.

Voind să-și lărgească și mai mult orizontul cunoștințelor sale, trecu în Galia, stând câtvă timp în orașul Augusta Treverorum (Trier), unde se află una din cele mai înfloritoare școale de învățături înalte din occident. În acest oraș Hieronymus începe să se ocupe și cu studiile teologice, copiind în acelaș timp, după cum spune în scrisoarea 5 cap. 2, unele din scrierile lui Hilarius, pentru a le trimite prietinului său Rufinus, cu care studiasse împreună la Roma. Din Galia trecu la Aquileia hotărît ca să ducă o viață ascetică.

Acî se petrece în sufletul său o mare turburare, pentrucă nu se putea hotărî ușor, ca să

consacre tot timpul numai în citirea și studierea scrierilor eclesiastice. Insuși Hieronymus descrie această luptă sufletească cu o sinceritate deosebită. Astfel în scrisoarea către Eustochium (scrisoarea 22-a din colecțiune, care se mai întitulează și: *De custodia virginitatis*), în cap. 30, la început, spune că el, care putuse să se despartă de casă, de părinți, de rude, nu putuse să se decidă a renunța la citirea autorilor profani, ceeace, după cum mărturisește el (la finele cap. 29, unde zice: *tamen simul bibere non debemus calicem Christi et calicem daemoniorum*), eră un mare păcat. În urmă, în cap. 30, continuând a descrie marea neliniște a sufletului său, adaogă: «*Post noctium crebras vigalias, post lacrymas... Plautus sumebatur in manus. Si quando, in memet ipsum reversus, Prophetas legere coepissem, sermo horrebat incultus; et, quia lumen caecis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse sed solis. Dum ita me antiquus serpens illuderet, in media ferme Quadragesima, medullis infusa febris corpus invasit exhaustum et sine ulla requie... sic infelicia membra depasta est, ut ossibus vix haererem. Interim parantur exequiae... Cum subito raptus in spiritu ad tribunal judicis pertrahor... Interrogatus de conditione, „Christianum me esse respondi“. Et ille qui praesidebat: mentiris, ait, „Ciceronianus es“, non Christianus: ubi enim thesaurus*

tuus, ibi et cor tuum. Illico obmutui et inter verbera, nam caedi me jusserat, conscientiae magis igne torquebar... Clamare tamen coepi... Miserere mei Domine. Tandem ad praesidentis genua provoluti, qui astabant, precabantur, ut veniam tribueret adolescentiae et errori locum poenitentiae commodaret.» *După ce arată că a fost liberat, adaogă: Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus saepe deludimur Liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum et tanto dehinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram.*

În Aquileia trăi el într'un cerc de asceti, printre cari se află și prietinel său Rufinus. În anul 373 din cauză că mare parte dintre tovarășii lui de viață ascetică luaseră drumul spre Orient, se hotărî și el însuși a pleca din Aquileia, cu gândul de a se duce la Ierusalim (a se vedea scrisoarea 22 cap. 30: Hierosolymam militaturus pergerem), însă, îmbolnăvindu-se, fii silit să se oprească în Antiochia. În privința acestei călătorii, în scrisoarea 3 cap. 3, el se exprimă astfel: Tandem in incerto peregrinationis erranti, cum me Thracia, Pontus atque Bithynia totumque Galatiae et Cappadociae iter et fervidò Cilicum terra fregisset aestu, Syria mihi velut fidissimus naufrago portus occurit. Ubi ego quicquid morborum esse poterat expertus... Aci avu el ocaziunea, după

 C 20100207 =
 ||

cum spune în scrisoarea 84 cap. 3, să asculte lecțiunile de exegeză ale lui Apollinaris din Laodicea și în acelaș timp își desăvârși cunoașterea limbii eline.

Hieronimus simțiã însă o mare atragere către viața asceticã și fiindcã acest fel de trai se respãndise foarte mult în Orient și mai ales în Egipt, el se duse în pustiul Calcis (în Syria) unde stãtũ cam între anii 375 și 378 ocupãndu-se mai ales cu studiul limbii ebraice. În scrisoarea 125, Ad Rusticum, cap. 12, descrie sãrguința cu care a învățat el aceastã limbã: ... cuidam fratri, qui ex Hebraeis crederat, me in disciplinam dedi, ut post Quintiliani acumina, Ciceronis fluvios gravitatemque Frontonis et lenitatem Plinii, alphabetum discerem et stridentia anhelantiaque verba mediterer. Quid ibi laboris insumpserim, quid sustinuerim difficultatis, quoties desperaverim, quotiesque cessaverim et contentione discendi rursus inceperim, testis est conscientia tam mea, quam eorum, qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago Domino, quod de amaro semine litterarum, dulces fructus carpo. Certurile iscate în Biserica din Antiochia având resunet și între ermiții din pustiul Calcis, Hieronymus ne mai având liniștea doritã, pãrãsi acest loc, ducãndu-se din nou în Antiochia. Aci, cu toatã opunerea sa, fũ fãcut preot de cãtre episcopul Paulinus, prãmindu-i-se condițiunea de a duce și de aci înainte tot o viațã

ascetică. (A se vedea în această privință scrierea: *Contra Joannem Hierosolymitanum cap. 41*, în care după ce spune că a fost hirotonit de către episcopul Paulinus adaogă condițiunea: *si sic presbyterium tribuis, ut monachum nobis non auferas. . . . Din Antiochia trecu la Constantinopol cu gândul că, cu ocaziunea conciliului ce trebuia să aibă loc în anul 381, va câștiga foarte mult sufletește din contactul cu atâți părinți însemnați ai Bisericii. În realitate speranța sa nu a fost zadarnică, pentru că aci cunoscî el pe Grigorie din Nazianz (pe care, în capitolul 117 al scrierii de față îl numește „praeceptor meus“) și pe Grigorie din Nyssa. Tot aci a studiat el și scrierile Părinților Bisericii de răsărit mai ales ale lui Origenes și Eusebius. În anul 382 se duse la Roma, unde luă parte la conciliul, care a avut loc în acel an cu privire la schisma meletiană în deosebi. Relativ la plecarea sa din Constantinopol la Roma, în scrisoarea 127 cap. 7, el zice: . . . cum et me Romam cum sanctis pontificibus, Paulino et Epiphonio, ecclesiastica traxisset necessitas. În Roma se bucură de prietenia episcopului Damasus (cărui Hieronymus îi consacra capitolul 103 din scrierea de față; a păstorit dela anul 366 până la anul 384) și care îl avu ca pe un consilier intim. Între altele Damasus, apreciînd întinsele cunoștințe ale lui Hieronymus, căută să-l convingă că revizuirea textului biblic ar fi*

de un mare folos pentru creștinătate. În timpul cât a stat în Roma renumele lui Hieronymus ca învățat și ca ascet crescî din zi în zi și se răspîndi în toate straturile societății.

În acest timp mai multe femei din nobilimea romană, desgustate de decăderea moravurilor de atunci și conduse de acelaș ideal, se adunaseră în o societate aparte, în care se practicau virtuțile creștine. În fruntea acestor femei se aflau: Marcella, Melania (fîca unui consul) și Paula (care numără printre strămoșii săi pe Scipioni) împreună cu cele 2 fîce ale sale: Blesilla și Eustochium. Hieronymus în curînd exercită o mare înrîurire asupra acestui cerc și prin autoritatea sa contribuî foarte mult la câștigarea de noui adepți pentru viața ascetică. Se înțelege dela sine că lucrul acesta nu eră de loc pe placul păgînilor și de fapt nu trecî mult timp și o mișcare din ce în ce mai pronunțată se începî în contra lui Hieronymus. Helvidius, discipolul lui Auxentius arianul, îl atacă printr' o scriere despre fecioara Maria. Hieronymus îi respunse cu succes prin scrierea: *De beatae Mariae virginitate perpetua, ad Helvidium*, scrisă probabil în anul 383. După moartea episcopului Damasus (în anul 384), atacurile contra lui Hieronymus se întetesc din ce în ce mai mult și mai ales în urma publicării (în anul 384) a mîcei scrieri, în formă de scrisoare către Eustochium: *Libellus de custodia virginitatis*, în care se cu-

prindeau povețe și îndemn pentru viața ascetică cu privire la femei, biciuindu-se totdeodată moravurile decăzute ale timpului, precum și unele apucături ale clerului de atunci. În scurt timp, întâmplându-se să moară Blesilla, situațiunea lui Hieronymus în Roma devine imposibilă. Toată lumea îl acuză că, prin preceptele sale ascetice, a cauzat moartea acestia în plină tinerețe din cauza privațiunilor impuse. Hieronymus se și hotărăște să plece și în anul 385 părăsește Roma, oprindu-se mai întâiu în Antiochia pentru a aștepta pe Paula și Eustochium, care plecaseră din Roma în urma sa. De aci, în iarna anului 386 se duc împreună la Ierusalim apoi spre Egipt, mai cu seamă pentru a vedea felul de viață al ermiților de acolo. În privința acestei călătorii de la Roma la Bethleem iată ce zice însuși Hieronymus în scrierea: *Apologia adversus libros Rufini* (cartea III, cap. 22):

Mense Augusto... cum sancto Vincentio presbytero et adolescente fratre et aliis monachis, qui nunc Hierosolymae commorantur, navim in Romano portu securus ascendi, maxima me sanctorum frequentia prosequente. Veni Rhegium... malui per Cycladas Cyprum pergere. Ubi susceptus a venerabili episcopo Epiphanio... veni Antiochiam, ubi fruitus sum communionem pontificis confessorisque Paulini, et deductus ab eo media hieme et frigore gravissimo, intravi Hierosolymam. Vidi multa miracula et, quae prius

ad me fama pertulerat, oculorum iudicio comprobavi. Inde contendi Aegyptum, lustravi monasteria Nitriae et inter sanctorum choros aspides latere perspexi. Protinus, concito gradu, Bethleem meam reversus sum.

In Alexandria timp de o lună de zile stătu pe lângă Didymus orbul, despre care vorbește în capitolul 109 al scrierii: De viris illustribus, și în urmă se reîntoarce spre Palestina și, oprindu-se în Bethleem, fondă în anul 389 o mănăstire de călugări iar Paula puse bazele unei mănăstiri de călugărițe. În jurul acestor mănăstiri se ridicară și adăposturi pentru pelerini. El rămase în Bethleem, cu o mică întrerupere, până la sfârșitul vieții. El caută, cu multă osteneală și cu mulți bani, să-și mărească biblioteca, cel mai scump tovarăș al său în toate împrejurările vieții, după cum mărturisește el însuși. Astfel în capitolul 75 al scrierii: De viris illustribus citim: Sed et in duodecim Prophetas viginti quinque . . . volumina, manu ejus (sc. Pamphili) exarata reperi, quae tanto amplector et servo gaudio ut Croesi opes habere me credam.

Activitatea desfășurată de el fu foarte rodnică. Deși studiul precum și scrierea de noi opere îi răpea destul timp, totuș el mai găsi prilej de a ține lecțiuni de teologie pentru călugării de acolo, precum și lecțiuni de gramatică și interpretarea autorilor clasici (în primul rând a lui

Vergilius) pentru tinerii din *Bethleem*. Iată ce zice, despre *Hieronymus*, un contemporan al său *Sulpicius Severus*, care a trăit cam între anii 365 și 425 și care a călătorit prin *Bethleem*: Oderunt eum haeretici, quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia vitam eorum insectatur et crimina. Sed plane eum boni omnes admirantur et diligunt sana doctrina hominis est. Totus semper in lectione, totus in libris est, non die non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. (*Dialogus* I, cap. 9).

Câtva timp, aproape vreo nouă ani, adică până la anul 398 se bucură el de toată liniștea atât de mult dorită. Între anii 398 și 404 au loc discuțiunile în privința ideilor expuse de *Origen* în scrierile sale dogmatice. Cu toată admirațiunea de mai înainte către *Origen*, din cauza înrâuririi lui *Epiphanius*, se declară adversar hotărât al acestuia. *Hieronymus* însuși, pentru a nu da loc la diferite alte presupuneri, în scrisoarea 84 în cap. 2 (*ad Pammachium et Oceanum*), zice, referindu-se la admirațiunea sa în trecut față de *Origenes*: laudavi interpretem, non dogmatisten; ingenium, non fidem; philosophum, non apostolum. Iar mai departe (cap. 3) adaugă: si mihi creditis, origenistes numquam fui; si non creditis, nunc esse cessavi. Din cauza acestor discuțiuni întrerupse și vechile legături

de prietenie cu fostul său coleg de studii Rufinus.

După câțiva ani mai târziu urmară discuțiunii violente contra lui Vigilantius și a Pelagianilor. Aceștia din urmă au provocat chiar turburări, care, în anul 416, erau să pună în primejdie viața lui Hieronymus, așa că el se vede nevoit a părăsi Bethleem-ul până la liniștirea lucrurilor. În această privință, el se exprimă astfel în scrisoarea 138 (către Riparius): nobis melius visum est locum mutare... quam fidei veritatem amittere. După puțin timp el se reîntoarce în Bethleem, unde după trei ani încetează din viață în ziua de 30 Septembrie, anul 420.

Activitatea lui Hieronymus ca scriitor a fost neasemuit de rodnică, mai ales din cauză că, neavând a îndeplini nici o funcțiune oficială, a putut să-și consacre tot timpul în această direcțiune. El însuși în scrierea de față, capitolul ultim, ne dă, în ordine aproape cronologică, lista operilor compuse de el până în anul 392, când scrie: De viris illustribus, care listă, după cât vedem, este destul de cuprinzătoare. Dacă ținem seama că Hieronymus a eșit din viață după 28 de ani dela această dată, ne putem ușor închipui mulțimea scrierilor sale.

Din cauza cuprinsului prea mare, lăsând la o parte această împărțire a operilor lui, care de altfel se prezintă dela sine minții noastre, în scrieri anterioare și posterioare anului în care a compus

el: De viris illustribus, pentru înlesnirea noastră vom grupă toate scrierile în următoarele șase categorii: 1. Scrieri istorice; 2. Revizuirea textului, și traducerea Sf. Scripturi; 3. Scrieri exegetice; 4. Scrieri dogmatico-polemice; 5. Homilii și 6. Scrisori.

Să ne ocupăm acum de fiecare categorie în parte.

1. SCRIERI ISTORICE.

In această grupă numărăm următoarele: viețile celor trei ermiți: Paulus, Malchus și Hilarion.

In scrierea intitulată VITA S. PAULI PRIMI EREMITAE, arată, în introducere, că deși unii socotesc pe Antonius ca primul eremit, el însă aprobă părerea că Paulus din Teba (Egipt) a fost acela, care cel dintâi s'a retras în pustie pentru a duce o viață ascetică; în urmă, după ce dă două exemple de torturile la care supuneau păgânii pe martiri ⁽¹⁾, arată calitățile sufletești ale acestui tânăr instruit, care la vârsta de 16 ani se decide a trăi în o peșteră, departe de lume ⁽²⁾, tot restul vieții, până la vârsta de 113 ani, când este înmormântat de nonagenarul pustnic Antonius, care în urma unei visiuni ajunge până la peștera lui Paulus, pe care îl găsește în ultimile

(1) Rostul torturilor îl rezumă acolo astfel: ... *animas cupiebat jugulare non corpora.*

(2) Hieronymus zice între altele: *haec igitur incredibilia videbuntur his, qui non credunt omnia possibilis esse credentibus.*

momente ale vieții. În total sunt 17 capitole, iar ca încheiere în cap. 18 Hieronymus termină astfel: *Obsecro, quicumque haec legis, ut Hieronymi peccatoris memineris, cui si Dominus optionem daret, multo magis eligeret tunicam* ⁽¹⁾ *Pauli cum meritis ejus, quam regum purpuras cum poenis suis. Această scriere stă în fruntea listei dată de Hieronymus (a se vedea în această privință cap. 135), deci este scrisă în timpul primei sale retrageri în pustie, cu alte cuvinte a fost scrisă prin anul 370.*

Cam în anul 390 urmează celelalte 2 vieți de asceți:

VITA S. HYLARIONIS, care cuprinde 47 de capitole, este cea mai dezvoltată. Hilarion a fost întemeietorul vieții ascetice în Palestina. După ce arată origina lui Hilarion din părinți păgâni⁽²⁾ și învățătura primită în Alexandria, spune că Hilarion s'a dus la Antonius în pustie pentru ca să vadă viața ascetică practică de acesta, luând el însuși în urmă hotărîrea de a se retrage în pustiu, la vârsta de 15 ani. Numeroasele tămăduiri săvârșite de el atrag multă lume la dânsul așa că e forțat să-și schimbe locul din o parte în alta ajungând astfel în insula Cipru, unde moare în anul 371.

(1) Cap. 5: ... *Cibum et vestimentum ei palma praebebat.*

(2) Cap. 2: ... *cum haberet parentes idolis deditos rosa, ut dicitur, de spinis floruit.*

Cea de a treia monografie, intitulată: VITA MALCHI MONACHI CAPTIVI cuprinde numai 10 capitole, în care însuși Malchus povestește viața sa lui Hieronymus pe când acesta ca tânăr (adolescentulus: cap. 2), se află în Siria. Capitolul 10 se termină astfel: Haec mihi senex Malchus adolescentulo retulit. Haec ego vobis narravi senex . . . vos narrate posteris ut sciant inter gladios et inter deserta et bestias pudicitiam numquam esse captivam: et hominem Christo deditum posse mori, non posse superari.

Malchus căzuse în mâinile Saracinilor și fusese dat ca sclav unui stăpân care-l pusese să-i păzească oile. Cu ajutorul lui Dumnezeu el scapă însă de robie.

Aceste trei monografii erau ca un fel de încercare pentru Hieronymus, dacă ar fi în stare să scrie o operă mai mare, care ar fi avut să cuprindă întreaga istorie a Bisericii dela venirea Mântuitorului până în timpul lui Hieronymus după cum spune însuși în: vita Malchi, cap. 1. Această operă nu întârzie de a fi dată la lumină. În adevăr peste vre-o doi ani Hieronymus publică:

DE VIRIS ILLUSTRIBUS sau **catalogus sanctorum**, cum numește el însuși această scriere în capitolul 12, sau: *De scriptoribus ecclesiasticis*. Se știe că religiunea creștină, la început, se respândise cu deosebire în masele poporului, care

bine înțeles, lăsau de dorit din punct de vedere al culturii, de aceea păgânii culti priveau cu dispreț noua religie. Hieronymus pentru a dovedi, că și între creștini au fost și sunt bărbați însemnați prin cultura lor, cari pot face subiectul unei istorii a literaturii creștine, scrie această operă, mai ales după îndemnul prefectului pretoriului Dexter⁽¹⁾ în anul 392, pecând se află în Bethleem. Incepând cu apostolul Petrus și terminând cu el însuși, această scriere cuprinde în totul 135 autori consacându-se câte un capitol pentru fiecare. Scopul și modul alcătuirii acestei scrieri este făcut cunoscut de el însuși în prologul ce o însoțește. Stilul este simplu, limba îngrijită și, cu foarte puține excepțiuni, destul de corectă așa că este de o claritate deosebită. Ordinea urmată nu este strict cronologică și autorii nu sunt grupați în anumite categorii, așa că alături de un scriitor latin avem altul grec, iudeu etc.; iar pe de altă parte se cuprind și alți scriitori, cari au susținut în scrierile lor unele erezii ca Priscillianus, sau Tiberianus și alții ba chiar și scriitori profani cum este Seneca. În ori și ce caz această scriere are meritul de a fi fost cea dintâi încercare, în occident, a unei istorii a literaturii creștine. Această operă a servit ca bază tuturor urmașilor săi. Ca izvoare, pentru primele capi-

(1) Despre Dexter a se vedea nota respectivă dela paragr. 1 din prolog.

tole, a avut Sf. Scriptură, iar până la capitolul 78 s'a servit mai ales de Istoria eclesiastică a lui Eusebius (a se vedea în această privință prologul precum și cap. 15 și 54). Restul capitolelor sunt proprii ale lui Hieronymus. Această scriere a fost tradusă și în limba elină.

Tot în acest grup se pot cuprinde și unele din scrisorile lui Hieronymus relative la moartea unor persoane, fiecare din aceste scrisori servind ca un necrolog. Astfel este scrisoarea 127 către Principia, relativă la moartea tinerei Marcella. În anul 404, murind Paula, Hieronymus compune o scrisoare (108 din colecțiune) către Eustochium, în care laudă virtuțile celei dispărute. Mai putem citi scrisoarea 77 relativă la Fabiola către Oceanus, apoi scrisoarea 66 și în fine scrisoarea 60 către episcopul Heliodorus relativă la moartea lui Nepotianus. Această din urmă scrisoare ia caracterul unei consolațiuni, în felul celor scrise de Seneca filosoful. Cât de multă durere îi cauză lui Hieronymus însuși compunerea acestor fel de scrisori, se vede din propriile lui cuvinte. Astfel în cap. 32 al scrisoarei 108 zice: hunc . . . librum eodem, quem tu sustines, dolore dictavi. Nam quotiescumque stilum figere volui et opus exarare . . . toties obriguerunt digiti, cecidit manus, sensus elanguit. În privința fondului acestor fel de scrisori Hieronymus declară că nu exagerează nimic în

cele spuse: *testor... me utramque in partem nihil fingere, nihil in majus attolere more laudantium, sed quasi Christianum de Christiana, quae sunt vera, proferre, id est, historiam scribere, non panegyricum.*

MARTYROLOGIUM HIERONYMIANUM. *Episcopul Gregorius din Corduba (Cordova) luase dispoziția ca să se pomenească în timpul serviciului religios martirii, cari au eșit din viață în ziua respectivă. Împăratul Theodosius se arată foarte bucuros de această inovațiune. Episcopul Chromatius din Aquilea și Heliodorus din Altinum rugară pe Hieronymus prin o scrisoare să le trimită un calendar cuprinzând martirii creștinateții. Cu această ocazie după diferite isvoare, el compuse un Martyrologium căruiia i s'a dat numele său notând, pentru fiecare zi numai pe cei mai însemnați martiri. Această operă nu a ajuns până la noi în forma, în care i-a dat-o Hieronymus.*

O altă scriere foarte importantă din categoria cu care ne ocupăm este traducerea **Cronicei** lui Eusebius. Pentru a pune în concordanță cronologia creștină cu cronologia istoriei popoarelor de atunci s'au făcut diferite încercări. Cel care a dat însă o operă completă a fost episcopul din Cesarea: Eusebius (despre aceasta a se vedea nota dela capitolul 81). El compusese o cronică în două cărți. Punctul de plecare era nașterea

lui Abraham și mergea până la anul 325 după Chr.. Originalul scris în limba elină s'a pierdut. În cartea I se cuprindea istoria diferitelor popoare precum și priviri cronologice; în cartea II se cuprindeau tabelele cronologice. Hieronymus a tradus numai cartea II, între anii 380—381, pe când se află la Constantinopol. Din cauză că traducerea lui Hieronymus era făcută cu scopul de a fi întrebuințată în occident a trebuit să aibă în vedere mai mult cronologia istoriei Romanilor după diferite isvoare, cuprinzând în acelaș timp și istoria literaturii latine. Pe de altă parte Hieronymus a continuat aceste tabele cronologice până la anul 378, cu alte cuvinte a mai adăugat la textul original încă 53 de ani. Din această împrejurare mai rezultă că în cronica lui Hieronymus distingem trei părți: traducere propriu zisă, prelucrare și o lucrare proprie a lui Hieronymus. Această operă a avut o mare înrâurire asupra dezvoltării cunoștințelor cronografice în evul mediu.

Despre această lucrare el însuși se exprimă astfel (ad Vincentium et Gallienum, cărora le-a dedicat cronica):

Sciendum etenim, me esse, et interpretis et scriptoris ex parte officio usum: quia et graeca fidelissime expressi, et nonnula, quae mihi intermissa videbantur, adjeci; in romana maxime historia; quam Eusebius, hujus conditor libri, non tam ignorasse, ut pote eruditiss-

simus, quam ut graece scribens parum suis necessariam perstrinxisse mihi videtur. Itaque a Nino et Abraham usque ad Trojae captivitatem pura graeca translatio est. A Troja usque ad vigesimum Constantini annum nunc addita, nunc mixta sunt plurima, quae de Tranquillo ⁽¹⁾ et ceteris illustribus historicis, curiosissime excerptimus. A Constantini autem supradicto anno, usque ad consulatum Augustorum Valentis sexies et Valentiniani iterum, totum meum est.

2. REVIZUIREA TEXTULUI ȘI TRADUCEREA SF. SCRIPTURI.

Cu timpul, fie din cauza greșelilor copiștilor, fie din cauza unor schimbări voite introduse cu anumite scopuri, textul Sfintei Scripturi se depărtase mult de forma primitivă. Papa Damasus are meritul de a fi luat măsuri ca să se dea un text curat și de a fi găsit persoana capabilă de această grea lucrare: Hieronymus. El începî revizuirea cu cărțile cele mai respândite și anume: cu Noul Testament și Psaltiria (adică cu ceea ce se cunoaște sub numele de: Psalterium romanum) ceea ce termină în anul 383. După moartea lui Damasus știm că Hieronymus s'a sta-

(1) Se înțelege C. Suetonius, în privința căruia vezi nota respectivă la prgr. 1 din prologul scrierii de față.

bilit la Bethleem. Acolo avu ocazie să vadă ediția „Hexapla“ a vechiului testament făcută de către Origenes, numită astfel fiindcă conțineă următoarele 6 principale coloane: 1) textul ebraic în litere ebraice; 2) textul ebraic scris cu alfabetul grec; 3) traducerea lui Aquila; 4) a lui Symmachus; 5) textul dat de cei 70 bărbați: septuaginta sau versiunea Alexandrină și 6) a lui Theodotion. Pentru anumite cărți mai erau alăturate și alte traduceri. Această operă îl determină pe Hieronymus să revadă și cărțile vechiului testament. Din această lucrare avem „Psalterium Gallicanum“ numit astfel pentru că s'a răspândit mai întâi în Gallia, față de Psalterium Romanum (Psalterium Romae emendatum), menționat mai sus și care, bine înțeles, s'a răspândit mai întâi în Roma și Italia. Tot din acest timp nu s'a mai păstrat și revizia cărții „Iob“. În fine între anii 390 și 404 traduse el însuși vechiul testament. Textul Sfintei Scripturi stabilit astfel de Hieronymus se răspândi pretutindeni și astfel această versiune „Vulgata“ (vulgata editio) luă locul celeilalte versiuni de mai înainte: „Itala“.

Rezumând cele spuse în privința textului Sf. Scripturi deosebim o întreită lucrare: prima lucrare în timpul când se află la Roma: revizuirea textului Noului Testament; a doua lucrare: revizuirea textului în Bethleem având ca bază „Hexapla“ lui Origen și a treia lucrare tot în Bethleem:

traducerea având ca bază textul ebraic al cărților: „Samuel“, „Regii“, „Profeții“ și altele, după cum spune însuși în o scrisoare (din anul 393) către Pammachius: libros sedecim Prophetarum, quos in latinum de hebraeo sermone verti si legeris... Transtuli nuper Job in linguam nostram... Samuelem quoque et Malachiam, id est quatuor Regum libros.

3. SCRIERI EXEGETICE.

In această categorie avem traducerea mai multor omilii ale lui Origenes. Fiindcă, la început, Hieronymus era un mare admirator al lui Origenes nu se putea să nu se manifesteze această admirațiune prin vre-o lucrare din partea sa; de altfel Hieronymus putea foarte bine observa dorința celor din jurul său de a cunoaște scrierile lui Origenes. De aceea el traduse, și pe când se află la Constantinopol și la Roma și la Bethleem, omilii de ale lui Origenes. Astfel, pe când se află la Constantinopol, traduse 28 de omilii asupra lui Ieremia și Ezechiel. Această traducere o dedică el lui Vincentius; apoi la Roma dedică o altă parte din traduceri (asupra Cântării cântărilor) episcopului Damasus. In Bethleem traduse cele 39 de omilii asupra lui Luca și 9 asupra lui Isaia. In totul peste 70 de omilii.

Trecând mai departe trebuie să menționăm co-

mentariile asupra profetilor. El începù lucrarea sa cu următorii cinci: Nahum, Michaea, Sophonia, Aggaeus și Habacuc. Această lucrare, după cum rezultă din catalogul dat de el însuși (cap. 135), a fost făcută înspre anul 392. În anul 395 continuă lucrarea întreruptă publicând comentarii asupra lui Ionas și Abdia apoi în 406 cu Zacharias, Malachias, Osee, Joel și Amos. Puțin în urmă trecù la cei patru mari profeti: Daniel, Isaias, Ezechiel și Jeremias, acest din urmă comentar neterminat din cauza morții autorului.

LIBER DE NOMINIBUS HEBRAICIS, în care se cuprind toate numele hebraice din Sf. Scriptură așezate alfabetic și explicate etimologicește. S'a servit de „Onomasticon“ al lui Origenes pentru Noul Testament.

LIBER DE SITU ET NOMINIBUS LOCORUM HEBRAICORUM, în care se explică numele topografice din Biblie. Ordinea este tot alfabetică. A utilizat o scriere de acest fel a lui Eusebius.

LIBER HEBRAICARUM QUAESTIONUM IN GENESIM având de scop ca să compare diferite traduceri cu textul primitiv ebraic pentru a se putea judecă valoarea acestor traduceri.

IN QUATUOR EPISTULAS PAULI COMMENTARIORUM LIBRI OCTO. Aceste comentarii au fost scrise în Bethleem pentru a corespunde dorinței exprimată de Paula și Eustochium pentru înțelegerea scrisorilor Sf. Paul. El a scris aceste comen-

tarii foarte repede, după cum spune însuși; i s'a întâmplat să dicteze până la 1000 de rânduri într'o zi. Tot în această categorie mai putem număra și unele comentarii asupra Noului Testament ca acela asupra Evangheliei lui Matei și relativ la Apocalipsă. Se mai menționează și o mică scriere intitulată: De monogramma Christi.

După cum vedem din numeroasele lucrări consacrate Sf. Scripturi, pentru Hieronymus studiul Bibliei eră cea mai frumoasă ocupațiune pentru un om și el însuși până la sfârșitul vieții nu a încetat de a se ocupa cu lucrări de exegesă asupra Sf. Scripturi. În vederea aceasta a studiat el cu cea mai mare stăruință limba ebraică și și-a completat cunoștința limbii eline. Scopul său eră de a străbate până la textul primitiv pentru ca să nu mai aibă nevoie de traduceri. El a făcut tot ce se putea face în timpul în care a trăit.

4. SCRIERI DOGMATICO-POLEMICE.

Dacă ținem seamă de ordinea cronologică, prima scriere de acest fel este:

DE BEATAE MARIAE VIRGINITATE PERPETUA în contra lui Helvidius. Această carte este scrisă după cum am văzut (pag. 20) pe când el se află în Roma. Scopul acestei scrieri eră ca să îndepărteze pe femei dela căsătorie și să le apropie de viața ascetică.

ADVERSUS JOVINIANUM (în 2 cărți). Jovinianus zisese între altele că: fecioare, văduve sau femei măritate, dacă au priimit botezul, sunt egale în fața creștinismului. Această părere fiind contrară tendinței ascetice propagată de Hieronymus se înțelege că acesta a combătut-o cu cea mai mare îndârjire și astfel a compus scrierea menționată. Aceste cărți au fost scrise pe când se află în Bethleem cu puțin înainte de anul 395. Despre modul cum a compus această scriere ne spune el însuși în cap. 4 din cartea I: *adversus singulas propositiones ejus (i. e. Joviniani), Scripturarum vel maxime nitar testimoniis, ne querulus garriat, se eloquentia magis quam veritate superatum. . . . assumam exempla saecularis quoque litteraturae (cum d. e. Aristoteles Plutarchus și Seneca, pe cari îi citează în cap. 41 precum și pe alții ca Theophrastus, Plinius Secundus etc., citați în cartea II cap. 6).*

LIBER CONTRA JOANNEM HIEROSOLYMITANUM, AD PAMMACHIUM. Am văzut în ceeace precede (pag. 23) că, sub înrîurirea lui Epiphanius, Hieronymus a devenit un antiorigenist înfocat, și tocmai în această scriere el combate ideile fostului său prietin Joannes în privința lui Origenes. Tot cu privire la combaterea ideilor lui Origenes este și scrierea intitulată:

APOLOGIA ADVERSUS LIBROS RUFINI, MISSA AD PAMMACHIUM ET MARCELLAM (cuprinzând

trei cărți). După cum se vede din titlu, această operă este făcută contra fostului său prieten Rufinus și a fost scrisă în anul 402.

LIBER CONTRA VIGILANTIUM. În această scriere el apără cultul moaștelor și venerarea martirilor.

În polemica sa, Hieronymus a întrebuintat și forma de dialog. În acest fel avem:

DIALOGUS CONTRA LUCIFERIANOS. Un Luciferian și un ortodox, întâlnindu-se pe un drum, se batjocoreau reciproc. Seara, fiind siliți să se despartă, și-au dat întâlnire pentru a doua zi. Urmându-se discuția, ziua următoare, Luciferianul declară în cele din urmă că dreptatea este de partea ortodoxului. Probabil că această scriere a fost publicată pe când Hieronymus se află în Roma pe lângă Damasus.

DIALOGUS ADVERSUS PELAGIANOS. Cea mai înverșunată luptă a avut să o ducă în contra pelagienilor. În anul 412 Pelagius făcuse să se respândească doctrina sa în Palestina și din această cauză se născu și ura lui Hieronymus, care în anul 415 începù lupta prin o scrisoare către Ctesiphon (epist. 133) în care anunță o scriere contra Pelagienilor: *in promisso opere plenius, si gratiam Dominus dederit, dicturus sum.*

Această scriere: *Dialogus adversus Pelagianos* anunțată nu întârzie mult, pentru că probabil a fost scrisă chiar în anul 415. Scrierea

are forma unui dialog între *Atticus* (reprezentant al credinței adevărate) și *Critobulos* (care are rolul unui discipol al lui *Pelagius*) și cuprinde 3 cărți scrise în un ton foarte violent, care face să se vadă starea sufletească de atunci a lui *Hieronymus*. Publicarea acestei opere provocă mare mișcare printre *Pelagien*, cari, iritați peste măsură, pătrunseră cu forța în mănăstirea din *Bethleem*, iar *Hieronymus* abia scăpă cu fuga dela o pieire sigură, după cum am văzut mai sus (pagina 24).

Tot între scrierile dogmatico-polemice se numără și scrierea intitulată:

INTERPRETATIO LIBRI DIDYMI DE SPIRITU SANCTO ad *Paulinianum*. Pe când se află la *Roma*, *Hieronymus* fusese rugat de către episcopul *Damasus* ca să scrie ceva despre *Sfântul Spirit*. Ca să satisfacă această dorință, el traduce scrierea cu acelaș titlu a lui *Didymus* orbul. În introducere *Hieronymus* zice: *malui alieni operis interpres existere, quam, ut quidam faciunt, informis cornicula alienis me coloribus adornare.*

5. HOMILII.

Știm că *Hieronymus* și-a consacrat toată viața ascetismului și studiului, neoficiind niciodată ca preot, cu aceasta însă nu însemnează că și-a interzis cu totul orce activitate omiletică. El a pre-

dicat în *Bethleem* către călugării de acolo și aceste predici au fost copiate cu foarte mare zel de către ascultătorii săi și astfel o parte din ele a ajuns până la noi. Multe din aceste predici însă au fost publicate sub alte nume, până când critica modernă a regăsit pe adevăratul lor autor.

El însuși vorbește despre această activitate a sa astfel (*Apologia in Rufinum* cartea II, cap. 24):
Egone contra septuaginta interpretes aliquid sum locutus, quos ante annos plurimos diligentissime emendatos meae linguae studiosis dedi, quos quotidie in conventu fratrum edissero?

Dela dânsul ne-a rămas homilii asupra Psalmilor, asupra Evangheliei lui Marcus precum și asupra altor subiecte.

6. SCRISORI

Un loc de căpetenie între scrierile lui Hieronymus îl ocupă scrisorile, al căror număr e de altfel destul de însemnat de oarece el a avut o situațiune însemnată în mijlocul creștinătății așa că cuvântul său dobândise o autoritate de netăgăduit în toate cestiunile venite în discuțiune. El însuși în epistola 85 cap. 1, ne dă o idee de întinsele sale relațiuni prin următoarele cuvinte: uno . . . tempore tantae⁽¹⁾ a me simul epistulae

(1) Cuvântul *tantae* înlocuște pe *tot*, după cum se întâmplă și la alți scriitori bisericești d. e. la Tertullianus.

flagitantur, ut, si cuncta ad singulos velim rescribere, occurere nequeam. Unde accidit, ut, omissa compositione verborum et scribentium sollicitudine, dictem quicquid in buccam venerit.

Încă în timpul vieții sale el publicase 2 colecții de scrisori. În totul avem astăzi 116 scrisori compuse de el datând dela anul 370 și pânăla anul 419. Unele sunt adresate către persoane foarte însemnate ca Damasus, Augustinus, Paulinus Nolensis și alții.

În privința conținutului, am văzut (pagina 29) că unele sunt un fel de necroloage, altele au cuprins exegetic, altele sunt polemice, iar altele sunt mici tratate cum este d. e. scrisoarea 22, către Eustochium scrisă în anul 384, pe când se află în Roma. El zugrăvește în această scrisoare idealul unei vieți ascetice pentru fecioare. Am văzut că această scrisoare se mai intitulează și: libellus de custodia virginitatis.

Tot un tratat este și scrisoarea 56 în care se cuprind regule pentru adevărata viață (adică ascetică). Este adresată către Nepotianus (nepotul episcopului Heliodoros), care părăsise cariera militară pentru a intra în cler, și a cărui moarte o deplânge el în scrisoarea 60.

Acest mic tratat ar putea fi un conducător al preoților până azi, de oarece Hieronymus avea o întinsă experiență.

În scrisoarea 43 laudă viața singuratică dela

țară. De o deosebită importanță este scrisoarea 107, în care ne dă idealul creștin în privința creșterii fetelor. E interesantă pentru istoria culturii timpului. Se recomanda și limba greacă, iar lectura Sf. Scripturi trebuia făcută în o anumită ordine și se spuneau anume ce autori creștini trebuiesc citați. Se mai dau reguli în privința părții morale, în care el dovedește o adâncă cunoaștere a sufletului omenesc.

Mai putem menționa încă două scrisori de o importanță deosebită anume: scrisoarea 57 (de optimo genere interpretandi), în care arată că o traducere bună trebuie să dea înțelesul nu cuvintele corespondente originalului, precum și scrisoarea 70, în care arată de ce în scrierile sale se folosește de autorii profani. Interesante sunt mai ales capitolele 3, 4 și 5 — întreaga scrisoare conține 6 capitole — în care enumeră el pe scriitorii eclesiastici mai însemnați, cari s'au folosit de scrierile profane.

Scrisorile sunt o parte de o netăgăduită valoare din activitatea lui Hieronymus. Ele respândesc o lumină vie asupra ideilor și vieții creștinilor la finele secolului IV și începutul secolului V. Forma scrisorilor lui merită toată admirațiunea noastră. De altfel din toate genurile literare, cel epistolar era cel mai conform cu spiritul lui Hieronymus.

Aceasta este în scurt activitatea literară desfășurată de Hieronymus, cum reese din analiza

scrierilor păstrate, pentru că el a mai scris și alte opere, care nu au ajuns însă până la noi. De altă parte, după cum s'a întâmplat și cu alți scriitori însemnați, i s'au atribuit și alte scrieri, pe care critica modernă le-a înlăturat din lista operelor lui Hieronymus.

Rezumând tot ceea ce am spus până acum, vedem că el și-a dat seama încă de la început de marea importanță a studiului scriitorilor profani greci și latini, după cum constatăm nu numai din forma scrierilor lui, dar și din propriile lui cuvinte. Astfel în capitolul 119 al scrierii de față, vorbind despre Diodorus, spune că acesta, din cauză că nu eră inițiat în cultura profană, nu a putut să imiteze pe Eusebius, cu toate că și-a dat toată osteneala: eloquentiam (sc. Eusebii) imitari non potuit propter ignorantiam saecularium litterarum. Insușindu-și cu o adevărată pasiune cultura antică, și-a dat toată osteneala ca să pue această cultură în serviciul Bisericii. Scrierile sale se disting și prin formelor; el este cel mai de seamă stilist al timpului său, iar limba, pe care o întrebuițează, este cât se poate de clară. Firea sa vioae și în acelaș timp foarte susceptibilă îl face să fie fără cruțare față de adversarul său. El duce lupta până la capăt și une-ori nici chiar mormântul nu apără pe cel care s'a făcut vinovat în fața sa. Astfel s'a întâmplat cu Rufinus, care, după cum

se știe, a murit cu 10 ani înaintea lui Hieronymus. Cel mai obișnuit mijloc al său în polemică este ridiculizarea adversarului. Astfel procedează d. e. cu Helvidius, despre care zice că nu poate întrebuința nici cel puțin corect limba latină, necum să poată susține o discuțiune; tot așa contra lui Jovinianus precum și în contra lui Vigilantius, despre care zice că ar fi trebuit să se numească mai bine Dormitantius, pentru că acesta combătea vegherile. Hieronymus vorbește cu despreț de acei clerici, cari, în loc de a studia cu deamănuntul Sf. Scriptură, se mulțumesc numai a atrage mulțimea prin figuri retorice: id habent curae, non quomodo Scripturarum medullas ebibant, sed quomodo aures populi declamatorum flosculis mulceant. (*Dialogus contra Luciferianos* cap. 11; a se vedeă deasemenea și scrisoarea 53, cap. 7).

Din notele biografice, am văzut că Hieronymus a avut să sufere mult în viața sa, pe care a petrecut-o într'o continuă agitație. Pentru el viața este o luptă, cum de altfel trebuia să fie pentru orice creștin și cum fusese d. e. în special, înaintea sa, pentru un Tertullianus. El este soldatul „Credinței“, și această concepție se vede și din felul cum se exprimă el. Astfel (în cap. 13 din scrierea: *Dialogus contra Luciferianos*) el zice: Quoniam ad omnia argumentaris et emissa a nobis spicula scuto orationis eludis, unam hastam

jaciam, quae umbonem tegminis tui. vi sua penetret.

Această fire energetică, dacă pe de o parte i-a cauzat lui multă neliniște, pe de altă parte, grație acestei prisosințe de energii, a putut să continue rodnică sa activitate până în ultimul moment al vieții, aducând astfel servicii netăgăduite Bisericii.

În altă ordine de idei Hieronymus este acela, care prin propriul său exemplu a făcut ca viața ascetică să aibă, ca una din principalele preocupări, studiul și grație acestei direcțiuni dată mănăstirilor scrierile autorilor profani deși, bine înțeles, nu în totalitatea lor, au putut ajunge până la noi.

Hieronymus stă printre cei dintâi scriitori eclesiastici din „epoca apogeului literaturii patristice“ sau așa numitei „perioade de aur“ a literaturii creștine, el fiind unul din cei mai însemnați „Doctores Ecclesiae“.

EUSEBII HIERONYMI

STRIDONENSIS PRESBITERI

DE VIRIS ILLUSTRIBUS LIBER

AD

DEXTRUM, PRAEFECTUM PRAETORIO

PROLOGUS.

1. Hortaris, Dexter, ut Tranquillum sequens, ecclesiasticos scriptores in ordinem digeram et, quod ille in enumerandis gentilium litterarum viris fecit illustribus, ego in nostris faciam, id est, ut a passione Christi usque ad quartum decimum Theodosii imperatoris annum omnes, qui de Scripturis Sanctis memoriae aliquid prodiderunt, tibi breviter exponam. Fecerunt quidem hoc idem apud Graecos: Hermippus peripateticus, Antigonus Carystius, Satyrus doctus vir, et longe omnium doctissimus, Aristoxenus musicus; apud Latinos autem Varro, Santra, Nepos, Hyginus et, ad cuius nos exemplum vis provocare, Tranquillus. 2. Sed non mea est et illorum similis conditio: illi enim, historias veteres analesque replicantes, potuerunt quasi de ingenti prato non parvam opusculi sui coronam texere. Ego quid acturus, qui nullum praevium sequens, pessimum, ut dicitur, magistrum memet ipsum

habeo? Quamquam et Eusebius Pamphili in decem Ecclesiasticae Historiae libris maximo nobis adjumento fuerit et singulorum, de quibus scripturi sumus, volumina aetates auctorum suorum saepe testentur. 3. Itaque Dominum Jesum Christum precor, ut quod Cicero tuus, qui in arce Romanae eloquentiae stetit, non est facere dedignatus in Bruto, oratorum latinae linguae texens catalogum, id ego in ejus Ecclesiae scriptoribus enumerandis, digne cohortatione tua impleam. Si qui autem de his, qui usque hodie scriptitant, a me in hoc volumine praetermissi sunt, sibi magis quam mihi debebunt imputare. Neque enim celantes scripta sua de his, quae non legi, nosse potui et, quod aliis forsitan sit notum, mihi in hoc terrarum angulo fuerit ignotum. Certe cum scriptis suis claruerint, non magnopere nostri silentii dispendia suspirabunt. 4. Discant igitur Celsus, Porphyrius, Julianus, rabidi adversum Christum canes, discant sectatores eorum, qui putant Ecclesiam nullos philosophos et eloquentes, nullos habuisse doctores, quanti et quales viri eam fundaverint, struxerint, adornaverint, et desinant fidem nostram rusticae tantum simplicitatis arguere, suamque potius imperitiam recognoscant. Vale in Domino Jesu Christo.

CAPUT I.

P E T R U S.

1. Simon Petrus, filius Joannis, provinciae Galilaeae, e vico Bethsaida, frater Andreae apostoli et princeps apostolorum, post episcopatum Antiochensis Ecclesiae et praedicationem dispersionis eorum, qui de circumcisione crediderant, in Ponto, Galatia, Cappadocia, Asia et Bithynia, secundo Claudii imperatoris anno, ad expugnandum Simonem magum, Romam pergat, ibique XXV annis cathedram sacerdotalem tenuit, usque ad ultimum annum Neronis, id est, decimum quartum. A quo et affixus cruci, martyrio coronatus est, capite ad terram verso et in sublime pedibus elevatis: asserens se indignum qui sic crucifigeretur ut Dominus suus. 2. Scripsit duas epistulas, quae catholicae nominantur: quarum secunda a plerisque ejus esse negatur, propter styli cum priore dissonantiam. Sed et Evangelium juxta Marcum, qui auditor ejus et interpret fuit, hujus dicitur. Libri autem, e quibus unus *Actorum* ejus inscribitur, alius *Evangelii*, tertius *Praedicationis*, quartus *Apocalypseos*, quintus *Judicii*, inter apocryphas scripturas repudiantur. Sepultus Romae in Vaticano, juxta viam triumphalem, totius orbis veneratione celebratur.

CAPUT II.

JACOBUS.

1. Jacobus, qui appellatur frater Domini, cognomento Justus, ut nonnulli existimant, Joseph ex alia uxore, ut autem mihi videtur, Mariae sororis Matris Domini, cujus Joannes in libro suo meminit, filius, post passionem Domini statim ab apostolis Hierosolymorum episcopus ordinatus, unam tantum scripsit epistulam, quae de septem catholicis est, quae et ipsa ab alio quodam sub nomine ejus edita asseritur, licet paulatim, tempore procedente, obtinuerit auctoritatem. 2. Hegesippus, vicinus apostolicorum temporum, in quinto Commentariorum libro de Jacobo narrans, ait: «Suscepit Ecclesiam Hierosolymorum post apostolos frater Domini Jacobus, cognomento Justus. Multi siquidem Jacobi vocabantur. Hic sanctus fuit, vinum et siceram non bibit, carnem nullam comedit, numquam attonsus fuit, nec unctus fuit unguento, nec usus balneo. Huic soli licitum erat ingredi Sancta sanctorum; siquidem vestibus laneis non utebatur, sed lineis solusque ingrediebatur templum et fixis genibus pro populo deprecabatur in tantum ut camelorum duritiem traxisse ejus genua crederentur». Dicit et alia multa, quae enumerare longum esset. 3. Sed et Josephus in vicesimo libro Antiquitatum refert et Clemens

in septimo Ἰπποπόσεων, mortuo Festo, qui Judaeam regebat, missum esse a Nerone successorem ejus Albinum, qui, cum necdum ad provinciam pervenisset, Ananus, inquit, pontifex, adolescens, Anani filius, de genere sacerdotali, accepta occasione ἀναρχίας, concilium congregavit, et compellens publice Jacobum, ut Christum Dei Filium denegaret, contradicentem lapidari jussit. Qui cum praecipitatus de pinna templi, confractis cruribus, adhuc semianimis tendens ad caelum manus, diceret: *Domine, ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt*; fullonis fuste, quo udo vestimenta extorqueri solent, in cerebro percussus interit. 4. Tradit idem Josephus, tantae eum sanctitatis fuisse et celebritatis in populo, ut, propter ejus necem, creditum sit subversam esse Hierosolymam. Hic est de quo Paulus apostolus scribit ad Galatas: *Alium autem apostolorum vidi neminem, nisi Jacobum fratrem Domini*. Et apostolorum super hoc crebrius Acta testantur. Evangelium quoque, quod appellatur secundum Hebraeos et a me nuper in graecum latinumque sermonem translatum est, quo et Origenes saepe utitur, post resurrectionem Salvatoris refert: 5. «Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ivit ad Jacobum et apparuit ei. Juraverat enim Iacobus, se non comesturum panem ab illa hora, quia biberat calicem Domini, donec videret

eum resurgentem a dormientibus». Rursusque post paululum: «Afferte», ait Dominus, «mensam et panem». Statimque auditur: „Tulit panem et benedixit ac fregit et dedit Jacobo Justo et dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit Filius hominis a dormientibus“. Triginta itaque annos Hierosolymorum rexit Ecclesiam, id est usque ad septimum Neronis annum et juxta templum, ubi et praecipitatus fuerat, sepultus est. Titulum usque ad obsidionem Titi et ultimam Hadriani notissimum habuit. Quidam e nostris in monte oliveti eum putaverunt conditum, sed falsa eorum opinio est.

CAPUT III.

MATTHAEUS.

1. Matthaeus, qui et Levi, ex publicano apostolus, primus in Judaea propter eos, qui ex circumcissione crediderant, Evangelium Christi hebraicis litteris verbisque composuit: quod, quis postea in graecum transtulerit, non satis certum est. Porro ipsum hebraicum habetur usque hodie in Caesariensi bibliotheca, quam Pamphilus martyr studiosissime confecit. 2. Mihi quoque a Nazaraeis, qui in Beroea urbe Syriae hoc volumine utuntur, describendi facultas fuit. In quo animadvertendum, quod ubicumque evangelista, sive ex persona sua, sive ex persona Domini Salva-

toris, veteris scripturae testimoniis abutitur, non sequatur septuaginta translatorum auctoritatem, sed hebraicam, e quibus illa duo sunt: *Ex Aegypto vocavi filium meum*; et: *Quoniam Nazareus vocabitur*.

CAPUT IV.

JUDAS.

Judas frater Jacobi parvam, quae de septem catholicis est, epistolam reliquit. Et quia de libro Enoch, qui apocryphus est, in ea assumit testimonium, a plerisque rejicitur, tamen auctoritatem vetustate jam et usu meruit, et inter Sanctas Scripturas computatur.

CAPUT V.

PAULUS.

I. Paulus apostolus, qui ante Saulus, extra numerum duodecim apostolorum, de tribu Benjamin et oppido Judaeae Giscalis fuit, quo a Romanis capto, cum parentibus suis Tarsum Ciliciae commigravit, a quibus ob studia Legis missus Hierosolymam, a Gamaliele viro doctissimo, cujus Lucas meminit, eruditus est. Cum autem interfuisset neci martyris Stephani, et acceptis a pontifice templi epistulis ad persequendos eos, qui Christo crediderant, Dama

scum pergeret, revelatione compulsus ad fidem, quae in Actibus apostolorum scribitur, in vas electionis de persecutore translatus est. 2. Cumque primum ad praedicationem ejus Sergius Paulus proconsul Cypri credidisset, ab eo quod eum Christi fidei subegerat, sortitus est nomen Paulus et, juncto sibi Barnaba, multis urbibus peragratis revertensque Hierosolymam, a Petro, Jacobo et Joanne gentium apostolus ordinatur. Et quia in Actibus apostolorum plenissime de ejus conversatione scriptum est, hoc tantum dicam, quod post passionem Domini vicesimo quinto anno, id est secundo Neronis, eo tempore, quo Festus procurator Judaeae successit Felici, Romam vinctus mittitur et biennium in libera manens custodia, adversus Judaeos de adventu Christi quotidie disputavit. 3. Sciendum autem in prima satisfactione, necdum Neronis imperio roborato, nec in tanta erumpente scelerata, quanta de eo narrant historiae, Paulum a Nerone dimissum, ut Evangelium Christi in Occidentis quoque partibus praedicaretur, sicut ipse scribit in secunda epistula ad Timotheum, eo tempore quo et passus est, de vinculis dictans epistulam: *In prima mea satisfactione nemo mihi adfuit, sed omnes me dereliquerunt; non eis imputetur. Dominus autem mihi adfuit et confortavit me, ut per me praedicatio compleretur et audirent omnes gentes et liberatus sum de ore*

leonis, manifestissime leonem propter crudelitatem Neronem significans. 4. Et in sequentibus: *liberatus sum de ore leonis*. Et statim: *liberabit me Dominus ab omni opere malo et salvabit in regnum suum caeleste*, quod scilicet praesens sibi sentiret iminere martyrium. Nam et in eadem epistula praemiserat: *Ego enim jam immolor et tempus resolutionis meae instat*. Hic ergo quarto decimo Neronis anno, eodem die quo Petrus Romae, pro Christo capite truncatur sepultusque est in via ostiensi, anno post passionem Domini tricesimo septimo. Scripsit autem novem ad septem Ecclesias epistulas: ad Romanos unam ad Corinthios duas, ad Galatas unam, ad Ephesios unam, ad Philippenses unam, ad Colossenses unam, ad Thessalonicenses duas, praeterea ad discipulos suos: Timotheo duas, Tito unam, Philemoni unam. 5. Epistula autem, quae fertur ad Hebraeos, non ejus creditur, propter styli sermonisque dissonantiam, sed vel Barnabae, juxta Tertullianum, vel Lucae evangelistae, juxta quosdam, vel Clementis Romanae postea Ecclesiae episcopi, quem aiunt sententias Pauli proprio ordinasse et ornasse sermone. Vel certe quia Paulus scribebat ad Hebraeos et propter invidiam sui apud eos nominis titulum in principio salutationis amputaverit. Scripserat ut Hebraeus hebraice, id est, suo eloquio disertissime ut ea quae eloquenter scripta fuerant in hebraeo, eloquentius verterentur in

graecum, et hanc causam esse, quod a ceteris Pauli epistulis discrepare videatur. Legunt quidam et ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.

CAPUT VI.

BARNABAS.

Barnabas Cyprius, qui et Joseph Levites, cum Paulo gentium apostolus ordinatus, unam ad aedificationem Ecclesiae pertinentem epistolam composuit, quae inter apocryphas scripturas legitur. Hic postea propter Joannem discipulum, qui et Marcus vocabatur, separatus a Paulo, nihilominus evangelicae praedicationis injunctum sibi opus exercuit.

CAPUT VII.

LUCAS.

I. Lucas medicus Antiochensis, ut ejus scripta indicant, graeci sermonis non ignarus fuit, sectator apostoli Pauli et omnis peregrinationis ejus comes, scripsit Evangelium, de quo idem Paulus: *Misimus, inquit, cum illo fratrem, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias; et ad Colossenses: Salutat vos Lucas medicus carissimus; et ad Timotheum: Lucas est mecum solus.* Aliud quoque edidit volumen egregium, quod titulo

Apostolicarum *πράξεων* praenotatur, cujus historia usque ad biennium Romae commorantis Pauli pervenit, id est, usque ad quartum Neronis annum. 2. Ex quo intellegimus in eadem urbe librum esse compositum. Igitur *περίόδου* Pauli et Theclae et totam baptizati Leonis fabulam, inter apocryphas scripturas computamus. Quale enim est, ut individuus comes apostoli inter ceteras ejus res hoc solum ignoraverit? Sed et Tertullianus, vicinus eorum temporum, refert presbyterum quemdam in Asia *σπουδαστήν* apostoli Pauli, convictum apud Joannem, quod auctor esset libri et confessum se hoc Pauli amore fecisse, loco excidisse. 3. Quidam suspicantur, quotiescunque in epistulis suis Paulus dicit: *juxta Evangelium meum*, de Lucae significare volumine et Lucam non solum ab apostolo Paulo didicisse Evangelium, qui cum Domino in carne non fuerat, sed et a ceteris apostolis. Quod ipse quoque in principio sui voluminis declarat, dicens: *Sicut tradiderunt nobis, qui a principio ipsi viderunt et ministri fuerunt sermonis*. Igitur Evangelium sicut audierat, scripsit. Acta vero apostolorum sicut viderat, composuit. Sepultus est Constantinopoli, ad quam urbem vicesimo Constantii anno ossa ejus cum reliquiis Andreae apostoli translata sunt.

CAPUT VIII.

MARCUS.

1. Marcus discipulus et interpres Petri, juxta quod Petrum referentem audierat, rogatus Romae a fratribus, breve scripsit Evangelium. Quod, cum Petrus audisset, probavit et Ecclesiis legendum sua auctoritate edidit, sicut Clemens in sexto Ἰπποπόλων libro scribit et Papias Hierapolitanus episcopus. Meminit hujus Marci et Petrus in epistula prima, sub nomine Babylonis figuraliter Romam significans: *Salutat vos Ecclesia, quae est in Babylone electa et Marcus filius meus.* 2. Assumpto itaque Evangelio, quod ipse confecerat, perrexit Aegyptum et, primus Alexandriae Christum annuntians, constituit Ecclesiam, tanta doctrina et vitae continentia, ut omnes sectatores Christi ad exemplum sui cogeret. Denique Philo, disertissimus Judaeorum, videns Alexandriae primam Ecclesiam adhuc judaizantem, quasi in laudem gentis suae librum super eorum conversatione scripsit. Et, quomodo Lucas narrat, Hierosolymae credentes omnia habuisse communia, sic et ille, quod Alexandriae sub Marco fieri doctore cernebat, memoriae tradidit. Mortuus est autem octavo Neronis anno et sepultus Alexandriae, succedente sibi Anniano.

CAPUT IX.

JOANNES.

1. Joannes apostolus, quem Jesus amavit plurimum, filius Zebedaei, frater Jacobi apostoli, quem Herodes post passionem Domini decollavit, novissimus omnium scripsit Evangelium, rogatus ab Asiae episcopis, adversus Cerinthum aliosque haereticos et maxime tunc Ebionitarum dogma consurgens, qui asserunt Christum ante Mariam non fuisse. Unde et compulsus est divinam ejus nativitatem edicere. Sed et aliam causam hujus scripturae ferunt, quod cum legisset Matthaei, Marci et Lucae volumina, probaverit quidem textum historiae et vera eos dixisse firmaverit, sed unius tantum anni, in quo et passus est, post carcerem Joannis, historiam texuisse. 2. Praetermisso itaque anno, cujus acta a tribus exposita fuerant, superioris temporis, antequam Joannes clauderetur in carcerem, gesta narravit: sicut manifestum esse poterit his, qui diligenter quatuor Evangeliorum volumina legerint. Quae res etiam *ἀπόφωτιαν*, quae videtur Joannis esse cum ceteris, tollit. Scripsit autem et unam epistulam, cujus exordium est: *Quod fuit ab initio, quod audivimus et vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostrae contractaverunt de verbo vitae, quae ab universis ecclesiasticis et eruditis viris probatur.* 3. Reliquae

autem duae, quarum principium est: *Senior electae dominae et natis ejus*, et sequentis: *Senior Caio carissimo, quem ego diligo in veritate*, Joannis presbyteri asseruntur, cujus et hodie alterum sepulcrum apud Ephesum ostenditur, etsi nonnulli putant duas memorias ejusdem Joannis evangelistae esse, super qua re cum per ordinem ad Papiam auditorem ejus ventum fuerit, disseremus. Quarto decimo igitur anno, secundum post Neronem, persecutionem movente Domitiano, in Patmos insulam relegatus, scripsit Apocalypsim, quam interpretatur Justinus martyr et Irenaeus. Interfecto autem Domitiano et actis ejus ob nimiam crudelitatem a senatu rescissis, sub Nerva principe redit Ephesum, ibique usque ad Trajanum principem perseverans, totas Asiae fundavit rexitque Ecclesias et confectus senio sexagesimo octavo, post passionem Domini, anno mortuus juxta eandem urbem sepultus est.

CAPUT X.

HERMAS.

Hermas, cujus apostolus Paulus ad Romanos scribens meminit: *Salutate Asyncritum, Phlegonta, Herman, Patroban, Hermen et qui cum eis fratres sunt*, asserunt auctorem esse libri, qui appellatur *Pastor* et apud quasdam Graeciae Ecclesias jam publice legitur. Re vera utilis

liber multique de eo scriptorum veterum usurpavere testimonia. Sed apud Latinos pene ignotus est.

CAPUT XI.

PHILO.

1. Philo Judaeus, natione Alexandrinus, de genere sacerdotum, idcirco a nobis inter scriptores Ecclesiasticos ponitur, quia librum de prima Marci evangelistae apud Alexandriam scribens Ecclesiam, in nostrorum laude versatus est, non solum eos ibi, sed in multis quoque provinciis esse memorans et habitacula eorum dicens monasteria. Ex quo apparet talem primum Cristo credentium fuisse Ecclesiam, quales nunc monachi esse nituntur et cupiunt, ut nihil cujusquam proprium sit, nullus inter eos dives, nullus pauper. Patrimonia egentibus dividuntur, oratione vacatur et psalmis, doctrinae quoque et continentiae, quales et Lucas refert primum Hierosolymae fuisse credentes. 2. Aiunt hunc sub Caio Caligula Romae perclitatum, quo legatus gentis suae missus fuerat. Cum secunda vice venisset ad Claudium, in eadem urbe locutum esse cum apostolo Petro ejusque habuisse amicitiam et ob hanc causam etiam Marci, discipuli Petri, apud Alexandriam sectatores ornasse laudibus suis. 3. Exstant hujus praeclara

et innumerabilia opera in quinque libros Moysi; De confusione linguarum liber unus; De natura et inventione liber unus; De his, quae sensu precamur et detestamur liber unus; De eruditione liber unus; De haerede divinarum rerum liber unus; De divisione aequalium et contrariorum liber unus; De tribus virtutibus liber unus; Quare quorundam in scripturis mutata sint nomina liber unus; De pactis libri duo; De vita sapientis liber unus; De Gigantibus liber unus; Quod somnia mittantur a Deo libri quinque; Quaestionum et solutionum in Exodo libri quinque; De Tabernaculo et Decalogo libri quatuor necnon De victimis et repromissionibus, sive maledictis; De Providentia; De Judaeis; De conversatione vitae; De Alexandro; Quod propriam rationem muta animalia habeant; Quod omnis insipiens servus sit et De vita nostrorum liber unus, de quo supra diximus, id est, de Apostolicis viris, quem et inscripsit: Περὶ βίου Θεωητικοῦ ἱερέων, quod videlicet caelestia contemplantur et semper Deum orent. Et sub aliis indicibus, De Agricultura duo; De ebrietate duo. Sunt et alia ejus monumenta ingenii quae in nostras manus non pervenerunt. De hoc vulgo apud Graecos dicitur: ἢ Πλάτων φιλονίξει, ἢ Φίλων πλατωνίζει, id est: aut Plato Philonem sequitur, aut Platonem Philo; tanta est similitudo sensuum et eloquii.

CAPUT XII.

SENECA.

Lucius Annaeus Seneca Cordubensis, Sotionis stoici discipulus et patruus Lucani poetae, continentissimae vitae fuit, quem non ponerem in Catalogo sanctorum, nisi me illae epistulae provocarent, quae leguntur a plurimis: Pauli ad Senecam aut Senecae ad Paulum. In quibus, cum esset Neronis magister, et illius temporis potentissimus, optare se dicit ejus esse loci apud suos, cujus sit Paulus apud Christianos. Hic, ante biennium quam Petrus et Paulus coronarentur martirio, a Nerone interfectus est.

CAPUT XIII.

JOSEPHUS.

I. Josephus Matthiae filius, ex Hierosolymis sacerdos, a Vespasiano captus, cum Tito filio ejus relictus est. Hic Romam veniens, septem libros *Judaicae captivitatis* imperatoribus patri filioque obtulit, qui et bibliothecae publicae traditi sunt, et ob ingenii gloriam statuam quoque meruit Romae. Scripsit autem et alios viginti *Antiquitatum* libros, ab exordio mundi usque ad decimum quartum annum Domitiani Caesaris, et duos *Περὶ ἀρχαιότητος* adversum Apionem grammaticum Alexandrinum, qui sub Ca-

ligula legatus missus ex parte gentilium, contra Philonem etiam librum, vituperationem gentis Judaicae continentem, scripserat. 2. Alius quoque liber ejus, qui inscribitur: Περὶ αὐτοκράτορος λογισμοῦ, valde elegans habetur, in quo et Machabaeorum sunt digesta martyria. Hic in decimo octavo Antiquitatum libro manifestissime confitetur, propter magnitudinem signorum Christum a Phariseis interfectum et Joannem Baptistam vere profetam fuisse et propter interfectionem Jacobi apostoli dirutam Hierosolymam.

3. Scripsit autem de Domino in hunc modum: «Eodem tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen virum oportet eum dicere. Erat enim mirabilium patrator operum et doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt: plurimos quoque tam de Judaeis quam de gentibus sui habuit sectatores et credebatur esse Christus cumque invidia nostrorum principum cruci eum Pilatus addixisset, nihilominus, qui eum primum dilexerant, perseveraverunt. Apparuit enim eis tertia die vivens, multa et haec alia mirabilia carminibus prophetarum de eo vaticinantibus, et usque hodie Christianorum gens ab hoc sortita vocabulum, non defecit.»

CAPUT XIV.

JUSTUS.

Justus Tiberiensis, de provincia Galilaea, conatus est et ipse Judaicarum rerum *historiam* texere et quosdam *commentariolos* de Scripturis componere; sed hunc Josephus arguit mendacii. Constat autem illum eo tempore scripsisse, quo et Josephus.

CAPUT XV.

CLEMENS.

1. Clemens, de quo apostolus Paulus ad Philippenses scribens ait: „*Cum Clemente et ceteris cooperatoribus meis, quorum nomina scripta sunt in libro vitae*“, quartus post Petrum Romae episcopus: siquidem secundus Linus fuit, tertius Anacletus, tametsi plerique Latinorum secundum post Petrum apostolum putent fuisse Clementem. 2. Scripsit ex persona Romanae Ecclesiae *ad Ecclesiam Corinthiorum* valde utilem epistolam, quae et in nonnullis locis publice legitur, quae mihi videtur characteri epistolae, quae sub Pauli nomine ad Hebraeos fertur, convenire, sed et multis de eadem epistula, non solum sensibus, sed juxta verborum quoque ordinem abutitur. Omnino grandis in utraque similitudo est. Fertur et secunda ejus nomine

epistula, quae a veteribus reprobatur. Et *Disputatio Petri et Appionis* longo sermone conscripta, quam Eusebius in tertio Historiae Ecclesiasticae volumine coarguit. Obiit tertio Trajani anno, et nominis ejus memoriam usque hodie Romae exstructa Ecclesia custodit.

CAPUT XVI.

IGNATIUS.

I. Ignatius, Antiochenae Ecclesiae tertius post Petrum apostolum episcopus, persecutionem commovente Trajano, damnatus ad bestia, Romam vinctus mittitur. Cumque navigans Smyrnam venisset, ubi Polycarpus, auditor Joannis, episcopus erat, scripsit unam epistolam *ad Ephesios*, alteram *ad Magnesianos*, tertiam *ad Tralenses*, quartam *ad Romanos*, et inde egrediens scripsit ad *Philadelphaeos* et ad *Smyrnaeos* et proprie *ad Polycarpum*, commendans illi Antiochensem Ecclesiam, in qua et de Evangelio, quod nuper a me translatum est, super persona Christi ponit testimonium dicens: „Ego vero et post resurrectionem in carne eum vidi, et credo quia sit. Et quando venit ad Petrum et ad eos, qui cum Petro erant, dixit eis: *Ecce palpate me et videte, quia non sum daemonium incorporale*. Et statim tetigerunt eum et crediderunt“. 2. Dignum autem videtur, quia tanti

veri fecimus mentionem et de epistula ejus, quam ad Romanos scripsit pauca ponere. „De Syria usque ad Romam pugno ad bestias, in mari et in terra, nocte dieque ligatus cum decem leopardis, hoc est militibus, qui me custodiunt: quibus et cum benefeceris, pejores fiunt. Iniquitas autem eorum mea doctrina est, sed non idcirco justificatus sum. Utinam fruar bestiis, quae mihi sunt praeparatae, quas et oro mihi veloces esse ad interitum et alliciam eas ad comedendum me, ne, sicut aliorum martyrum, non audeant corpus meum attingere. Quod si venire noluerint, ego vim faciam, ego me ingeram, ut devorer. Ignoscite mihi, filioli: quid mihi prosit, ego scio. Nunc incipio Christi esse discipulus, nihil de his quae videntur desiderans, ut Jesum Christum inveniam. Ignis, crux, bestiae, confractio ossium, membrorum divisio et totius corporis contritio et tota tormenta diaboli in me veniant, tantum ut Christo fruar“.

3. Cumque jam damnatus esset ad bestias, ardore patiendi, cum rugientes audiret leones, ait: „Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis mundus inveniar“. Passus est anno undecimo Trajani. Reliquiae corporis ejus Antiochiae jacent, extra portam Daphniticam, in coemeterio.

CAPUT XVII.

POLYCARPUS.

I. Polycarpus, Joannis apostoli discipulus et ab eo Smyrnae episcopus ordinatus, totius Asiae princeps fuit, quippe qui nonnullos apostolorum et eorum qui viderant Dominum magistros habuerit et viderit. Hic propter quasdam super die Paschae quaestiones, sub imperatore Antonino Pio, Ecclesiam in urbe regente Aniceto, Romam venit, ubi plurimos credentium, Marcionis et Valentini persuasione deceptos, reduxit ad fidem. Cumque ei fortuito obviam fuisset Marcion et diceret: „Cognosce nos“ respondit: „Cognosco primogenitum diaboli“. Postea vero regnante M. Antonino et L. Aurelio Commodo, quarta post Neronem persecutione, Smyrnae, sedente proconsule et universo populo in amphiteatro adversus eum personante, igni traditus est. Scripsit ad Philippenses valde utilem epistulam, quae usque hodie in Asiae conventu legitur.

CAPUT XVIII.

PAPIAS.

I. Papias Joannis auditor, Hierapolitanus in Asia episcopus, quinque tantum scripsit volumina, quae praenotavit: *Explanatio sermonum*

Domin. In quibus cum se in praefatione asserat, non varias opiniones sequi, sed apostolos habere auctores, ait: „Considerabam, quid Andreas, quid Petrus dixissent, quid Philippus, quid Thomas, quid Jacobus, quid Joannes, quid Mathaeus, vel alius quilibet discipulorum Domini: quid etiam Aristion et senior Joannes discipuli Domini loquerentur. Non enim tantum mihi libri ad legendum prosunt, quantum viva vox, usque hodie in suis auctoribus personans“. Ex quo apparet ex ipso catalogo nominum, alium esse Joannem, qui inter apostolos ponitur et alium seniore Joannem, quem post Aristionem enumerat. 2. Hoc autem diximus, propter superiorem opinionem, quam a plerisque retulimus traditam, duas posteriores epistulas Joannis non apostoli esse, sed presbyteri. Hic dicitur mille annorum Judaicam edidisse δευτέρωσις, quam secuti sunt Irenaeus et Apollinarius et ceteri, qui post resurrectionem aiunt in carne cum sanctis Dominum regnaturum. Tertullianus quoque in libro: De spe fidelium et Victorinus Petabionensis et Lactantius hac opinione ducuntur.

CAPUT XIX.

QUADRATUS.

Quadratus apostolorum discipulus, Publico Athenarum episcopo ob Christi fidem martyrio

coronato, in locum ejus substituitur et Ecclesiam, grandi terrore dispersam, fide et industria sua congregat. Cumque Hadrianus Athenis exegisset hiemem, invisens Eleusina et omnibus paene Graeciae sacris initiatus dedisset occasionem his, qui Christianos oderant, absque praecepto imperatoris vexare credentes, porrexit ei librum *pro religione nostra compositum*, valde utilem plenumque rationis et fidei et apostolica doctrina dignum, in quo et antiquitatem suae aetatis ostendens ait, plurimos a se vivos, qui sub Domino variis in Judaea oppressi calamitatibus, sanati fuerant et qui a mortuis resurrexerant.

CAPUT XX.

ARISTIDES.

Aristides, Atheniensis philosophus eloquentissimus et sub pristino habitu discipulus Christi; *volumen nostri dogmatis rationem* continens; eodem tempore, quo et Quadratus Hadriano principi dedit, id est, Apologeticum pro Christianis, quod usque hodie perseverans, apud philologos ingenii ejus judicium est.

CAPUT XXI.

AGRIPPA.

Agrippa, cognomento Castor, vir valde doctus, adversum viginti quatuor Basilidis haeretici vo-

lumina, quae in Evangelium confecerat, fortissime disseruit, prodens ejus universa mysteria et prophetas enumerans, Barcabau et Barcob et ad terrorem audientium alia quaedam barbara nomina et Deum maximum ejus Abraxas qui quasi annum continens, si juxta Graecorum numerum supputetur. Moratus est autem Basilides, a quo Gnostici, in Alexandria temporibus Hadriani, qua tempestate et Cochebas, dux Judaicae factionis, Christianos variis suppliciis encavit.

CAPUT XXII.

HEGESIPPUS.

I. Hegesippus vicinus apostolicorum temporum omnes a passione Domini usque ad suam aetatem ecclesiasticorum actuum texens historias multaque ad utilitatem legentium pertinentia, hinc inde congregans, *quinque libros composuit*, sermone simplici, ut quorum vitam sectabatur dicendi quoque exprimeret characterem. Asserit se venisse sub Aniceto Romam, qui decimus post Petrum episcopus fuit et perseverasse usque ad Eletherum ejusdem urbis episcopum, qui Aniceti quondam diaconus fuerat. 2. Praeterea adversum idola disputans, ex quo primum errore crevissent, subtexit historiam, ex qua ostendit, qua floruerit aetate. Ait enim: „Tumu-

los mortuis templaque fecerunt, sicut usque hodie videmus: e quibus est et Antinous, servus Hadriani Caesaris, cui et gymnicus agon exercetur apud Antinorum civitatem, quam ex ejus nomine condidit et statuit prophetas in templo". Antinorum autem in deliciis habuisse Caesar Hadrianus scribitur.

CAPUT XXIII.

JUSTINUS.

I. Justinus philosophus, habitu quoque philosophorum incedens, de Neapoli urbe Palaestinae, patre Prisco Bacchio, pro religione Christi plurimum laboravit: in tantum ut Antonino quoque Pio et filiis ejus et senatui *librum*, contra gentes, scriptum daret ignominiamque crucis non erubesceret et *alium librum* successoribus ejusdem Antonini, M. Antonino Vero et L. Aurelio Commodi. 2. Exstat ejus aliud volumen *contra gentes*, ubi de daemonum quoque natura disputat et quartum *adversus gentes*, cui titulum praenotavit Ἐλεγγχος, sed et alius: *De Monarchia Dei* et alius liber, quem praenotavit: *Psalten* et alius: *De anima*. *Dialogus contra Judaeos*, quem habuit adversus Tryphonem principem Judaeorum; sed et *contra Marcionem* insignia volumina, quorum Irenaeus quoque quarto adversus haereses libro meminit et alius liber

contra omnes haereses, cujus facit mentionem in Apologetico, quem dedit Antonino Pio. Hic cum in urbe Roma haberet διατριβὰς et Crescentem cynicum, qui multa adversum Christianos blasphemabat, redarguret gulosum et mortis timidum luxuriaequae et libidinum sectatorem, ad extremum studio ejus et insidiis accusatus, quod Christianus esset, pro Christo sanguinem fudit.

CAPUT XXIV.

M E L I T O .

Melito Asianus, Sardensis episcopus, librum imperatori M. Antonino Vero, qui Frontonis oratoris discipulus fuit, pro Christiano dogmate dedit. Scripsit quoque et alia, de quibus ista sunt, quae subjicimus: *De Pascha* libros duos; *De vita Prophetarum* librum unum; *De Ecclesia* librum unum; *De die Dominica* librum unum; *De sensibus* librum unum; *De fide* librum unum; *De plasmate* librum unum; *De anima et corpore* librum unum; *De baptismate* librum unum; *De veritate* librum unum; *De generatione Christi* librum unum; *De prophetia sua* librum unum; *De Philoxenia* librum unum et alium librum qui *Clavis* inscribitur; *De diabolo* librum unum; *De Apocalypsi* Joannis librum unum; *Περὶ ἐνσωμάτου θεοῦ* librum unum et: *Ἐυλογῶν* libros sex. Hu-

jus elegans et declamatorium ingenium Tertulianus in septem libris, quos scripsit adversus Ecclesiam pro Montano, cavillatur dicens eum a plerisque nostrorum prophetam putari.

CAPUT XXV.

THEOPHILUS.

Theophilus, sextus Antiochensis Ecclesiae episcopus, sub imperatore M. Antonino Vero librum *contra Marcionem* composuit, qui usque hodie exstat. Feruntur ejus et *ad Autolyicum* tria volumina et *contra haeresim Hermogenis* liber unus et alii breves elegantesque *tractatus* ad aedificationem Ecclesiae pertinentes. Legi sub nomine ejus in Evangelium et in Proverbia Salomonis *Commentarios*, qui mihi cum superiorum voluminum elegantia et phrasi non videntur congruere.

CAPUT XXVI.

APOLLINARIS.

Apollinaris, Asiae Hierapolitanus episcopus, sub imperatore M. Antonino Vero floruit, cui et insigne volumen pro fide Christianorum dedit. Exstant ejus et alii quinque *adversum gentes* libri et *De veritate* duo adversum Cataphrygas tunc primum exertos cum Priscilla et Maximilla insanis vatibus incipiente Montano.

CAPUT XXVII.

DIONYSIUS.

Dionysius, Corinthiorum Ecclesiae episcopus, tantae eloquentiae et industriae fuit, ut non solum suae civitatis et provinciae populos sed et aliarum urbium et provinciarum episcopos epistulis erudiret. Ex quibus est una *ad Lacedaemonios*, alia *ad Athenienses*, tertia *ad Nicomedienses*, quarta *ad Cretenses*, quinta *ad Ecclesiam Amastrianam* et *ad reliquas Ponti Ecclesias*, sexta *ad Gnossianos* et *ad Pinytum* ejusdem urbis episcopum, septima *ad Romanos*, quam scripsit *ad Soterem* episcopum eorum, octava *ad Crysothoram*, sanctam feminam. Clauit sub imperatoribus M. Antonino Vero et L. Aurelio Commodo.

CAPUT XXVIII.

PINYTUS.

Pinytus Cretensis, Gnossiae urbis episcopus, scripsit *ad Dionysium* Corinthiorum episcopum valde elegantem epistolam, in qua docet, non semper lacte populos nutriendos, ne quasi parvuli ab ultimo occupentur die; sed et solido vesci debere cibo, ut in spiritali proficiant se-nectute. Et hic sub M. Antonino Vero et L. Aurelio Commodo floruit.

CAPUT XXIX.

TATIANUS.

Tatianus, qui primum oratoriam docens, non parvam sibi ex arte rhetorica gloriam comparaverat, Justini martyris sectator fuit, florens in Ecclesia, quamdiu ab ejus latere non discessit. Postea vero, inflatus eloquentiae tumore, novam condidit haeresim quae Ἐγκρατιῶν dicitur, quam postea Severus auxit, a quo ejusdem partis haeretici Severiani usque hodie appellantur. Porro Tatianus infinita scripsit volumina, e quibus unus *contra gentes* florentissimus exstat liber, qui inter omnia opera ejus fertur insignis. Et hic sub imperatore M. Antonino Vero et L. Aurelio Commodo floruit.

CAPUT XXX.

PHLIPPUS.

Philippus, episcopus Cretensis, hoc est, urbis Gortynae, cujus Dionysius in epistula sua meminit, quam scripsit ad ejusdem civitatis Ecclesiam, praeclarum *adversus Marcionem* edidit librum temporibusque M. Antonini Veri et L. Aurelii Commodi claruit.

CAPUT XXXI.

MUSANUS.

Musanus non ignobilis inter eos, qui de ecclesiastico dogmate scripserunt, sub imperatore M. Antonino Vero confecit librum ad quosdam fratres, qui de Ecclesia ad Encratitarum haeresim declinaverant.

CAPUT XXXII.

MODESTUS.

Modestus et ipse sub imperatore M. Antonino et L. Aurelio Commodō *adversum Marcionem* scripsit librum, qui usque hodie perseverat. Feruntur sub nomine ejus et alia syntagmata, sed ab eruditis quasi *ψευδογράφια* repudiantur.

CAPUT XXXIII.

BARDESANES.

Bardesanes in Mesopotamia clarus habitus est, qui primum Valentini sectator, deinde confutator, novam haeresim condidit. Ardens ejus a Syris praedicatur ingenium et in disputatione vehemens. Scripsit infinita volumina adversum omnes paene haereticos, qui aetate ejus pullulaverant. In quibus clarissimus ille et fortissimus.

liber, quem M. Antonino: *De fato* tradidit et multa alia super persecutione volumina, quae sectatores ejus de syra lingua verterunt in graecam. Si autem tanta vis est et fulgor in interpretatione, quantam putamus in sermone proprio?

CAPUT XXXIV.

VICTOR.

Victor, tertius decimus Romanae urbis episcopus, super quaestione Paschae et alia quaedam scribens opuscula, rexit Ecclesiam sub Severo principe annis decem.

CAPUT XXXV.

IRENAEUS.

1. Irenaeus, Pothini episcopi, qui Lugdunensem in Gallia regebat Ecclesiam, presbyter, a martyribus ejusdem loci, ob quasdam Ecclesiae quaestiones legatus Romam missus, honorificas super nomine suo ad Eleutherum episcopum pertert litteras. Postea jam Pothino prope nonagenario ob Christum martyrio coronato, in locum ejus substituitur. Constat autem Polycarpi, cujus supra fecimus mentionem, sacerdotis et martyris, hunc fuisse discipulum. 2. Scripsit quinque *adversus haereses* libros et *contra gentes* volu-

men breve et *De disciplina* aliud et ad *Martianum* fratrem de apostolica praedicatione et librum *variorum tractatum* et ad Blastum *De schismate* et ad Florinum *De monarchia*, sive quod Deus non sit conditor malorum et *De ogoade* egregium commentarium, in cuius fine significans se apostolicorum temporum vicinum fuisse, sic subscripsit: «Adjuro te, qui transcribis librum istum, per Dominum Jesum Christum et per gloriosum ejus adventum, quo judicaturus est vivos et mortuos, ut conferas, postquam transcripseris et emendes illum ad exemplar, unde scripsisti, diligentissime: hanc quoque obtestationem similiter transferas, ut invenisti in exemplari». 3. Feruntur ejus et aliae ad *Victorem* episcopum Romanum de quaestione Paschae *epistulae*, in quibus commonet eum non facile debere unitatem collegii scindere. Siquidem Victor multos Asiae et Orientis episcopos, qui decima quarta luna cum Judaeis Pascha celebrabant, damnandos crediderat. In qua sententia hi, qui discrepabant ab illis, Victori non dederunt manus. Floruit maxime sub Commodo principe, qui M. Antonino Vero in imperium successerat.

CAPUT XXXVI.

PANTAENUS.

Pantaenus, stoicae sectae philosophus, juxta quamdam veterem in Alexandria consuetudinem, ubi a Marco evangelista semper ecclesiastici fuere doctores, tantae prudentiae et eruditionis tam in Scripturis divinis, quam in saeculari litteratura fuit, ut in Indiam quoque, rogatus ab illius gentis legatis, a Demetrio Alexandriae episcopo mitteretur. Ubi reperit, Bartholomaeum de duodecim apostolis adventum Domini nostri Jesu Christi juxta Matthaei Evangelium praedicasse, quod Hebraicis litteris scriptum, revertens Alexandriam secum detulit. Hujus multi quidem in Sanctam Scripturam exstant *commentarii*; sed magis viva voce Ecclesiis profuit. Docuitque sub Severo principe et Antonino, cognomento Caracalla.

CAPUT XXXVII.

RHODON.

Rhodon, genere Asianus, a Tatiano, de quo supra diximus, Romae in Scripturis eruditus, edidit plurima, praecipuumque *adversus Marcionem* opus, in quo refert, quomodo ipsi quoque inter se Marcionitae discrepent; et Apellem senem alium haereticum a se quondam fuisse

conventum, et risui habitum, eo quod Deum, quem coleret, ignorare se diceret. Meminit in eodem libro, quem scripsit *ad Callitionem*, Tatiani se Romae fuisse auditorem. Sed et in *Hexaameron* elegantes *tractatus* composuit et *adversum Phrigas* insigne opus temporibusque Commodi et Severi floruit.

CAPUT XXXVIII.

CLEMENS.

I. Clemens, Alexandrinae Ecclesiae presbyter, Pantaeni, de quo supra retulimus, auditor, post ejus mortem Alexandriae ecclesiasticam scholam tenuit et *κατηγήσεων* magister fuit. Feruntur ejus insignia volumina pleneque eruditionis et eloquentiae, tam de scripturis divinis, quam de saecularis litteraturae instrumento. Equibus illa sunt: *Στρωματεῖς* libri octo; *ὑποτυπώσεων* libri octo; *adversus Gentes* liber unus; *Paedagogi* libri tres; *De Pascha* liber unus; *De jejuniis* disceptatio et alius, qui inscribitur: *Quisnam dives ille sit, qui salvetur*; *De obtreptione* liber unus; *De canonibus ecclesiasticis* et *adversum eos, qui Judaeorum sequuntur errorem* liber unus, quem proprie Alexandro, Hierosolymorum episcopo *προσεφώνησε*. Meminit autem in *Stromatibus* suis voluminis Tatiani, *adversus gentes*, de quo supra diximus et Casiani

Cujusdam *χρονολογίας*, quod opusculum invenire non potui. 2. Necnon et de Judaeis Aristobulum quemdam et Demetrium et Eupolemum scriptores adversus gentes refert, qui in similitudinem Josephi ἀρχαιογονία Moysi et Judaicae gentis asseverant. Exstat Alexandri Hierosolymorum episcopi, qui cum Narcisso postea rexit Ecclesiam, epistula super ordinatione Asclepiadis confessoris ad Antiochenses, congratulantis eis, in qua ponit in fine: «Haec vobis, domini ac fratres, scripta transmisi per Clementem beatum presbyterum, virum illustrem et probatum, quem vos quoque scitis et nunc plenius recognoscetis, qui, cum huc venisset juxta providentiam et visitationem Dei, confirmavit et auxit Domini Ecclesiam.» Constat, Orignem hujus fuisse discipulum. Floruit autem Severi et Antonini filii ejus temporibus.

CAPUT XXXIX.

MILTIADES.

Miltiades, cujus Rhodon, in opere suo, quod adversus Montanum, Priscam Maximillamque composuit, recordatur, scripsit *contra eosdem* volumen praecipuum et *adversus gentes Judaeosque* libros alios et principibus illius temporis *Apologeticum* dedit. Floruit autem M. Antonini Commodique temporibus.

CAPUT XL.

APOLLONIUS.

I. Apollonius, vir disertissimus, scripsit *adversus Montanum, Priscam et Maximillam* insigne et longum volumen, in quo asserit Montanum et insanas vates ejus periisse suspendio et multa alia, in quibus de Prisca et Maximilla refert: «Si negant eas accepisse munera, confiteantur non esse prophetas, qui accipiunt, et mille hoc testibus approbabo. Sed et ex aliis fructibus probantur prophetae. Dic mihi, crinem fucat prophetae? Stibio oculos linit? Propheetae vestibus et gemmis ornantur? Prophetae tabula ludit et tesseris? Propheta fenus accipit? Respondeant, utrum hoc fieri liceat, an non; meum est approbare, quod fecerint.» 2. Dicit in eodem libro, quadragesimum esse annum usque ad tempus, quo ipse scribebat librum, ex quo haeresis Cataphrygarum habuerit exordium. Tertullianus sex voluminibus adversus Ecclesiam editis, quae scripsit *περὶ ἐκκατάσεως*, septimum proprie adversus Apollonium elaboravit, in quo omnia, quae ille arguit, conatur defendere. Floruit autem Apollonius sub Commodo Severoque principibus.

CAPUT XLI.

SERAPION.

Serapion, undecimo Commodi imperatoris anno Antiochiae episcopus ordinatus, scripsit epistulam *ad Caricum et Pontium de haeresi Montani*, in qua et haec addit: «Ut autem sciatis falsi hujus dogmatis, id est, novae prophetiae ab omni mundo insaniam reprobari, misi vobis Apollinaris beatissimi, qui fuit in Hierapoli Asiae episcopus, litteras». *Ad Dominum* quoque, qui persecutionis tempore ad Judaeos declinaverat, volumen composuit et alium *de Evangelio*, quod sub nomine Petri fertur, librum *ad Rhosensem Ciliciae Ecclesiam*, quae in haeresim ejus lectione diverterat. Leguntur et sparsim ejus breves *epistulae*, auctoris sui ἀσκήσει et vitae congruentes.

CAPUT XLII.

APOLLONIUS.

Apollonius, Romanae urbis senator, sub Commodio principe a servo Severo proditus, quod Christianus esset, impetrato, ut rationem fidei suae redderet, insigne volumen composuit, quod in senatu legit, et nihilominus sententia senatus pro Christo capite truncatus est, veteri apud eos obtinente lege, absque negatione non dimitti Christianos, qui semel ad eorum judicium pertracti essent.

CAPUT XLIII.

THEOPHILUS.

Theophilus, Cesareae Palaestinae (quae olim Turris Stratonis vocabatur) episcopus, sub Severo principe adversum eos, qui decima quarta luna cum Judaeis Pascha faciebant, cum ceteris episcopis synodicam valde utilem composuit epistolam.

CAPUT XLIV.

BACCHYLUS.

Bacchylus, Corinthi episcopus, sub eodem Severo principe clarus habitus, *De Pascha*, ex omnium qui in Achaia erant episcoporum persona, elegantem librum scripsit.

CAPUT XLV.

POLYCRATES.

I. Polycrates, Ephesiorum episcopus, cum ceteris episcopis Asiae, qui juxta quamdam veterem consuetudinem cum Judaeis decima quarta luna Pascha celebrabant, scripsit, *adversus Victorem*, episcopum Romanum epistolam synodicam, in qua docet, se apostoli Joannis et veterum auctoritatem sequi, de qua haec pauca excerptimus. 2. „Nos igitur inviolabilem celebra-

mus diem neque addentes aliquid, neque dementes. Etenim in Asia elementa maxima dormierunt, quae resurgent in die Domini, quando venturus est, de caelis in majestate sua suscitaturus omnes sanctos: Philippum loquor de duodecim apostolis, qui dormivit Hierapoli et duas filias ejus, quae virgines senuerunt. Sed et Joannes, qui super pectus Domini recubuit et pontifex ejus auream laminam in fronte portans, martyr et doctor in Epheso dormivit et Polycarpus, episcopus et martyr, Smirnae cubat. Thraseas quoque episcopus et martyr de Eumenia in eadem Smyrna requiescit. Quid necesse est Sagaris episcopi et martyris recordari, qui in Laodicea soporatur et Papirii beati et Melitonis, qui semper Domino serviens, positus est in Sardis et exspectat in adventu ejus resurrectionem? Hi omnes observaverunt Paschae diem decima quarta luna ab evangelica traditione in nullam partem declinantes et ecclesiasticum sequentes canonem. Ego quoque minimus omnium vestrum Polycrates, secundum doctrinam propinquorum meorum, quos et secutus sum, septem siquidem fuerunt propinqui mei episcopi et ego octavus; semper Pascha celebravi, quando populus Judaeorum azyma faciebat. Itaque fratres sexaginta quinque annos aetatis meae natos in Domino et a multis ex toto orbe fratribus eruditus, peragrata omni

scriptura, non formidabo eos, qui nobis minantur. Dixerunt enim majores mei: «Obedire Deo magis oportet, quam hominibus». Haec propterea posui, ut ingenium et auctoritatem viri ex parvo opusculo demonstrarem. Floruit temporibus Severi principis, eadem aetate qua Narcissus Hierosolymae.

CAPUT XLVI.

HERACLITUS.

Heraclitus sub Commodi Severique imperio in Apostolum *commentarios* composuit.

CAPUT XLVII.

MAXIMUS.

Maximus sub iisdem principibus famosam quaestionem insigni volumine ventilavit, unde malum et quod materia a Deo facta sit.

CAPUT XLVIII.

CANDIDUS.

Candidus, regnantibus supra scriptis, in *Hexameron* pulcherrimos tractatus edidit.

CAPUT XLIX.

APPION.

Appion, sub Severo principe, similiter *in Hexaemeron* tractatus fecit.

CAPUT L.

SEXTUS.

Sextus sub imperatore Severo librum *De resurrectione* scripsit.

CAPUT LI.

ARABIANUS.

Arabianus sub eodem principe edidit quaedam opuscula ad Christianum dogma pertinentia.

CAPUT LII.

JUDAS.

Judas de septuaginta apud Daniele hebdomadibus plenissime disputavit et *chronographiam* superiorum temporum usque ad decimum Severi produxit annum. In qua erroris arguitur quod adventum Antichrist circa sua tempora futurum esse dixerit: sed hoc ideo, quia magnitudo persecutionum praesentem mundi minabatur oscasum.

CAPUT LIII.

TERTULLIANUS.

1. Tertullianus presbyter nunc demum primus post Victorem et Apollonium Latinorum ponitur provinciae Africae, civitatis Carthaginiensis, patre centurione proconsulari. Hic acris et vehementis ingenii, sub Severo principe et Antoino Caracalla maxime floruit. multaque scripsit volumina quae, quia nota sunt pluribus, praetermittimus. Vidi ego quemdam Paulum Concordiae, quod oppidum Italiae est, senem qui se beati Cypriani, jam grandis aetatis, notarium, cum ipse admodum esset adolescens, Romae vidisse diceret referreque sibi solitum numquam Cyprianum absque Tertulliani lectione unum diem praeterisse ac sibi crebro dicere: *Da magistrum*, Tertullianum videlicet significans. 2. Hic cum usque ad mediam aetatem presbyter Ecclesiae permansisset, invidia postea et contumeliis clericorum Romanae Ecclesiae, ad Montani dogma delapsus, in multis libris novae prophetiae meminit, specialiter autem adverum Ecclesiam texuit volumina: *De pudicitia, De persecutione, De jejuniis, De monogamia, De exstasi* libros sex et septimum quem adversum Apollonium composuit. Fertur vixisse usque ad decrepitam aetatem et multa, quae non exstant opuscula, condidisse.

CAPUT LIV.

ORIGENES.

1. Origenes, qui et Adamantinus, decimo Severi Pertinacis anno adversum Christianos persecutione commota, a Leonide patre, Christi martyrio coronato, cum sex fratribus et matre vidua, pauper relinquitur, annos natus circiter decem et septem. Rem enim familiarem ob confessionem Christi fiscus occupaverat. Hic, Alexandriae dispersa Ecclesia, decimo octavo aetatis suae anno, *κατηχήσεων* opus aggressus, postea a Demetrio, ejus urbis episcopo, in locum Clementis presbyteri confirmatus, per multos annos floruit et cum jam mediae esset aetatis et propter Ecclesias Achaiae, quae pluribus haeresibus vexabantur, sub testimonio ecclesiasticae epistolae, Athenas per Palaestinam pergeret, a Theoctisto et Alexandro, Caesareae et Hierosolymorum episcopis, presbyter ordinatus Demetrii offendit animum, qui tanta in eum debacchatus est insania, ut per totum mundum super nomine ejus scriberet. 2. Constat eum, antequam Caesaream migraret, fuisse Romae sub Zephyrino episcopo et statim Alexandriam reversum, Heraclan presbyterum, qui sub habitu philosophi perseverabat, adiutorem sibi fecisse *κατηχήσεως*, qui quidem et post Demetrium Alexandrinam tenuit Ecclesiam. Quantae autem

gloriae fuerit, hinc apparet, quod Firmilianus Caesareae episcopus cum omni Cappadocia eum invitavit et diu tenuit et postea sub occasione sanctorum locorum Palaestinam veniens diu Caesareae in Sanctis Scripturis ab eo eruditus est. 3. Sed et illud, quod ad Mammeam matrem Alexandri imperatoris, religiosam feminam, rogatus venit Antiochiam et summo honore habitus est, quodque ad Philippum imperatorem, qui primus de regibus Romanis Christianus fuit et ad matrem ejus litteras fecit, quae usque hodie exstant. Quis ignorat et quod tantum in Scripturis divinis habuerit studii, ut etiam Hebraeam linguam contra aetatis gentisque suae naturam edisceret et, exceptis Septuaginta interpretibus, alias quoque editiones in unum congregaret volumen: Aquilae scilicet Pontici proselyti et Theodotionis Hebionaei et Symmachi ejusdem dogmatis, qui in Evangelium quoque secundum Mattheum scripsit *Commentarios*, de quo et suum dogma confirmare conatur. 4. Praeterea quintam et sextam et septimam editionem, quas etiam nos de ejus bibliotheca habemus, miro labore reperit et cum ceteris editionibus comparavit. Et quia indicem operum ejus in voluminibus epistularum, quas ad Paulam scripsimus, in quadam epistula contra Varronis opera conferens posui, nunc omitto: illud de immortali ejus ingenio non taceo, quod dialecticam quoque et geometriam

et arithmetica, musica, grammatica et rhetorica omniumque philosophorum sectas ita didicit ut studiosos quoque saecularium litterarum sectatores haberet et interpretaretur eis quotidie concursusque ad eum miri fierent: quos ille propterea recipiebat, ut sub occasione saecularis litteraturae in fide Christi eos institueret.

5. De crudelitate autem persecutioni, quae adversum Christianos sub Decio consurrexit, eo quod in religionem Philippi desaeviret, quem et interfecit, superfluum est dicere: cum etiam Fabianus, Romanae Ecclesiae episcopus, in ipsa occubuerit et Alexander Babyllasque, Hierosolymorum et Antiochenae Ecclesiae pontifices, in carcere pro confessione Christi dormierint. Et super Origenis statu si quis scire velit, quid actum sit, primum quidem de epistulis ejus, quae post persecutionem ad diversos missae sunt; deinde de sexto Eusebii Caesariensis ecclesiasticae historiae libro, et pro eodem Origene in sex voluminibus, poterit liquido cognoscere. Vixit usque ad Gallum et Volusianum, id est, usque ad LXIX aetatis suae annum et mortuus est Tyri, in qua urbe et sepultus est.

CAPUT LV.

AMMONIUS.

Ammonius, vir disertus et valde eruditus in philosophia, eodem tempore Alexandriae clarus habitus est, qui inter multa ingenii sui et praeclara monumenta etiam *De consonantia Moysi et Jesu* elegans opus composuit et *evangeolicos canones* excogitavit, quos postea secutus est Eusebius Caesariensis. Hunc falso accusat Porphyrius, quod ex Christiano ethnicus fuerit, cum constet eum usque ad extremam vitam Christianum perseverasse.

CAPUT LVI.

AMBROSIUS.

Ambrosius primum Marcionites, deinde ab Origene correctus, Ecclesiae diaconus et confessionis Dominicae gloria insignis fuit; cui et Proocteto presbytero liber Origenis de Martyrio scribitur. Hujus industria et sumptu et instantia adjutus infinita Origenes dictavit volumina. Sed et ipse, quippe ut vir nobilis, non inelegantis ingenii fuit, sicut ejus ad Origenem epistulae indicio sunt. Obiit ante mortem Origenis et in hoc a plerisque reprehenditur, quod vir locuples amici sui senis et pauperis moriens non recordatus sit.

CAPUT LVII.

TRYPHON.

Tryphon, Origenis auditor, ad quem nonnullae ejus exstant epistolae, in Scripturis eruditissimus fuit. Quod quidem et multa ejus sparsim ostendunt opuscula, sed praecipue liber, quem composuit: *De vacca rufa* in Deuteronomio et *De dichotomematibus*, quae cum columba et turture Abraham ponuntur in Genesi.

CAPUT LVIII

MINUCIUS.

Minucius Felix, Romae insignis causidicus, scripsit dialogum christiani et ethnici disputantium, qui: „*Octavius*“ inscribitur. Sed et alius sub nomine ejus fertur: *De fato*, vel: *Contra mathematicos*, qui cum sit et ipse disertus hominis, non mihi videtur cum superioris libri stylo convenire. Meminit hujus Minucii et Lactantius in libris suis.

CAPUT LIX.

CAIUS.

Caius, sub Zephyrino Romanae urbis episcopo, id est sub Antonino Severi filio, disputationem adversum Proculum, Montani sectato-

rem, valde insignem habuit, arguens eum temeritatis super nova prophetia defendenda et in eodem volumine epistulas quoque Pauli tredecim tantum enumerans, decimam quartam, quae fertur ad Hebraeos, dicit non ejus esse sed et apud Romanos usque hodie quasi Pauli apostoli non habetur.

CAPUT LX.

BERYLLUS.

Beryllus, Arabiae Bostrenus episcopus, cum aliquanto tempore gloriose rexisset Ecclesiam, ad extremum lapsus in haeresim, quae Christum ante incarnationem negat, ab Origene correctus, scripsit varia opuscula et maxime epistulas, in quibus Origeni gratias agit; sed et Origenis ad eum litterae sunt. Exstat dialogus Origenis et Berylli, in quo haereseos coarguitur. Claruit autem sub Alexandro, Mammeae filio et Maximino et Gordiano, qui ei in imperium successerunt.

CAPUT LXI.

HYPPOLITUS.

I. Hyppolitus, cujusdam Ecclesiae episcopus, nomen quippe urbis scire non potui, rationem Paschae temporumque canones scripsit, usque ad primum annum Alexandri imperatoris et se-

decim annorum circulum, quem Graeci ἐκκαιδεκαετηρίδα vocant, reperit, et Eusebio, qui super eodem Pascha canonem, decem et novem annorum circulum, id est: ἐννεακαιδεκαετηρίδα composuit, occasionem dedit. 2. Scripsit nonnullos in Scripturas commentarios, e quibus hos reperi: *in Ἑξαήμερον et in Exodium, in Canticum canticorum, in Genesim et in Zahariam, de Psalmis, et in Isaïam, de Daniele, de Apocalypsi, de Proverbiis, de Ecclesiaste, de Saül et Pythonissa, de Antichristo, de resurrectione, contra Marcionem, De Pascha, Adversum omnes haereses et Προσωμίαν* de laude Domini Salvatoris, in qua praesente Origene se loqui in ecclesia significat. In hujus aemulationem Ambrosius, quem de Marcionis haeresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas commentarios scribere, praebens ei septem et eo amplius notarios eorumque expensas et librariorum parem numerum quodque his majus est, incredibili studio quotidie ab eo opus exigens. Unde in quadam epistula ἐργοδιώκτην eum Origenes vocat.

CAPUT LXII.

ALEXANDER.

1. Alexander, episcopus Cappadociae, cum desiderio sanctorum locorum Hierosolymam pergeret et Narcissus episcopus ejusdem urbis jam

senex regeret Ecclesiam et Narcisso et multis clericorum ejus revelatum est, altera die mane intrare episcopum, qui adjutor sacerdotalis cathedrae esse deberet. Itaque re ita completa, ut praedicta fuerat, cunctis in Palaestina episcopis in unum congregatis, adnitente quoque ipso vel maxime Narcisso, Hierosolymitanae Ecclesiae cum eo gubernaculum suscepit. Hic in fine cujusdam epistulae, quam scribit ad Antinoitas super pace Ecclesiae ait: „Salutat vos Narcissus, qui ante me hic tenuit episcopalem locum et nunc mecum eundem orationibus regit, annos natus circiter centum sedecim et vos mecum precatur, ut unum idemque sapiatis“. 2. Scripsit et aliam *ad Antiochenses*, per Clementem presbyterum Alexandriae, de quo supra diximus, nec non *ad Origenem* et *pro Origene* contra Demetrium; eo quod juxta testimonium Demetrii eum presbyterum constituerit. Sed et aliae ejus *ad diversos* feruntur epistulae. Septima autem persecutione sub Decio, quo tempore Babylas Antiochiae passus est, ductus Caesaream et clausus in carcere, ob confessionem Christi martyrio coronatur.

CAPUT LXIII.

IULIUS.

Iulius Africanus, cujus quinque *de temporibus* exstant volumina, sub imperatore M. Aurelio

Antonino, qui Macrino successerat, legationem pro instauratione urbis Emmaus suscepit, quae postea Nicopolis appellata est. Hujus est *epistula ad Origenem* super quaestione Susannae: eo quod dicat in hebraeo hanc fabulam non haberi, nec convenire cum hebraica etymologia: ἀπὸ τοῦ σχίσου σχίσαι καὶ ἀπὸ τοῦ πρίνου πρίσαι, contra quem doctam epistulam scribit Origenes. Exstat ejus *ad Aristidem altera epistula*, in qua super dissonantiam, quae videtur esse in genealogia Salvatoris apud Matthaeum et Lucam, plenissime disputat.

CAPUT LXIV.

GEMINUS.

Geminus, Antiochenae Ecclesiae presbyter, pauca ingenii sui monumenta composuit; florens sub Alexandro principe et episcopo urbis suae Zebenno, eo vel maxime tempore, quo Heraclas Alexandrinae Ecclesiae pontifex ordinatus est.

CAPUT LXV.

THEODORUS.

Theodorus, qui postea Gregorius appellatus est Neocaesareae Ponti episcopus, admodum adolescens, ob studia graecarum et latinarum litterarum, de Cappadocia Berytum et inde Cae-

saream Palestinae transiit, juncto sibi fratre Athenodoro. Quorum cum egregiam indolem vidisset Origenes, hortatus est eos ad philosophiam, in qua paulatim Christi fidem subintroducens, sui quoque sectatores reddidit. Quinquennio itaque eruditi ab eo remittuntur ad matrem, e quibus Theodorus proficiscens, πανηγυρικὸν εὐχαριστίας scripsit Origeni; et convocata grandi frequentia, ipso quoque Origene praesente recitavit, qui usque hodie exstat. Scripsit et μετάφρασιν in Ecclesiasten, brevem quidem, sed valde utilem. Et aliae hujus vulgo feruntur epistulae, sed praecipue signa atque miracula, quae jam episcopus cum multa Ecclesiarum gloria perpetravit.

CAPUT LXVI.

CORNELIUS.

Cornelius, Romanae urbis episcopus, ad quem octo Cypriani exstant epistulae, scripsit *epistulam ad Fabium* Antiochenae Ecclesiae episcopum, de synodo Romana, Italica, Africana et *aliam de Novatiano et de his, qui lapsi sunt; tertiam de gestis synodi; quartam ad eundem Fabium* valde prolixam et Novatianae haereseos causas et anathema continentem. Rexit Ecclesiam annis duobus sub Gallo et Volusiano, cui, ob Christum martyrio coronato, successit Lucius.

CAPUT LXVII.

CYPRIANUS.

Cyprianus Afer, primum gloriose rhetoricam docuit; exinde, suadente presbytero Caecilio, a quo et cognomentum sortitus est, Christianus factus, omnem substantiam suam pauperibus erogavit, ac post non multum temporis electus in presbyterium etiam episcopus Carthaginiensis constitutus est. Hujus ingenii superfluum est indicem texere, cum sole clariora sint ejus opera. Passus est sub Valeriano et Galieno principibus, persecutione octava, eodem die, quo Romae Cornelius, sed non eodem anno.

CAPUT LXVIII.

PONTIUS.

Pontius, diaconus Cypriani, usque ad diem passionis ejus cum ipso exsilium sustinens, egregium volumen vitae et passionis Cypriani reliquit.

CAPUT LXIX.

DIONYSIUS.

I. Dionysius, Alexandrinae urbis episcopus, sub Heracla scholam *κατηχήσεων* presbyter tenuit et Origenis valde insignis auditor fuit. Hic in Cypriani et Africanae synodi dogma

consentiens, de haereticis rebaptizandis, ad diversos plurimas misit epistulas, quae usque hodie exstant et ad Fabium Antiochenae urbis episcopum scripsit: *De paenitentia et ad Romanos* per Hippolytum alteram; *ad Xystum*, qui Stephano successerat, duas epistulas et *ad Philemonem* et *ad Dionysium*, Romanae Ecclesiae presbyteros, duas epistulas et *ad eundem Dionysium*, postea Romae episcopum et *ad Novatianum* causantem, quod invitus Romae episcopus ordinatus esset, cujus epistolae hoc exordium est: 2. «Dionysius Novatiano fratri salutem. Si invitus, ut dicis, ordinatus es, probabis, cum volens secesseris. Nam oportuit quidvis etiam hac gratia perpeti, ne discinderetur Ecclesia Dei». 3. Est ejus *ad Dionysium* et *ad Didymum* altera epistula et ἐπιτομή de Pascha plurimae declamatorio sermone conscriptae et ad Alexandrinam Ecclesiam *De exsilio* et *ad Hieracam* in Aegypto episcopum et alia *De mortalitate* et *De sabbato* et περὶ ἑορταστικῶν et *ad Hermammionem* et alia *De persecutione Decii* et duo libri *adversum Nepotem* episcopum, qui mille annorum corporale regnum suis scriptis asseverat, in quibus de Apocalypsi Joannis diligentissime disputat et *adversum Sabellium* et *ad Ammonem* Beronices episcopum et *ad Telesphorum* et *ad Euphranorem* et quatuor libri *ad Dionysium*

Romanae urbis episcopum et ad *Laodicenses*, *De paenitentia*; item ad *Canonem De paenitentia* et ad *Origenem De martyrio*, ad *Armenios De paenitentia* et *De ordine delictorum*, *De natura* ad *Timotheum*, *De tentationibus* ad *Euphranorem*. Ad *Basilidem* quoque multae epistulae, in quarum una se asserit etiam in *Ecclesiasten* coepisse scribere commentarios. Sed et *adversus Paulum Samosatenum*, ante paucos dies quam moreretur, insignis ejus fertur epistula. Moritur duodecimo Galieni anno.

CAPUT LXX.

NOVATIANUS.

Novatianus, Romanae urbis presbyter, adversus Cornelium cathedram sacerdotalem conatus invadere, Novatianorum, quod graece dicitur *Καθαρῶν* dogma constituit, nolens apostatas suscipere paenitentes. Hujus auctor Novatus, Cypriani presbyter fuit. Scripsit autem: *De Pascha*; *De Sabbato*; *De circumcissione*; *De sacerdote*; *De oratione*; *De cibis judaicis*; *De instantia*; *De Attalo* multaque alia et *De trinitate* grande volumen quasi ἐπιτομὴν operis Tertulliani faciens, quod plerique nescientes, Cypriani existimant.

CAPUT LXXI.

MALCHION.

Malchion, disertissimus Antiochenae Ecclesiae presbyter, quippe qui in eadem urbe rhetoricam florentissime docuerat, adversum Paulum Samosatenum, qui Antiochenae Ecclesiae episcopus dogma Artemonis instaurarat, excipientibus notariis disputavit; qui dialogus usque hodie exstat. Sed et alia grandis epistula, ex persona synodi ab eo scripta, ad Dionysium et Maximum Romanae et Alexandrinae ecclesiae episcopos dirigitur. Floruit sub Claudio et Aureliano.

CAPUT LXXII.

ARCHELAUS.

Archelaus, episcopus Mesopotamiae, librum disputationis suae, quam habuit adversum Manichaeum, exeuntem de Perside, syro sermone composuit, qui translatus in graecum habetur a multis. Claruit sub imperatore Probo, qui Aureliano et Tacito successerat.

CAPUT LXXIII.

ANATOLIUS.

Anatolius Alexandrinus, Laodiceae Syriae episcopus, sub Probo et Caro imperatoribus flo-

ruit; mirae doctrinae vir fuit in arithmetica, geometria, astronomia, grammatica, rhetorica, dialectica. Cujus ingenii magnitudinem de volumine, quod *super Pascha* composuit et decem libris *de arithmeticae institutionibus*, intellegere possumus.

CAPUT LXXIV.

VICTORINUS.

Victorinus Petavionensis episcopus, non aequè latine ut graece noverat. Unde opera ejus grandia sensibus viliora videntur compositione verborum. Sunt autem haec: *Commentarii in Genesim, in Exodum, in Leviticum, in Isaiam, in Ezechiel, in Habacuc, in Ecclesiasten, in Cantica canticorum, in Apocalypsim Joannis, Adversum omnes haereses* et multa alia. Ad extremum martyrio coronatus est.

CAPUT LXXV.

PAMPHILUS.

Pamphilus presbyter, Eusebii Caesariensis episcopi necessarius, tanto bibliothecae divinae amore flagravit, ut maximam partem Origenis voluminum sua manu descripserit, quae usque hodie in Caesariensi bibliotheca habentur. Sed et in duodecim Prophetas viginti quinque 'Εὐαγγ-

γῆσεων Origenis volumina manu ejus exarata reperi, quae tanto amplector et servo gaudio, ut Croesi opes habere me credam. Si enim laetitia est unam epistulam habere martyris, quanto magis tot millia versuum, quae mihi videtur sui sanguinis signasse vestigiis! Scripsit, antequam Eusebius Caesariensis scriberet, Apologeticum pro Origene et passus est Caesareae Palaestinae sub persecutione Maximini.

CAPUT LXXVI.

PIERIUS.

Pierius, Alexandrinae Ecclesiae presbyter, sub Caro et Diocletiano principibus, eo tempore quo eam Ecclesiam Theonas episcopus regebat, florentissime docuit populos et in tantam sermonis diversorumque tractatum, qui usque hodie exstant, venit elegantiam, ut Origenes junior vocaretur. Constat hunc mirae ἀσκήσεως et appetitorem voluntariae paupertatis fuisse scientissimum et dialecticae et rhetoricae artis et post persecutionem omne vitae suae tempus Romae fuisse versatum. Hujus est longissimus tractatus de propheta Osee, quem in vigilia Paschae habitum ipse sermo demonstrat.

CAPUT LXXVII.

LUCIANUS.

Lucianus, vir disertissimus, Antiochenae Ecclesiae presbyter, tantum in Scripturarum studio laboravit, ut usque nunc quaedam exemplaria Scripturarum Luciana nuncupentur. Feruntur ejus: *De fide* libelli et breves ad nonnullos epistulae. Passus est Nicomediae ob confessionem Christi, sub persecutione Maximini sepultusque Helenopoli Bithyniae.

CAPUT LXXVIII.

PHILEAS.

Phileas, de urbe Aegypti, quae vocatur Thmuis, nobili genere et non parvis opibus, suscepto episcopatu, elegantissimum librum de Martyrum laude composuit et disputatione actorum habita adversum judicem, qui eum sacrificare cogebat, pro Christo capite truncatur, eodem in Aegypto persecutionis auctore, quo Lucianus Nicomediae.

CAPUT LXXIX.

ARNOBIUS.

Arnobius sub Diocletiano principe Siccae apud Africam florentissime rhetoricam docuit scripsitque *adversum gentes*, quae vulgo exstant, volumina.

CAPUT LXXX.

LACTANTIUS.

Firmianus, qui et Lactantius, Arnobii discipulus, sub Diocletiano principe accitus cum Flavio grammatico, cujus *De medicinalibus*, versu compositi, exstant libri, Nicomediae rhetoricam docuit et penuria discipulorum, ob graecam videlicet civitatem, ad scribendum se contulit. Habemus ejus *Symposium*, quod adolescentulus scripsit, *Ὀδοιπορικὸν* de Africa Nicomediam, hexametris scriptum versibus et alium librum, qui inscribitur *grammaticus* et pulcherrimum *De ira Dei* et *Institutionum Divinarum* adversum gentes libros septem et *Ἐπιτομὴν* ejusdem operis in libro suo acephalo et *ad Asclepiadem* libros duos, *De persecutione* librum unum, *ad Probum* epistularum libros quatuor, *ad Severum* epistularum libros duos, *ad Demetrianum*, auditorem suum, epistularum libros duos, ad eundem *De opificio Dei* vel *formatione hominis*, librum unum. Hic extrema senectute magister Caesaris Crispi, filii Constantini, in Gallia fuit, qui postea a patre interfectus est.

CAPUT LXXXI.

EUSEBIUS.

Eusebius, Caesareae Palaestinae episcopus, in Scripturis divinis studiosissimus et Bibliothecae

divinae cum Pamphilo martyre diligentissimus pervestigator, edidit infinita volumina. De quibus haec sunt: Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως libri viginti; Εὐαγγελικῆς ἀποδείξεως παρασκευῆς libri quindecim; Θεσσαλονικίας libri quinque; *Ecclesiasticae Historiae* libri decem; *Chronicorum canonum omnimoda historia* et eorum Ἐπιτομή et: *De Evangeliorum diaphonia*; *in Isaiam* libri decem et *contra Porphyrium*, qui eodem tempore scribebat in Sicilia, ut quidam putant, libri triginta, de quibus ad me viginti tantum pervenerunt; Τροικῶν liber unus; Ἀπολογίας pro Origene libri sex, *de Vita Pamphili* libri tres; *De martyribus* alia opuscula et in centum quinquaginta *Psalmos* eruditissimi *Commentarii* et multa alia. Floruit maxime sub Constantino imperatore et Constantio et ob amicitiam Pamphili martyris ab eo cognomentum sortitus est.

CAPUT LXXXII.

RHETICIUS.

Rheticus, Aeduorum, id est Augustodunensis episcopus, sub Constantino celeberrimae famae habitus est in Galiis. Leguntur ejus *Commentarii in Cantica canticorum* et aliud grande volumen *adversus Novatianum*, nec praeter haec quicquam ejus operum reperi.

CAPUT LXXXIII.

METHODIUS.

Methodius, Olympi Lyciae et postea Tyri episcopus, nitidi compositione sermonis, *adversum Porphyrium* confecit libros et *Symposium* decem virginum, *De resurrectione* opus egregium contra *Origenem* et adversus eundem *De Pythonissa* et *de Autexusio*; in *Genesim* quoque et in *Cantica canticorum Commentarios* et multa alia, quae vulgo lectitantur. Et ad extremum novissimae persecutionis ut alii affirmant, sub Decio et Valeriano in Calcide Graeciae martyrio coronatus est.

CAPUT LXXXIV.

JUVENCUS.

Juvencus, nobilissimi generis, Hispanus presbyter, *quatuor Evangelia* hexametris versibus paene ad verbum transferens, quatuor libros composuit et nonnulla eodem metro ad sacramentorum ordinem pertinentia. Floruit sub Constantino principe.

CAPUT LXXXV.

EUSTATHIUS.

Eustathius, genere Pamphylius, Sidetes, primum Beroeae Syriae, deinde Antiochiae rexit

Ecclesiam et adversum Arianorum dogma componens multa sub Constantino principe pulsus est in exilium Trajanopolim Thraciarum, ubi usque hodie conditus est. Exstant ejus volumina: *De anima*, *De engastrimytho* adversum Origenem et infinitae epistulae, quas enumerare longum est.

CAPUT LXXXVI.

MARCELLUS.

Marcellus, Ancyranus episcopus, sub Constantino et Constantio principibus floruit, multaque diversarum Ἰπποθέσεων scripsit volumina. et maxime *adversum Arianos*. Feruntur contra hunc Asterii et Apollinarii libri, sabellianae eum haeresis arguentes; sed et Hilarius, in septimo adversum Arianos libro, nominis ejus quasi haeretici meminit. Porro ille defendit se non esse dogmatis, cujus accusatur, sed communione Julii et Athanasii, Romanae et Alexandrinae urbis pontificum, se esse munitum.

CAPUT LXXXVII.

ATHANASIUS.

Athanasius, Alexandrinae urbis episcopus, multas arianorum perpressus insidias, ad Constantem Galliarum principem fugit, unde reversus

cum litteris et rursus post mortem ejus fugatus, usque ad Joviani imperium latuit, a quo recepta Ecclesia, sub Valente moritur. Feruntur ejus *Adversum gentes* duo libri et *contra Valentem* et *Ursacium* unus et *De Virginitate* et *De persecutionibus Arianorum* plurimi et *De Psalmorum titulis* et *Historia Antonii monachi* vitam continens et ἐρωταστικαὶ epistolae et multa alia, quae enumerare longum est.

CAPUT LXXXVIII.

ANTONIUS.

Antonius monachus, cujus vitam Athanasius, Alexandrinae urbis episcopus, insigni volumine prosecutus est, misit aegyptiace ad diversa monasteria apostolici sensus sermonisque epistulas septem, quae in graecam linguam translatae sunt, quarum praecipua est *ad Arsenoitas*. Floruit Constantino et filiis ejus regnantibus. Vixit annos centum quinque.

CAPUT LXXXIX.

BASILIUS.

Basilus, Ancyranus episcopus, artis medicinae gnarus, scripsit *contra Marcellum* et *De virginitate* librum et nonnulla alia et sub rege Constantio Macedoniae partis cum Eustathio Sebasteno princeps fuit.

CAPUT XC.

THEODORUS.

Theodorus, Heracliae Thraciarum episcopus, elegantis apertique sermonis et magis historicae intellegentiae, edidit, sub Constantio principe, *Commentarios* in Matthaeum et in Joannem et in Apostolum et in Psalterium.

CAPUT XCI.

EUSEBIUS.

Eusebius, Emesenus episcopus, elegantis et rhetorici ingenii, innumerabiles et qui ad plausum populi pertinent confecit libros magisque historiam secutus ab his, qui declamare volunt, studiosissime legitur, e quibus vel praecipui sunt *adversum Judaeos et gentes et Novatianos et ad Galatas* libri decem et in Evangelia *homiliae* breves sed plurimae. Floruit temporibus Constantii imperatoris, sub quo et mortuus Antiochiae sepultus est.

CAPUT XCII.

TRIPHILLIUS.

Triphillius, Cypri Ledrensis sive Leucotheon episcopus, eloquentissimum suae aetatis et sub rege Constantio celeberrimus fuit. Legi ejus in

Cantica canticorum *Commentarios*. Et multa alia composuisse fertur, quae in nostras manus minime pervenerunt.

CAPUT XCIII.

DONATUS.

Donatus, a quo Donatiani per Africam sub Constantio Constantinoque principibus pullulaverunt, asserens a nostris Scripturas in persecutione ethnicis traditas, totam paene Africam et maxime Numidiam sua persuasione decepit. Exstant ejus multa ad suam haeresim pertinentia opuscula et *De Spiritu sancto liber*, Ariano dogmati congruens.

CAPUT XCIV.

ASTERIUS.

Asterius, arianae philosophus factionis, scripsit regnante Constantio in episculam ad Romanos et in Evangelia et Psalmos *Commentarios* et multa alia, quae a suae partis hominibus studiosissime leguntur.

CAPUT XCV.

LUCIFER.

Lucifer, Caralitanus episcopus cum Pancratio et Hilario Romanae Ecclesiae clericis ad Con-

stantium imperatorem a Liberio episcopo pro fide legatus missus, cum nollet sub nomine Athanasii Nicaenam damnare fidem, in Palaestinam relegatus, mirae constantiae et praeparati animi ad martyrium contra Constantium imperatorem scripsit librum, eique legendum missit ac non multo post, sub Juliano principe reversus Caerulis Valentiniano regnante obiit.

CAPUT XCVI.

EUSEBIUS.

Eusebius, natione Sardinus, ex lectore urbis Romae Vercellensis episcopus, ob confessionem fidei a Constantio principe Scythopolim et inde Cappadociam relegatus, sub Juliano imperatore ad Ecclesiam reversus, edidit in Psalmos *Commentarios* Eusebii Caesariensis, quos de graeco in latinum verterat. Mortuus est Valentiniano et Valente regnantibus.

CAPUT XCVII.

FORTUNATI ANUS.

Fortunatianus, natione Afer, Aquileiensis episcopus, imperante Constantio, in Evangelia titulis ordinatis, brevi et rustico sermone scripsit *Commentarios* et in hoc habetur detestabilis, quod Liberium, Romanae urbis episcopum, pro fide

ad exsilium pergentem primus sollicitavit ac fregit et ad subscriptionem haereseos compulit.

CAPUT XCVIII.

ACACIUS.

Acacius quem, quia luscus erat, *Μονόφθαλμον* nuncupabant, Caesariensis Ecclesiae in Palaestina episcopus, elaboravit *in Ecclesiasten* decem et septem volumina et *Συμμίκτων Ζητημάτων* sex, et multos praeterea diversosque tractatus. In tantum autem sub Constantio imperatore claudit, ut in Liberii locum Romae Felicem episcopum constitueret.

CAPUT XCIX.

SERAPION.

Serapion Thmueos episcopus, qui ob elegantiam ingenii cognomen scholastici meruit, carus Antonii monachi, edidit *adversum Manichaeum* egregium librum et *De Psalmorum titulis* alium et ad diversos utiles *epistulas* et sub Constantio principe etiam in confessione inclytus fuit.

CAPUT C.

HILARIUS.

I. Hilarius, urbis Pictavorum Aquitaniae episcopus, factione Saturnini Arelatensis episcopi,

de synodo Biterrensi in Phrygiam relegatus, duodecim *adversus Arianos* confecit libros et alium librum *De Synodis*, quem ad Galliarum episcopos scripsit et in Psalmos *Commentarios*, primum videlicet et secundum et a quinquagesimo primo usque ad sexagesimum secundum et a centesimo decimo octavo usque ad extremum, in quo opere imitatus Origenem, nonnulla etiam de suo addidit. 2. Est ejus et *ad Constantium* libellus quem viventi Constantinopoli porrexe- rat et alius *in Constantium*, quem post mortem ejus scripsit et liber *adversum Valentem et Ursacium*, historiam Ariminensis et Seleuciensis synodi continens et ad praefectum *Salustium*, sive *contra Dioscorum* et liber *hymnorum* et *mysteriorum* alius et *Commentarii* in Matthaeum et *tractatus* in Job, quos de graeco Origenis ad sensum transtulit et alius elegans libellus *contra Auxentium* et nonnullae ad diversos *epistulae*. Aiunt quidam scripsisse eum et in *Cantica canticorum*, sed a nobis hoc opus ignoratur. Mortuus est Pictavis, Valentiniano et Valente regnantibus.

CAPUT CI.

VICTORINUS.

Victorinus, natione Afer, Romae sub Constantio principe rhetoricam doucit et in extrema se-

nectute Christi se tradens fidei, scripsit *adversus Arium* libros more dialectico valde obscuros, qui nisi ab eruditis non intelleguntur et commentarios in Apostolum.

CAPUT CII.

T I T U S.

Titus, Bostrenus episcopus sub Juliano et Joviano principibus, fortes *adversum Manichaeos* scripsit libros et nonnulla volumina alia. Moritur autem sub Valente.

CAPUT CIII.

D A M A S U S.

Damasus, Romanae urbis episcopus, elegans in versibus componendis ingenium habuit multaque et brevia volumina metro edidit et prope octogenarius sub Theodosio principe mortuus est.

CAPUT CIV.

A P O L L I N A R I U S.

Apollinarius, Laodicensis Siriaepiscopus, patre presbytero, magis grammaticis in adolescentia operam dedit et postea in sactas Scripturas innumerabilia scribens volumina sub Theodosio imperatore obiit. Exstant ejus *adversus*

Porphyrinum triginta libri, qui inter cetera ejus opera vel maxime probantur.

CAPUT CV.

GREGORIUS.

Gregorius Baeticus, Eliberi episcopus, usque ad extremam senectutem diversos mediocri sermone tractatus composuit et *De fide* elegantem librum hodieque superesse dicitur.

CAPUT CVI.

PACIANUS.

Pacianus, in Pyrenaei jugis Barcelonaepiscopus, castitate et eloquentia et tam vita quam sermone clarus, scripsit varia opuscula, de quibus est *Cervus* et *Contra Novatianos*. Sub Theodosio principe, jam ultima senectute, mortuus est.

CAPUT CVII.

PHOTINUS.

Photinus de Gallograecia, Marcelli discipulus, Sirmii episcopus ordinatus, Hebionis haeresim instaurare conatus est, postea a Valentiniano principe pulsus Ecclesia, plura scripsit volumina, in quibus vel praecipua sunt: *contra gentes* et *ad Valentinianum* libri.

CAPUT CVIII.

PHOEBADIUS.

Phoebadius, Agenni Galliarum episcopus, e-
dit *Contra Arianos* librum. Dicuntur ejus et allia
esse opuscula, quae necdum legi, vivit usque
hodie decrepita senectute.

CAPUT CIX.

DIDYMUS.

Didymus, Alexandrinus, captus a parva aetate
oculis, et ob id elementorum quoque ignarus,
tantum miraculum sui omnibus praebuit, ut dia-
lecticam quoque et geometriam, quae vel ma-
xime visu indiget usque ad perfectum didicerit.
Is plura opera et nobilia conscripsit: *commenta-
rios* in Psalmos omnes, *commentarios* in Evan-
gelium Matthaei et Joannis et *De dogmatibus*,
et *contra Arianos* libros duos et *De Spiritu sancto*
librum unum, quem ego in latinum verti, *in Isaian*
tomos decem et octo, *in Osee* ad me scribens
commentariorum libros tres et *in Zachariam*,
meo rogatu, libros quinque et *commentarios in*
Job et infinita alia quae digerere proprii indicis
est. Vivit usque hodie et octogesimum tertium
aetatis excessit annum.

CAPUT CX.

OPTATUS.

Optatus Afer, episcopus Milevitanus, ex parte catholica scripsit Valentiniano et Valente principibus *adversum Donatianae partis calumniam* libros sex, in quibus asserit crimen Donatianorum in nos falso retorqueri.

CAPUT CXI.

SEVERUS.

Aquilius Severus in Hispania de genere illius Severi ad quem Lactantii duo epistularum scribuntur libri, composuit volumen quasi ὁδοπορεύων totius suae vitae statum continens tam prosa quam versibus, quod vocavit Καταστροφὴν sive Πείραν et sub Valentiniano principe obiit.

CAPUT CXII.

CYRILLUS.

Cyrillus, Hierosolimae episcopus, saepe pulsus Ecclesia et receptus, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussam episcopatum tenuit. Exstant ejus *κατηχήσεις*, quas in adolescentia composuit.

CAPUT CXIII.

EUZOIUS.

Euzoius, apud Thespesium rhetorem, cum Gregorio Nazianzeno episcopo adolescens Caesareae eruditus est et ejusdem postea urbis episcopus plurimo labore corruptam jam bibliothecam Origenis et Pamphili in membranis instaurare conatus est. Ad extremum sub Theodosio principe Ecclesia pulsus est. Feruntur ejus varii multiplicesque tractatus, quos nosse per facile est.

CAPUT CXIV.

EPIPHANIUS.

Epiphanius, Cypri Salaminae episcopus, scripsit adversum omnes haereses libros et multa alia quae ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectitantur. Superest usque hodie et in extrema jam senectute variacudit opera.

CAPUT CXV.

EPHRAEM.

Ephraem, Edessenae Ecclesiae diaconus, multa syro sermone composuit, et ad tantam venit claritudinem, ut post lectionem Scripturarum

publice in quibusdam ecclesiis ejus scripta recitentur. Legi ejus *De Spiritu sancto* graecum volumen, quod quidam de syriaca lingua verterant et acumen sublimis ingenii, etiam in translatione congnovi. Decessit sub Valente principe.

CAPUT CXVI.

BASILIUS.

Basilus, Caesareae Cappadociae, quae prius Mazaca vocabatur, episcopus egregios *contra Eunomium* elaboravit libros et *De Spiritu sancto* volumen et *in Hexaemeron* homilias novem et ἀσκητικὸν et breves variosque tractatus. Moritur imperante Gratiano.

CAPUT CXVII.

GREGORIUS.

Gregorius, primum Sasimorum, deinde Nazianzenus episcopus, vir eloquentissimus, praeceptor meus, quo Scripturas explanante didici ad triginta millia versuum omnia opera sua composuit. E quibus illa sunt: *De morte fratris Caesarii*; Περὶ φιλοπρωχίας; *Laudes Machabaeorum*; *Laudes Cypriani*; *Laudes Athanasii*; *Laudes Maximi philosophi* post exilium reversi, quem falso nomine quidam Heronis superscripserunt (quia est et alius liber vituperationem

ejusdem Maximi continens, 'quasi non licuerit eundem et laudare et vituperare pro tempore) et liber, hexametro versu, *virginitatis et nuptiarum* contra se disserentium; *adversum Eumonium* liber unus, *De Spiritu sancto* liber unus, *contra Julianum* imperatorem libri duo. Secutus est autem Polemonem dicendi characterem vivoque se episcopum in loco suo ordinans, ruri vitam monachi exercuit. Decessitque ante hoc ferme triennium sub Theodosio principe.

CAPUT CXVIII.

LUCIUS.

Lucius, post Athanasium Arianae partis episcopus, usque ad Theodosium principem, a quo et pulsus est, Alexandrinam Ecclesiam tenuit. Exstant ejus solemnes *de Pascha* epistolae et pauci variarum *hypotheseon* libelli.

CAPUT CXIX.

DIODORUS.

Diodorus Tarsensis episcopus, dum Antiochiae esset presbyter, magis claruit. Exstant ejus in Apostolum *Commentarii* et multa alia, ad Eusebii magis Emiseni characterem pertinentia, cujus cum sensum secutus sit, eloquentiam imitari non potuit propter ignorantiam saecularium litterarum.

CAPUT CXX.

EUNOMIUS.

Eunomius, Arianæ partis, Cyzicenus episcopus, in apertam hæreseos suæ prorumpens blasphemiam, ut, quod illi tegunt, iste publice fateretur, usque hodie vivere dicitur in Cappadocia et multa contra Ecclesiam scribere. Responderunt ei Apollinarius, Didymus, Basilus Caesariensis, Gregorius Nazianzenus et Gregorius Nyssenus.

CAPUT CXXI.

PRISCILLIANUS.

Priscillianus, Abilæ episcopus, qui factione Hydatii et Ithacii Treveris a Maximo tyranno caesus est, edidit multa opuscula, de quibus ad nos aliqua pervenerunt. Hic usque hodie a nonnullis Gnosticæ, id est Basilidis vel Marci, de quibus Irenæus scripsit, hæreseos accusatur, defendentibus aliis, non ita eum sensisse, ut arguitur.

CAPUT CXXII.

LATRONIANUS.

Latronianus, provinciæ Hispaniæ, vir valde eruditus et in metrico opere veteribus com-

parandus, caesus est et ipse Treveris cum Priscilliano, Felicissimo, Juliano et Euchrotia, ejusdem factionis. Exstant ejus ingenii opera, diversis metris edita.

CAPUT CXXIII.

TIBERIANUS.

Tiberianus Baeticus scripsit, pro suspicione, qua cum Priscilliano accusabatur haereseos, apologeticum tumentis compositoque sermone.

CAPUT CXXIV.

AMBROSIUS.

Ambrosius, Mediolanensis episcopus, usque in praesentem diem scribit, de quo, quia superest, meum iudicium subtraham, ne in alterutram partem aut adlatio in me reprehendatur aut veritas.

CAPUT CXXV.

EVAGRIUS.

Evagrius, Antiochiae episcopus acris ac ferventis ingenii, cum adhuc esset presbiter, diversarum hypotheseon tractatus mihi legit, quos necdum edidit; *Vitam quoque beati Antonii*

de graeco Athanasii in nostrum sermonem transtulit.

CAPUT CXXVI.

AMBROSIUS.

Ambrosius Alexandrinus, auditor Didymi scripsit adversum Apollinarium volumen multorum versuum *De dogmatibus* et, ut ad me nuper quodam narrante perlatum est, *Commentarium* in Job, qui usque hodie superest.

CAPUT CXXVII.

MAXIMUS.

Maximus philosophus, natus Alexandriae, Constantinopoli episcopus ordinatus est et pulsus, insignem *De fide* adversus Arianos scripsit librum, quem Mediolani Gratiano principi dedit.

CAPUT CXXVIII.

GREGORIUS.

Gregorius, Nyssenus episcopus, frater Basilii Caesariensis, ante paucos annos mihi et Gregorio Nazianzeno *contra Eunomium* legit libros, qui et multa alia scripsisse et scribere dicitur.

CAPUT CXXIX.

JOANNES.

Joannes, Antiochenae Ecclesiae presbyter, Eusebii Emiseni Diodorique sectator, multa componere dicitur, de quibus *περὶ ἰερωσύνης* tantum legi.

CAPUT CXXX.

GELASIUS.

Gelasius, Caesareae Palestinae post Euzoium episcopus, accurati limatique sermonis fertur quaedam scribere, sed celare.

CAPUT CXXXI.

THEOTIMUS.

Theotimus, Scythiae Tomorum episcopus, in morem dialogorum et veteris eloquentiae breves commaticosque tractatus edidit. Audio eum et alia scribere.

CAPUT CXXXII.

DEXTER.

Dexter, Paciani, de quo supra dixi, filius, clarus apud saeculum et Christi fidei deditus.

fertur ad me omnimodam historiam texuisse, quam necdum legi.

CAPUT CXXXIII.

AMPHILOCHIUS.

Amphilochius, Iconii episcopus, nuper mihi librum legit *De Spiritu sancto*, quod Deus et quod adorandus quodque et omnipotens sit.

CAPUT CXXXIV.

SOPHRONIUS.

Sophronius, vir apprime eruditus, laudes Bethleem adhuc puer et nuper de subversione *Serapis* insignem librum composuit; *De virginitate* quoque ad Eustochium et *vitam Hilarionis* monachi, opuscula mea in graecum eleganti sermone transtulit, *Psalterium* quoque et *Prophetas*, quos nos de hebraeo in latinum vertimus.

CAPUT CXXXV.

HIERONYMUS.

I. Hieronymus, natus patre Eusebio oppido Stridonis, quod a Gothis eversum Dalmatiae quon-

dam Pannoniaeque confinium fuit, usque in praesentem annum, id est, Theodosii principis quartum decimum, haec scripsi: *Vitam Pauli monachi*; *Epistularum ad diversos librum unum*; *Ad Heliodorum exhortatoriam*; *Altercationem Luciferiani et Orthodoxi*; *Chronicon omnimodae historiae*; *In Jeremiam et Ezechiel homilias Originis viginti octo*, quas de Graeco in latinum verti; *De Seraphim*; *De Osanna*; *De frugi et luxurioso filiis*; 2. *De tribus quaestionibus legis veteris*; *Homilias in Canticum canticorum duas*; *Adversus Helvidium de Mariae virginitate perpetua*; ad Eustochium *De virginitate servanda*; *Ad Marcellam epistularum librum unum*; *Consolatoriam epistulam de morte filiae ad Paulam*; *In epistulam Pauli ad Galatas commentariorum libros tres*; item *In epistulam ad Ephesios commentariorum libros tres*; *In epistulam ad Titum librum unum*; *In epistulam ad Philemonem librum unum*; *In Ecclesiasten commentarios*; *Quaestionum hebraicarum in Genesim librum unum*; *De locis librum unum*; *Hebraicorum nominum librum unum*; 3. *De Spiritu sancto Didymi*, quem in latinum transtuli, librum unum; *In Lucam homilias triginta novem*; *In Psalmos a decimo usque ad sextum decimum tractatus septem*; *Captivum monachum*; *Vitam beati Hilarionis*; *Novum Testamentum graecae fidei redidi*; *vetus juxta hebraicum transtuli*; *Epistularum autem*

ad Paulam et Eustochium, quia quotidie scribuntur, incertus est numerus. Scripsi praeterea: *In Michaeam* explanationum libros duos; *In Sophoniam* librum unum; *In Nahum* librum unum; *In Habacuc* libros duos; *In Aggaeum* librum unum; *multaque alia de opere prophetali*, quae nunc habeo in manibus et necdum expleta sunt.

NOTE EXPLICATIVE

PROLOGUS.

Ca și, în genere, celelalte opere ale lui Hieronymus, așa și această scriere are o prefață (prologus) sau introducere, în care autorul arată împrejurările, care l'au determinat să o compună, felul cum a procedat și în fine scopul, pe care l'a urmărit prin scrierea respectivă.

Prgr. 1. *Dexter*. Acestuia i-a consacrat capitolul 132 din scrierea de față. (A se vedea nota la capitolul menționat). Scrierea: *De viris illustribus* este dedicată lui Dexter, pentru că după îndemnul lui a scris-o Hieronymus, cum declară dela început: *Hortaris...*

" " *Tranquillum*. C. Suetonius Tranquillus, care a trăit probabil, între anii 75 și 160, a scris între altele: *De vita Caesarum* (operă păstrată până azi, în care se cuprind viețile celor 12 împărați dela Caesar până la Domitianus), precum și o scriere intitulată: *De viris illustribus* cuprinzând cinci categorii de bărbați însemnați: 1. poeți, 2. oratori, 3. istorici, 4. filosofi și 5. gramatici și retori. Din această scriere nu au ramas de cât câteva fragmente în citațiile altor scriitori. La această scriere face Hieronymus alusiune mai departe.

" " *gentilium litterarum*. Este vorba de literatura profană. Adjectivul: *gentilis*, e, este luat aci anume

in accepțiunea dată de scriitorii bisericești de :
păgân, profan.

- Prgr. 1. *annum*. Theodosius a domnit, după cum se știe, între anii 379 și 395. Aci este vorba de anul 392.
- " " *Hermippus* ... Hermippus din Smyrna a scris diferite biografii; Antigonus a scris biografiile filozofilor renumiți; despre Satyrus ca istoric vorbește tot Hieronymus în scrierea: *adversus Jovianum* (în cartea 2-a); iar despre scrierile lui Aristoxenus vorbește Plutarch și Aulus Gellius. Satyrus era originar din Tarent și a trăit în secolul IV. Se păstrează dela dânsul o scriere *despre armonie și ritm* în trei cărți.
- " " *Varro*. M. Terentius Varro a trăit între anii 116 și 27 înainte de Christos. El a scris peste 74 de opere în mai mult de 600 de cărți cuprinzând toate domeniile cunoștințelor omenești. A fost un enciclopedist în cel mai larg înțeles al cuvântului. Foarte multe din scrierile lui s'au pierdut.
- " " *Santra*. După nume se vede că nu era de origină romană. Aparține secolului I înainte de Christos. Aulus Gellius îl menționează în scrierea sa: "*Noctes atticae*" (VII, 15, 5). Se citează dela dânsul o scriere intitulată: *De antiquitate vorborum*. Azi nu posedăm nici una din scrierile sale.
- " " *Nepos*. Cornelius Nepos, care a trăit probabil între anii 99 și 24 înainte de Christos, a scris o istorie în trei cărți (azi pierdută) precum și biografiile celor mai însemnați bărbați la Romani și la celelalte popoare (*De viris illustribus*). Această scriere se subîmpărțește în mai multe divisiuni ca: *De excellentibus ducibus Romanorum*; *De excellentibus ducibus exterarum gentium*; *De regibus Romanorum*; *De regibus exterarum gentium*; *De historicis graecis*; *De historicis latinis* etc.. Astăzi avem o mică parte din această scriere.
- " " *Hyginus*. C. Iulius Hyginus a trăit probabil între anii 64 înainte de Christos și 17 după Chr.. S'a distins ca scriitor în diferite genuri. Între altele a compus biografiile bărbaților însemnați din isto-

ria romană. Despre Tranquillus vezi nota respectivă de mai sus.

Prgr. 2. *Eusebius*. A se vedea cap. 81 al acestei scrieri.

" 3. *Cicero*. M. Tullius Cicero (106—43) a fost om de stat, orator, filosof și scriitor însemnat. Dela dânsul avem: *discursuri* (între cele mai importante menționăm pe cele rostite în contra lui Catilina și în contra lui Antonius); *scrieri retorice* (din care face parte și scrierea menționată aici de Hieronymus și care este intitulată: *Brutus, sive de claris oratoribus*); *scrieri filosofice* și *scrisori*.

Aci Hieronymus zice: *Cicero tuus*, în sensul că era scriitorul, pentru care avea Dexter cea mai mare admirațiune.

" " *in hoc... angulo*, adică în Bethleem, unde se află Hieronymus, când a scris această operă.

" " *Celsus*. Hieronymus citează aci pe trei din cei mai înviersunați adversari ai creștinilor. Celsus este cel dintâi dintre filosofi greci, cari au atacat creștinismul. El a fost combătut de către Origenes (vezi cap. 54). Porphyrius a fost combătut de Methodius; iar Julianus de către Cyrillus Alexandrinus.

CAP. I.

Apostolul Petrus se numia mai înainte, pe când era pescar, Simon; însă, schimbându-și menirea sa, și-a schimbat și numele, cum se întâmplă astăzi cu cei cari se călugăresc, așa că după obiceiul timpului a avut două nume: unul ebreesc și altul grecesc. El era originar din Bethsaida, de lângă lacul Genesaret (Joannes I, 43 și 45 precum și XXI, 15). Era fiul lui Ionas sau Joannes (ambele nume sunt identice). Este unul din cei dintâi, cari au ascultat cuvântul Mântuitorului. Părăsind familia (Matth. XIX, 27. Luc. XVIII, 28) fu primit între cei 12 Apostoli (Marc.

III, 13—19) între cari era „primus.“ El a fost întemeietorul Bisericii în Roma și cel dintâi episcop al ei. El se dusese în Roma în anul 42 sau 43 și a murit acolo ca martir în anul 67 sau 68, în același timp cu Paulus. Nu a stat însă fără întrerupere în Roma de la anul 42 sau 43. Astfel pe la anul 51 ia parte la sinodul apostolic în Ierusalim și după puțin timp s'a dus în Antiochia apoi în Bithinia, Asia, Cappadocia, Galatia și Pont și în fine la Roma (în tradiție se vorbește de Babilon, interpretându-se în sensul că Roma eră un fel de Babilon în lumea romană), unde a murit pe cruce, și aci Hieronymus arată chipul cum a fost crucificat. După tradiție locul martiriului său este Vaticanul, unde azi se înalță biserica Sfinților Apostoli Petru și Pavel, cea mai mare din lume, ca proporțiuni de construcție.

- Prgr. 1. *filius Joannis*. A se vedeà: Evang. sec. Joan. I, 43 și XXI, 15.
- „ „ *frater Andreae*. A se vedeà: Ev. s. Matth. IV, 18.
- „ „ *Antiochensis Ecclesiae*. Hieronymus în: *Commentarius in epistolam ad Galatas* (cartea II) zice de asemenea: *primum episcopum Antiochenae Ecclesiae Petrum fuisse accepimus et Romam exinde translatum, quod Lucas . . . omisit.*
- „ „ *Claudii*. Acesta a domnit între anii 41 și 54.
- „ „ *Simonem*. Între altele se zice că acesta—deși unii îi contestă existența (zicând că este o confuziune de citire a inscripțiunii: în loc de *Semo Sanco* s'a citit: *Simoni sancto*)—reușise a se înalța în aer, însă Petrus, prin rugăciuni, a înlăturat demonii și astfel acela a căzut și și-a frânt gâtul.
- „ „ *XXV annis*. Pentru a arăta durata în timp Hieronymus întrebuintează atât ablativul cât și acusativul, cum avem d. e. în cap. 2, parg. 5: *Triginta annos.*
- „ „ *Neronis* Acesta știm că a domnit de la anul 54 până la anul 68.

CAP. II.

Unii mai discută și astăzi în privința identității persoanei lui Iacob. În genere se admite ceea ce spune Hieronymus, bazându-se pe Hegesippus, în acest capitol.

- Prgr. 1. *frater Domini*. A se vedea: Pauli ep. ad Galat. I, 19.
 " " *nonnulli*. Ca Eusebius și Ambrosius. A se vedea și contra Helvidium cap. 13.
 " " *matris Domini*. Joann. XIX, 25.
 " 2. *Hegesippus*. A se vedea: cap. 22.
 " " *vicinus*. Hieronymus întrebuițează foarte des, după cum vom mai vedea, acest cuvânt în înțelesul de: vecin în privința timpului, care a trăit aproape de un altul în privința timpului. Acest înțeles nu-l găsim decât la scriitorii după epoca clasică.
 " " *longum esset*. În aceste expresiuni se întrebuițează indicativul, cum vedem d. e. chiar și în scrierea de față în cap. 85, 87, 88 etc..
 " 3. *Josephus*. Despre Josephus Flavius vezi cap. 13.
 " " *Clemens*. Vezi cap. 38.
 " " *quod... nesciunt*. Vezi Luc. XXIII, 34.
 " 4. *subversam esse...* Azi nu se găsește acest lucru în scrierile remase de la Josephus.
 " " *testantur*. I, 13 și XV, 13.
 " " *sindonem*. Cuvântul *sindon, onis*, luat din grecește. Înseamnă o țesătură fină de in, din care se făceau îmbrăcăminte și ciarșafuri.

CAP. III.

Despre Apostolul Matei, tradiția ne spune, că a predicat la început printre Iudeii din Palestina, apoi în Etiopia (după alții în Arabia), Siria și Persia. El a dus o viață ascetică, nu a mâncat nici odată carne și, după tradiția generală a Bisericii, a murit ca martir pe rug în Etiopia.

Prgr. 1. *ex publicano*. A se vedeà: Math. IX, 9; Marc. II, 14; Luc. V, 27.

„ „ *Caesariensi bibliotheca*. Vezi cap. 75, unde se vorbește despre Pamphilus.

In prologul comentariului la evangelia lui Matei Hieronymus zice: Primus omnium Matthaeus est publicanus, cognomento Levi, qui Evangelium in Judaea *hebraeo sermone* edidit, ob eorum vel maxime causam, qui in Jesum crediderant ex Judaeis, et nequaquam Legis umbram, succedente Evangelii veritate, servabant. Secundus Marcus, interpres apostoli Petri et Alexandrinae Ecclesiae primus episcopus, qui Dominum quidem Salvatorem ipse non vidit, sed ea, quae magistrum audierat praedicantem, juxta fidem magis gestorum narravit, quam ordinem. Tertius Lucas medicus, natione Syrus Antiochensis, cujus laus in Evangelio (II. Cor. VIII, 18), qui et ipse discipulus apostoli Pauli, in Achaiae Baeotiaeque partibus volumen condidit, quaedam altius repetens et, ut ipse in proemio confitetur, audita magis, quam visa describens. Ultimus Joannes apostolus et evangelista, quem Jesus amavit plurimum, qui supra pectus Domini recumbens (Joan. XIII, 23 și XXI, 25), purissima doctrinarum fluentia potavit.....

CAP. IV.

Iudas (Luc. VI, 16 zice: Ἰούδας Ἰακώβου) Thaddaeus (Θαδδαῖος) a predicat mai întâi prin toată Palestina apoi în Arabia, Siria, Mesopotamia și Persia și se zice că a murit ca martir.

Cuvîntul *apocryphus* aparține limbei latine ecle-siastice.

CAP. V.

Despre apostolul Pavel găsim unele date biografice chiar în scrisorile sale. S'a născut în Tarsus (în Cilicia) din o familie ebreă din tribul Benjamin (Act. IX, 11; XXII, 3; Philipp. III, 5). Hieronymus spune că s'a născut în Giscala mic oraș în Galilea. Se poate ca familia sa să fi plecat din Giscala la Tars înainte de nașterea lui Paulus. Probabil că s'a născut pe la începutul secolului I, pe la anul 10 după Chr.. Pe când trecea prin o pustietate, ca să meargă la Damasc, în urma unei visiuni, a devenit creștin (1 Cor. IX, 1; XV, 3). Data acestei împrejurări este nesigură: între anii 35 și 38. Activitatea apostolică a lui Pavel a durat aproape 30 de ani. El a fost decapitat, cum spune Hieronymus, în timpul persecuțiunii întâmplată sub Nero.

- Prgr. 1. *Stephani*. Vezi despre minunile acestuia: Acta Apost. VI, 8; VII, 59 și VIII, 1.
- " " *scribitur*. În cap. IX.
- " 2. *nomen Paulus*. În scrisoarea *ad Philemonem*, Hieronymus zice: Ut enim Scipio, subjecta Africa, Africani sibi nomen assumpsit, ita et Saulus: a primo Ecclesiae spolio proconsule... Paulo victoriae suae tropaea retulit..., ut Paulus diceretur.
- " " *conversatione* = *conversione*.
- " " *Festus*. Acesta a urmat lui Felix în anul 60; iar Festus a fost înlocuit prin Albinus în anul 62.
- " 3 *dictans epistulam*. Vezi II Tim. IV, 16—17.
- " " *confortavit*. Aparține limbei latine eclesiastice.
- " 4 *caeleste*. II Tim. IV, 18.
- " " *instat*. II Tim. IV, 6.
- " " *Petrus*. Vezi cap. I.
- " 5 *Barnabae*. Vezi cap. următor.
- " " *Tertullianum*. Vezi cap. 53.
- " " *Clementis*. Vezi cap. 15.

CAP. VI.

Numele lui eră Joseph și eră din tribul Levi. Surnumele de Barnabas (din l. arameană), i s'a dat de către apostoli (cf. Act., IV 6), din cauza elocinței sale și a puterii de a convinge pe alții, așa că a convertit la creștinism pe foarte mulți păgani. A fost tovarășul apostolului Paul, de care în urmă s'a despărțit și s'a dus împreună cu Marcus, să predice cuvântul Evangheliei în insula Cipru, patria sa, după ce mai înainte luptase foarte mult pentru înflorirea Bisericii din Antiochia. Scrisoarea, de care e vorba aci, cuprinde 21 capitole (traducerea în latinește a originalului cuprinde numai 17 capitole). În primele 17 capitole se caută a se demonstra, că decăderea mosaismului și a instituțiilor sale s'a prezis în însuși Vechiul Testament, iar în celelalte patru se cuprind precepte de morală. Necunoașterea ceremoniilor judee, ce se dovedește prin această scrisoare, neadmisibilă la un levit, arată singură chiar neautenticitatea acestei scrisori, care, după cuprins, datează dintre anii 70 și 150.

Cyprius. Vezi Act. Ap. IV, 36.

ordinatus. Vezi Act. XIII, 2; Galat. II, 1.

vocabatur. Vezi Act. XV, 37.

CAP. VII.

În acest capitol Hieronymus urmează tradițiunea cea mai răspândită despre Lucas.

Prgr. 1. *Ecclesias*, cf. II, Cor. VIII, 18.

„ „ *Colossenses*, IV, 14.

„ „ *Timotheum*, II, Tim. IV, 11.

„ „ *annum*, Act. XXVIII, 30.

„ 2. *Tertullianus*. Vezi cap. 53.

- Prgr. 2. *vicinus eorum temporum*. După cum am spus la cap. 2 (vezi nota respectivă la prgr. 2) aceasta este o expresie foarte des întrebuințată de Hieronymus și care nu se întâlnește în limba latină clasică.
- „ 3. *sermonis*. Vezi Luca I, 2.
- „ „ *vicesimo Constantii ano* = anul 357.

CAP. VIII.

Marcus, judeu din naștere, eră fiul Mariei din Ierusalim, în casa căreia obijnuiau creștinii să se adune. El eră rudă (vezi: ad Colos. IV, 10: consobrinus Barnabae) cu Barnaba (vezi cap. 6). Probabil că el a primit botezul în casa mamei sale dela Apostolul Petru și deaceea Petru îl numește fiul său (I Petr. V, 13). Când Paulus și Barnaba în timpul foametei, pe când era împărat Claudius, erau la Ierusalim i-a însoțit și Marcus la întoarcerea spre Antiochia. De asemenea au fost împreună și în prima călătorie apostolică la Cypru și în Pamfilia, de unde apoi Marcus s'a despărțit luând calea înapoi. Marcus a fost de mare ajutor lui Petru în Roma (vezi Coloss. IV, 10) și după cece auzise dela Petru a scris el evangelia, pentru a fixa în scris spusele acestuia.

Hieronymus ne spune aci că Marcus s'a dus în Egipt și a fundat acolo Biserica din Alexandria. După tradiția curentă Marcus este numai întemeetorul Bisericii de acolo, iar primul ei episcop este Annianus.

- Prgr. 1. *Clemens*. Vezi cap. 38.
- „ „ *Papias*. Vezi cap. 18.
- „ 1. *figuraliter* = în înțeles figurat. Acest adverb aparține limbei latine eclesiastice.
- „ „ *filius meus*. Vezi I. Petr. V, 10.
- „ 2. *Philo*. Vezi cap. 11.
- „ „ *Judaizantem*, dela verbul *judaizo*—*are* = a trăi în

felul cum trăesc Judeii. Acest verb aparține limbii latine eclesiastice. Se mai întâlnește și forma: judaeidio, are.

- Prgr. 2. *conversatione* = conversiune, ca și în cap. 5 par. 2.
 „ „ *Lucas*. Vezi cap. precedent.
 „ „ *sepultus Alexandriae*. După o tradiție se spune că ar fi murit ca martir.
 „ „ *Anniano*. Am spus mai sus că după o tradiție Annianus este primul episcop.

CAP. IX.

Despre Joannes, Hieronymus urmează tradiția curentă, în punctele principale. Se știe că Ioan și Iacob, din cauza firei lor înflăcărare au fost supranumiți „fi tunetului“ (Marc. III, 17.). Avântul cu care a scris Ioan evangelia sa a făcut să i se dea porocla de „Vultur“ și „Teolog“. El a avut mulți discipoli renumiți ca: Ignatius din Antiochia (vezi cap. 16), Polycarpus din Smyrna (vezi cap. 17) și Papias din Hierapolis (vezi cap. 18).

- Prgr. 1. *amavit plurimum*. Vezi: Ev. sec. Joann. XIII, 23; XIX, 26; XX, 2; XXI, 7.
 „ „ *frater Iacobi*. Vezi: Ev. sec. Matth. IV, 21 și X, 3; Marc. X, 35 și Luc. V, 10.
 „ „ *decollavit*, a decapitat. Acest verb nu este întrebuințat în limba latină clasică.
 „ „ *Ebionitarum*. Ebion, discipolul lui Cerinthus, a întemeiat această sectă.
 „ „ *historiam texuisse*. După cum vom vedea verbul *texere* este foarte des întrebuințat de către Hieronymus în înțelesul de a compune o scriere oarecare
 „ 3 *in veritate*. În limba latină de mai târziu se înlocuiește adverbul prin un substantiv însoțit de prepozițiune.
 „ „ *apud Ephesum*. În limba latină clasică prepozițiunea *apud* nu se întrebuințează pe lângă numele proprii de orașe.

- Prgr. 3. *ad Papiam*. Despre Papias vezi cap. 18.
 „ „ *movente Domitiano*. In anul 95.
 „ „ *Justinus*. Vezi cap. 23.
 „ „ *Irenaeus*. Vezi cap. 35.
 „ „ *Nerva* se știe că a domnit între anii 96 și 98.

CAP. X.

Hermas, după cum se zice, fratele lui Pius, episcop în Roma (139 sau 141—154), este — după concluziunile la care a ajuns critica modernă — autorul scrierei intitulată: Ποιμήν (Pastor) una dintre scrierile însemnate compuse de părinții apostolici, care operă la început s'a bucurat de mare popularitate.

Această scriere a ajuns până la noi în limba greacă și în două versiuni: latină și etiopiană. Mult timp nu s'a posedat decât traducerea latină. În această carte autorul expune diferite învățături morale, pe care le-a primit de la un înger, care i sa arătat în formă de păstor, după cum zice o cronică: *in quo* (în scrierea lui Hermas) *mandatur contineturque, quod ei praecepit angelus, cum venit ad illum in habitu pastoris*.

Această scriere conține 12 porunci (*mandata*) și nouă parabole apocaliptice (*similitudines*), după ce mai înainte autorul a expus unele precepte, care sunt rezultatul unor viziuni (*visiones*), pe care le a avut el și în care Biserica, sub diferite aspecte, i se arată de patru ori.

Arianismul și Montanismul au căutat unele puncte de reazăm în scrierea aceasta a lui Hermas.

fratres sunt. Vezi: ad Romanos XVI, 14.

CAP. XI.

Philo, numit spre deosebire de ceilalți bărbați însemnați cu acelaș nume, cu supranumele de «Judaeus»

este reprezentantul principal al direcțiunii eleniste judaice dezvoltată mai ales în Alexandria, care este o îmbinare a filosofiei antice — în deosebi a filosofiei lui Plato — cu religiuena judaică. S'a născut între anii 30 și 20 înainte de Christos. Povestirea lui Hieronymus despre o a doua călătorie a lui Philo la Roma nu se poate proba. Nu se știe cu siguranță data morței lui, poate că a eșit din viață pe la anul 50 după Chr.. După cum vedem, activitatea lui literară a fost întinsă.

Prgr. 1. *Ex quo apparet.* Hieronymus se folosește de orice împrejurare, ca și în pasagiul de față, pentru a arăta că viața ascetică își are rădăcinile ei foarte adânci în creștinism.

" " *Lucas refert.* Act. II, 4 și IV, 32.

" 2. *apud Alexandriam.* Vezi nota de mai sus la cap. 9 par. 3.

CAP. XII.

Lucius Annaeus Seneca, numit și filosoful, s'a născut cu vreo doi ani înainte de era creștină. A studiat cu mult zel retorica și filosofia, a devenit avocat, a ocupat funcțiuni mari în stat, a fost exilat în Corsica, de unde a fost rechemat după opt ani (în anul 49) incredințându-i-se educațiunea viitorului împărat Nero în timpul domniei căruia a condus imperiul roman împreună cu Burrus până aproape de anul 65, când sub pretextul că conspiră să ocupe locul lui Nero este silit să-și ieșă singur viața, tăindu-și vinele. A fost cel mai productiv și însemnat scriitor și filosof din timpul lui. A scris atât în versuri (tragedii), cât și în prosă. Dintre acestea ne-au rămas multe opere de morală, în care se arată adeptul filosofilor stoici și în care se tratează cestiuni anumite ca : mânia (*De ira*), blândețea

(*De clementia*), binefacerile (*De beneficiis*), liniștea sufletului (*De tranquillitate animi*), fericirea (*De vita beata*), etc.. Cea mai însemnată operă de morală a sa sunt cele 124 scrisori către Lucilius un prietin al său. El a scris și asupra multor cestiuni din domeniul științific cu privire la unele fenomene din natură (*Naturalis quaestiones*). În scrierile lui morale el recomandă mai ales lupta contra viciului, indiferența față de bunurile sau relele acestei vieți, iubirea între toți oamenii, stăpânirea pasiunilor și înfrânarea dorințelor; învățături care, după cum vedem, au o mare asemănare cu preceptele creștinești. Această asemănare de idei a făcut să se nască tradițiunea, după care se zicea că Seneca a fost convertit la creștinism și că a fost prietinel apostolului Paulus, cu care ar fi și avut o corespondență în scris; și în unele edițiuni se și cuprind aceste pretinse scrisori: opt atribuite lui Seneca, iar patru apostolului Petrus. Aceasta este tradițiunea, pe care o urmează aci și Hieronymus.

Cordubensis. Seneca s'a născut în orașul Corduba (azi Cordova) din Hispania.

Lucani. Dela poetul M. Annaeus Lucanus (39 după Chr.—65) ne-a rămas poema epică intitulată „Pharsalia“, în care este vorba de resboiul civil între Caesar și Pompei, după cum se poate vedeà chiar din titlu.

in Catalogo Sanctorum. Vedem că însuși Hieronymus a recunoscut ca potrivit și acest titlu pentru scrierea de față.

potentissimus. Se referă la timpul cunoscut în istorie sub numele de: *quinquennium Neronis*, în care Seneca și Burrus conduceau stătul cu multă înțelepciune.

apud Christianos. Aceste cuvinte se găsesc în scrisoarea a 6-a din cele așa zise ale lui Seneca adresate apostolului Paulus.

ante biennium. După calculul acesta ar reeși că moartea lui Seneca ar fi avut loc în anul 66. Vezi în privința morții lui Petrus cap. I din această scriere.

CAP. XIII.

Josephus Flavius, din părinți judei, s'a născut în Ierusalim în anul 37 înainte de Christos. În anul 67 fiind pus în închisoare în timpul rescoalei întâmplată atunci, a fost liberat în urmă de Vespasianus (căruia îi prezisese un viitor strălucit) și de aceea a și primit supranumele de: Flavius. După ce a fost martor ocular, în șuita viitorului împărat Titus, la dărâmarea Ierusalimului în anul 70, s'a dus în urmă la Roma unde s'a dat cu totul studiului până pela anul 94, când a murit. Dintre operele principale păstrate avem: *Resboiul Judaic*, în care povestește dărâmarea Ierusalimului și: *Arheologia Judaică*, în care se cuprinde istoria Judeilor dela creațiune și până la anul 65 după Christos.

Prgr. 1. *patri filioque*. Către Vespasian și Titus.

- „ „ *usque ad... annum*. Inșă, după cum am spus, nu ajunge decât până la anul 65. În adevăr că Josephus promite la finele cărții din urmă că, dacă va putea, va merge cu povestirea sa până acolo.
- „ 2. *Iacobi*. Vezi cap. 2.

CAP. XIV.

Nu s'a păstrat nici una din scrierile lui Justus, nici asupra vieții lui nu avem alte date cu siguranță dovedite. Josephus Flavius (vezi cap. precedent) a scris o autobiografie, în care răspunde lui Justus asupra unor cestiuni și îi arată erorile în care rătăcea.

CAP. XV.

Clement numit Romanul (spre deosebire de cel din Alexandria, vezi cap. 38), după tradițiunea curentă,

pe care vedem că o urmează și Hieronymus, a fost episcop în Roma în timpul celui din urmă deceniu al secolului I. După o tradițiune el ar fi murit ca martir.

Prgr. 1. *Paulus*. Ad Philipp. IV, 3.

„ 2. *Scrisit*. Este singura considerată ca autentică. După conținut se vede că a fost scrisă prin anul 96.

„ „ *characteri*. Acest cuvânt nu este întrebuit în epoca clasică.

„ „ *obiit... anno*. Corespunde cu anul 101.

CAP. XVI.

În privința vieții lui Ignatius, supranumit și Theophorus, nu se cunosc nici astăzi multe lucruri, pentru că izvoarele, din cari am putea să avem deslușiri în privința sa, nu concordă între dănsese. Ceeace știm sigur este că el a fost discipolul apostolilor, că era originar din Siria și că a condus Biserica din Antiochia treizeci și șase de ani ca episcop demn de luat ca exemplu. Când Traian, pregătind în Antiochia o expedițiune contra Parților, a dat un edict prin care creștinii trebuiau a sacrifica zeilor, sau în caz contrar a fi pedepsiți cu moartea, Ignatius s'a dus la împărat ca să-l facă a retrage acest edict. Traian însă l-a condamnat. După cum spun unii, Ignatius este dus la Roma și aruncat înaintea animalelor selbatice; alții însă cred că a fost sfâșiat de fiare chiar în Antiochia. Nu se cunoaște sigur nici anul, în care a murit ca martir.

În orice caz sentința de moarte l-a înveselit mult fiindcă, după cum scria el, acesta era drumul cel mai scurt spre cer. Și a rugat pe creștini, să nu intervină pe lângă împărat, ca să retragă condamnarea sa. Cre-

știnii ortodoxi serbătorească amintirea martiriului suferit de Ignatius la 20 Decembrie, iar Biserica din apus la 1 Februarie.

Prgr. 1. *tertius*. Al doilea episcop fiind Evodius.

„ „ *Polycarpus*. Vezi cap. următor.

„ „ *a me translatus*. A se vedea în introducere locul respectiv.

„ 2. *usque ad Romam*. Hieronymus afirmă că Ignatius a murit ca martir în Roma.

„ 3. *Trajani*. Se știe că el a domnit dela anul 98 până la anul 117.

CAP. XVII.

Polycarpus a fost unul din cei mai vestiți Părinți ai Bisericii din sec. II. Din cauza martiriului, numele său a fost înconjurat de timpuriu de o mulțime de legende așa că azi știm foarte puține lucruri adevărate în privința vieții lui. Probabil s'a născut în Asia Mică pe la jumătatea secolului I din o familie de păgâni convertiți la creștinism. A fost discipolul apostolului Ioan, care l-a pus în fruntea Bisericii din Smyrna. A fost ars pe rug prin anul 156, pe când ajunsese la adânci bătrânețe, aproape nonagenar, după cum reese din propriile lui cuvinte, prin care a răspuns la întrebarea de ce crede în Christos: *servesc lui Christos de 86 de ani și nu mi-a făcut nici un rău*.

Prgr. 2. *sedente proconsule*. Este vorba de Statius Quadratus.

De aceea unii cred că este vorba de anul 155.

„ „ *ad Philippenses*. Sfârșitul acestei scrisori s'a pierdut.

De sigur că, după cum spune discipolul său Irenaeus, a mai scris și altele către diferite Biserici însă numai aceasta se atribue azi lui Polycarpus, deși nu în comun acord de către toți învățații. În acest scurt tratat de morală se cuprind datoriile unui episcop, combaterea ereziilor și o admirațiune desăvârșită pentru martiri.

CAP. XVIII.

Papias eră unul din prietenii lui Polycarpus (vezi cap. precedent). Este considerat de unii ca discipol al presbiterului Ioan, iar nu al apostolului. Nu avem însă de ce să ne îndoim că el a fost un părinte apostolic. Unii scriitori zic că Papias a murit ca martir în Pergamum cam în acelaș timp ca și amicul său Polycarpus în Smirna (156—160); alții admit anul 163.

De altfel nici din viața sa nu cunoaștem decât foarte puțin și nici din scrierile sale nu ne a ramas decât niște fragmente foarte reduse. Hieronymus spune, că Papias însuși în scrierile sale declară, că a fost discipolul apostolilor.

Prgr. 2. superioremo pinionem. A se vedeà cap. IX. pargr. 3.

„ „ *Tertullianus...* Despre aceștia a se vedeà capitolele respective.

CAP. XIX.

Quadratus este unul dintre primii apologiști ai Bisericii. Asupra lui însă nu se știe în punctele principale altcevă decât ceea ce se cuprinde în capitolul de față. Unii critici sunt de părere că trebuiesc deosebite două personaje: un Quadratus, care a scris apologia de care este vorba aici și un alt Quadratus episcop în Atena. Despre unul vorbește Eusebius în cap. 3 (cartea IV) iar despre cellalt în cap. 23 (al aceleași cărți). Acești critici susțin că Hieronymus a contopit ambele aceste capitole în unul singur.

martyrio coronato, în anul 135. După cum am observat și după cum vom mai aveà ocaziune să vedem această expresiune este întrebuițată în genere de Hieronymus, pentru a spune că vreun personagiu a murit ca martir.

Cumque. In anul 126.

... *suae aetatis.* Vechimea timpului în care a trăit Quadratus, dovedind cu aceasta că a putut veni în contact cu unii din Apostoli, cum zice la începutul capitolului: *apostolorum discipulus.*

CAP. XX.

Despre Aristides nu se știe în genere mai mult decât ne spune Hieronymus, care, în scrisoarea către Magnus, mai adaugă următoarele: *Apologeticum pro Christianis obtulit* (sc. Hadriano) *contextum philosophorum sententiis, quem imitatus postea Justinus* (vezi cap. XXIII) *et ipse philosophus.* Astăzi se păstrează un rest din o apologie, care în genere se crede a fi fost apologia compusă de Aristides și prezentată lui Hadrianus în anul 126. Unii îi mai atribue și așa numita „epistolă către Diognet“, al căreia autor nu se cunoaște și care este unul din monumentele literare cele mai frumoase din timpurile vechi ale creștinismului.

CAP. XXI.

Agripa Castor a trăit în timpul lui Hadrian și a scris pe la anul 135 opera intitulată: *Κατὰ Βασιλείδου ἔλεγχος*, care azi este perdută. Meritul lui Agrippa este, că a dat pe față uneltirile sectei lui Basilides, care doriă să rămână în secret pentru cei ce nu erau cu el. Basilides scrisese pe la anul 125.

Barcabau etc.... În privința acestor nume a se vedea și scrisoarea 85.

Abraxas. Literile grecești, care compun acest cuvânt, dau numărul 365 (dacă sunt luate în loc de cifre), adică zilele cuprinse într'un an.

Moratus est. În unele manuscrise se citește: *Mortuus est.*

CAP. XXII.

Până astăzi principalele izvoare, în ceea ce privește viața și activitatea lui Hegesippus, sunt tot Eusebius și Hieronymus. Din scrierea menționată aci nu au ramas decât câteva fragmente la Eusebius. Probabil că a murit pe la anul 180.

Prgr. 1. *vicinus*. După cum am văzut în capitolele precedente acest cuvint nu este întrebuințat, în înțeles de timp, în limba latină clasică.

„ „ *passione*, de la *patior*, aparține limbei latine ecle-siastice.

„ „ *texens historias*. Iarăși o expresiune foarte des întrebuințată de Hieronymus, cum am văzut în capitolele precedente. Mai jos (prgr. 2) ca variațiune întrebuințează un compus al verbului *texere* și zice: *sublexit historiam*.

„ „ *characterem*. Acest cuvint nu este întrebuințat în limba latină clasică. Cicero îl întrebuințează ca cuvint grec, scris cu litere grecești.

„ „ *Eleutherus* a murit probabil prin anul 190.

CAP. XXIII.

Justinus s'a născut, după cum spune el însuși (I Apologie 1), din părinți păgâni în orașul Sihem (numit de Romani: Flavia Neapolis) din Samaria, pe la anul 100 după Chr.. În „Dialogul cu judeul Trypho“, ne spune el cum a ajuns la creștinism. În urma sfatului unui bătrân întâlnit de el lângă țărmul mării, după ce cercetase toate școalele filosofice, fără ca sufletul său să aibă mulțumire, a început să citească Sf. Scriptură. În urma acestei lecturi Justin deveni creștin și începù să propoveduiască creștinismul și să-l apere până pela anul 166, când a murit ca martir în Roma. El este unul din cei mai însemnați apologiști din sec. II. Avem de

la dânsul două apologii: cea I cuprinde 68 de capitole, iar a II 15 capitole. El este supranumit și „filosoful“ și „martirul“.

- Prgr. 1.** *senatui librum*: e vorba de prima apologie.
 „ „ *aliu librum*: a 2-a apologie.
 „ 2. *Irenaeus* Vezi cap. XXXV.
 „ „ *mortis timidum*. Adjectivul *timidus* cu genitivul, în epoca clasică, este întrebuințat numai de poeți ca Horatius; însă mai târziu este întrebuințat și în proză d. e. de către Seneca, iar mai în urmă de către scriitorii ecclesiastici ca Lactantius.

CAP. XXIV.

Melito sau Meliton din Asia Mică face parte dintre apoloșiții din sec. II. Nu se cunosc împrejurările vieții lui. Se știe că a fost un om foarte învățat și că a scris mult. El a luat parte și la discuțiunea ivită în privința serbării Paștelor. Din scrierile sale nu ne-a rămas decât puține fragmente. Apologia către Marcus Aurelius menționată aci a fost scrisă pe la anul 170.

Fronto (M. Cornelius), din Cirta, orator distins al timpului a trăit cam între anii 100 și 175 și a fost consul în anul 143.

Minucius Felix (vezi cap. 58) zice despre el: *Cirtensis noster*.
Tertullianus vezi cap 53.

CAP. XXV.

Theophilus, păgân convertit, aparține scriitorilor din secolul II (se crede că a murit pe la anul 180) și a fost timp de 8 sau 11 ani episcop în Antiochia. Autolicus era un păgân, pe care Teofil îl cunoștea personal și care luă în răs creștinismul. Din cuvintele de la finele capitolului acesta reese, că încă de timpuriu

circulau unele scrieri apocrife sub numele lui Theophilus.

usque hodie exstat. Este una din expresiunile pe care Hieronymus le întrebuințează foarte des.

CAP. XXVI.

Apollinaris (Claudius) a fost episcop în Hierapolis (din Frigia) după Papias (vezi cap. 18). A fost însemnat atât prin învățătură cât și prin virtuțile sale. Scrierile lui s'au pierdut. Principala scriere a sa era Apologia adresată către împăratul Marcus Aurelius. Aparține secolului II. A se vedea și cap. 41, în care se citează cuvintele lui Serapion în privința lui Apollinaris.

floruit. Este iarăși una din expresiunile foarte des întrebuințate de Hieronymus pentru a exprima timpul, în care un personaj și-a desfășurat activitatea sa. Uneori întrebuințează *claruit* ca în capitolul următor.

Despre Cataphrygae și Maximilla și Priscilla vezi cap. 40.

CAP. XXVII.

Dionysius, care a trăit în secolul al II, era episcop în Corint sub domnia lui Marcus Aurelius. Era foarte învățat și numele său era cunoscut în multe părți. Nu ne-a rămas nimic din scrierile sale.

Despre Pinytus vezi capitolul următor.

CAP. XXVIII.

Pinytus, episcop în orașul Gnosus, în a 2-a jumătate a sec. II, ne este cunoscut numai din spusele lui Eusebius și Hieronymus. Dionysius (vezi cap. pre-

cedent) în a 6-a a sa scrisoare adresată către locuitorii din orașul Gnossus vorbiă, între altele, și despre abținere. În capitolul de față se menționează răspunsul lui Pinytus la această scrisoare. Pinytus în răspunsul său recunoaște marea înțelepciune și erudițiune a lui Dionysius, așa că bunele relațiuni dintre ambii episcopi au continuat și în urma acestui schimb de scrisori.

Dionysium. Vezi cap. precedent.

spiritalem. Adjectivul *spiritalis*, e (având și forma *spiritualis*, e) aparține limbei latine eclesiastice.

CAP. XXIX.

Tatianus s'a născut din părinți păgâni pe la anul 130 în Asiria. El a fost în Roma școlarul lui Justinus, iar el la rândul său a avut ca discipol pe Rhodon (vezi cap. 37). Ducându-se în Mesopotamia fondă acolo pe la anul 192 secta tatianiștilor, numiți și encratiști sau hidroparastați.

Justini. Vezi cap. 23.

infinita = innumerabilia.

contra gentes. Scrierea este intitulată: *λόγος πρὸς Ἕλληνας* și conține 42 de capitole. În această scriere arată decăderea moravurilor la Greci și Romani și combate luptele gladiatorilor în circ și reprezentațiunile teatrale.

CAP. XXX.

Ceeace se cuprinde în acest capitol, este tot ce se poate spune despre Philippus. El a fost episcop prin a doua jumătate a secolului II.

Despre Dionysius vezi cap. 27.

CAP. XXXI.

Musanus a trăit tot în acelaș timp cu Philippus (vezi capitolul precedent). Scrierea sa nu a ajuns până la noi. Despre întemeetorul sectei encratiștilor vezi cap. 29.

CAP. XXXII.

Despre Modestus nu se știe altceva decât ceea ce se spune în acest capitol. A scris în a 2-a jumătate a secolului II. Din scrierile sale nu ne-a rămas nimic.

perseverat. În genere Hieronymus zice: *exstat.*

CAP. XXXIII.

Bardesanes, gnostic valentinian, s'a născut pela anul 153 în Edessa (din Syria) și a trăit până în timpul celui din urmă împărat dintre Antonini. Eusebius ne a păstrat un fragment din scrierea menționată de Hieronymus. Compusese și 110 imne. Harmonius, fiul său, a compus 150 de imne, menite, ca prin farmecul musical să propage doctrina teosofică a tatălui său Bardesanes. Efrem Sirul (c. f. cap. 115) în secolul al IV a adaptat acestor melodii, devenite populare, imne creștine, care au făcut să dispară imnele lui Harmonius.

CAP. XXXIV.

Victor eră originar din Africa și a ocupat episcopatul dela anul 189 până la 198 în urma lui Eleutherus. El luă parte la discuțiunea ivită în privința serbării Paștelor și în acest scop ținū un sinod în Roma, amenințând pe cei din Asia Mică cu alungarea

din Biserică, dacă nu respectă usul roman în această privință (vezi și cap. 35). Scrierile sale s'au pierdut.

annis decem. Pentru exprimarea timpului cât a durat ceva Hieronymus întrebuințează și acusativul și ablativul.

CAP. XXXV.

Irenaeus, de origine greacă, s'a născut în Asia-Mică între anii 135 și 140 și a fost discipolul lui Polycarpus (vezi despre acesta cap. 17), după cum ne spune Hieronymus. El a părăsit Asia-Mică așa că'l vedem ca preot în Lugdunum (Lion), iar când izbucnise persecuțiunea în anul 177 e trimis la Roma cu o misiune (despre care vorbește Hieronymus aci) pe lângă episcopul de acolo Eleutherus în favoarea mon-taniștilor. Pothinus fiind ucis în acea persecuțiune (în anul 178), Irenaeus deveni episcop în locul acestuia. Ca atare el interveni în cearta pentru serbarea Paștelor, reușind să restabilească înțelegerea și pacea compromisă prin pretențiunea episcopului Victor (vezi cap. 34) de a impune tutulor obiceiul din Roma. A murit ca martir pela anul 202. Opera de căpetenie, care ni s'a și păstrat, se intitulează: *Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως*, menționată de Hieronymus prin cuvintele: *adversus haereses*.

Prgr. 1. *honorificas . . . litteras.* O scrisoare de recomandare.

„ „ *martyrio coronato.* Iarăși expresia favorită a lui Hieronymus, după cum în par. 2 avem: *vicinum . . .* în sens temporal, altă expresiune obijnuită a lui.

„ „ *ad Victorem.* Vezi cap. 34.

„ „ *supra.* Cap. 17.

CAP. XXXVI.

Pantaenus este cel mai vechiu învățător (a început funcția sa pe la anul 180) cunoscut al școlii cateche-

tice din Alexandria, școală destinată a da instrucția fundamentală creștinească. Pantaenus la început a fost păgân și se ocupă cu studiul filosofiei, fiind partizan al stoicismului, iar în urmă a devenit creștin. Când a părăsit el Alexandria nu se știe, însă după câtva timp s'a reîntors și a murit acolo pe la anul 200. Nu ne-a ramas nimic din scrierile sale. După moartea lui Pantaenus, a urmat la direcția școlii din Alexandria Clemens (vezi cap. 38), discipolul acestuia.

CAP. XXXVII.

Ceeace se cuprinde aci este aproape tot ce se știe despre Rhodon, care aparține, după cum vedem, secolului al doilea și dela care nu ne-a ramas nimic.

supra diximus. Vezi cap. 29.

Apelles a fost contemporan cu Rhodon și eră șeful sectei gnostice a apelleienilor. Cuvintele, ce se citează ca ale lui Apelles, sunt acestea: *nescire qua ratione unus esset inginitus Deus, sed tamen ita credere.*

adversum Phrygas = în contra montaniștilor.

Commodus a domnit între anii 180 și 192 iar *Septimius Severus* între 192 și 211.

floruit. După cum am spus mai sus este expresiunea obijnuită a lui Hieronymus pentru a exprima ideea, că un scriitor a trăit în un anumit timp. Când voește să adauge și, ideea că s'a distins, atunci în genere întrebuițează cuvântul *claruit*, cum ne întâmpină d. ex. la finele cap. 27.

CAP. XXXVIII.

Clement Alexandrinul (Titus Flavius Clemens) a fost la început păgân ocupându-se cu filosofia, apoi a devenit creștin și școlar al lui Pantaenus și apoi conducătorul școlii catechetice din Alexandria (pe la 190--202). Cel mai ilustru școlar al său a fost Origenes (cf.

cap. 54). A murit pe la anul 215. El s'a silit a combina teologia cu filosofia, voind ca, prin dezvoltarea filosofică a religiunii creștine, să o facă a fi mai bine primită de păgâni, dar din cauza aceasta a și căzut în unele rătăcirii. El a scris foarte mult dar astăzi nu ni s'a păstrat decât o parte din scrierile lui anume: *Stromata*, (explicarea filosofiei creștine în raport cu a Grecilor și Romanilor, o țesătura de filosofie teologie și istorie), *adversus gentes* (titlul grec este: Πρὸς τοὺς Ἑλληνας; ca și în cap. 29, Hieronymus traduce în acelaș fel), *Paedagogus* (o introducere în creștinism, în care el dezvoltă morala Mântuitorului, marele pedagog al omenirii) și: *Quisnam ille dives sit, qui salvetur* (în care arată între altele cum trebuie să se folosească bogatul de averea sa pentru a se mântui).

Prgr. 1. *Clemens*. Este supranumit Alexandrinul spre deosebire de Clement Romanul.

" " *Pantaeni*. Vezi cap. 36.

" " *instrumento*. Cuvântul instrumentum e luat aci în înțelesul de scriere, document literar, cum d. ex. ne întâmpină și la alți scriitori bisericești. Așa d. ex. la Tertullianus (In Apologeticum cap. X, prgr. 33).

Despre: *saecularis litteratura* știm că însemnează literatura profană. În prolog, am întâlnit în acest sens: *gentilium litterae* (A se vedeà nota respectivă la prgr. 1). Adjectivul *saecularis*, luat în acest înțeles, aparține limbei latine eclesiastice.

" " *Alexandro*. A se vedeà cap. 62; tot despre el se vorbește și în prgr. 2.

" " *Tatiano*. Vezi cap. 29.

" " *Casiani*. Este vorba de Iulius Casianus, discipolul gnosticului Valentinus din Alexandria.

" 2. *Aristobulum*. Era un filosof peripatetic și scrisese o interpretare a legilor lui Moise. Ceilalți doi au scris comentarii asupra regilor judei.

" " *Josephi*. A se vedeà cap. 13.

CAP. XXXIX.

Asupra lui Miltiades, care face parte dintre apolo-
giștii secolului II, știm foarte puțin, pentru că de altfel
nici una din scrierile lui nu a ajuns până la noi. El
s'a ocupat la început cu retorica în Atena. El este
cunoscut numai din mărturiile altor scriitori eclesias-
tici din secolul III despre dânsul.

adversus gentes Judaeosque. Eusebius spune că a scris două
„contra gentes“ și două „contra Judaeos“.

principibus illius temporis. Se înțelege Commodus.

Antonini. Adică M. Aurelius Antoninus, care a domnit dela
161 până la 180.

Commodique. Acesta a domnit între anii 180 și 192.

CAP. XL.

Nu se cunosc alte date asupra lui Apollonius. În ori
și ce caz atacurile lui în contra montaniștilor și în
contra profețiilor Maximilei și Priscilei au avut mare
resunet, ceea ce se vede și din faptul că Tertullianus
s'a crezut obligat a-i răspunde prin o scriere anume.
Apollonius a scris pe la anul 200. El a întrebuițat
deseori ironia în scrierile lui contra adversarilor.

Prgr. 1. *Prisca.* Hieronymus, ca și în capitolul precedent dă
numele: Prisca în loc de Priscilla. Se înțelege că
a doua formă este diminutivul din Prisca; însă
numele acestei femei eră *Priscilla*.

„ „ *insanas vates* = Priscam et Maximillam.

„ „ *Prophetes.* După cum vedem Hieronymus întrebui-
țează ambele forme: propheta (ae, forma latină)
și prophetes (ae, forma greacă). Cuvântul vechiu
este: *vates*.

„ 2. *Cataphrygarum.* Montaniștii erau numiți după șeful
lor Montanus; se mai numiau însă și Frigieni, după
locul de căpetenie al lor, de unde a provenit ex-
presia: οἱ κατὰ Φρύγας, din care s'a format Cata-
phrygae, arum.

CAP. XLI.

Asupra lui Serapion nu se cunosc multe date. După cum spune Hieronymus, a fost contimporan cu Rhodon și Apollonius și a combătut montanismul cu toată energia. Din scrierile sale nu s'a păstrat nimic.

Creștinii din Rhosus (în Cilicia) se despărțiseră în două părți, dintre care unii susțineau autenticitatea acelei evanghelii, iar alții o considerau ca apocrifă. Serapion, când erà acolo, a fost rugat să lămurească această cestiune. Durata episcopatului său se socotește între anii 190 și 209.

CAP. XLII.

Apollonius se distingea prin erudițiunea și pietatea sa. Fiind denunțat că este creștin, judecătorul Perennius și-a dat toată silința, ca să-l facă să tăgăduiască dar a fost în zadar. Ziua, în care a murit ca martir, este 18 Aprilie, anul însă nu se știe cu siguranță.

obtinente lege. Acelaș lucru l'a respuns și Trajanus guvernatorului provinciei Bithynia, Plinius, când acesta l'a întrebat cum să procedeze cu cei denunțați că sunt creștini (a se vedeà Plinius, scrisoarea 97, cartea X; a se vedeà de asemenea și Tertullianus, Apologeticum, cap. 2, pargr. 6 și cap. 5 pargr. 20). Scrisoarea, prin care Trajanus răspunde lui Plinius și pecare o rezumă și Tertullianus în pargr. 6, a fost numită cu drept cuvint *prima apologie* a creștinismului.

CAP. XLIII.

Asupra lui Theophilus nu avem alte date. Scrierile lui nu s'au păstrat.

CAP. XLIV.

Nu avem alte științe despre Bacchylus. Scrierile lui s'au pierdut.

Pascha. Este un cuvânt de origină ebraică. În limba latină acest cuvânt are trei forme, dintre care două forme sunt declinabile și anume: *Pascha, ae* (de genul feminin) și *Pascha, ātis* (de genul neutru), cum se găsește d. e, între alții, la Ambrosius, și o a treia formă indeclinabilă: *Pascha* (ca în limba greacă).

CAP. XLV.

Polycrates, episcop în Efes, a susținut învățătura Bisericii din Asia Mică în controversa pascală, care se ivi între aceasta și episcopul din Roma, Victor (vezi cap. 34), pe la anul 190.

Asupra vieții sale nu știm aproape nimic. Fragmentul acesta, păstrat de Eusebius, face parte din scrisoarea, ce a adresat el în numele Bisericii din Asia Mică spre răspuns enciclicei episcopului Victor.

Prgr. 2. inviolabilem. Acest cuvânt nu este întrebuințat în prosa clasică.

„ „ *auream laminam.* Trebuie înțeles în sens figurat.

„ „ *soporatur.* Soporare (neîntrebuințat în limba latină clasică) înseamnă propriu zis: a dormi. Aci e vorba de somnul de veci. Hieronymus întrebuințează forma deponentă.

CAP. XLVI.

Heraclitus a scris pe la finele secolului II.

în *Apostolum commentarios*, id est în Pauli epistulas. Această scriere s'a pierdut astăzi.

CAP. XLVII.

Nu se cunosc împrejurările viții lui Maximus. Scrierile lui s'au pierdut.

famosam. Acest adjectiv este întrebuințat de scriitori clasici mai ales cu înțeles rău. Aici însă este luat în sens bun = însemnată, vestită.

CAP. XLVIII.

Scrierile lui Candidus s'au pierdut. Nu se știe nimic în privința vieții lui.

supra scriptis, scilicet: Commodo et Severo.

CAP. XLIX.

Appion a scris pe timpul lui Septimius Severus, bucurându-se de o mare trecere printre creștini. Scrierile sale s'au pierdut.

CAP. L.

Sextus a fost contemporan cu Appion. Scrierile lui nu au ajuns până la noi.

CAP. LI.

Arabianus este cunoscut numai din Eusebius și din aceste rânduri ale lui Hieronymus. Nu avem nimic de la el astăzi.

CAP. LII.

Judas, despre împrejurările vieții căruia nu știm nimic, a scris între altele și o cronică; din toate scrierile lui însă nu ne-a rămas nimic.

CAP. LIII.

Tertullianus (Quintus Septimius Florens) a trăit, probabil, între anii 160 și 250. Studiind dreptul, la început a fost avocat. Curagiul dovedit de martirii creștini impresionează așa de mult pe tânărul Tertullianus, în cât nu întârzie a se face creștin devenind și preot în Cartagina. Pe când erà în etate de aproape 45 de ani însă, din cauza firei sale neîngăduitoare, trece la montanism (în anul 202). Scrierile lui, foarte numeroase de altfel, se împart în mod firesc în scrieri compuse înainte de anul 202 — când trece la montanism — și scrieri posterioare acestui an. După conținut însă, se pot împărți în scrieri: *apologetico-polemice*, *morale* și *polemico-dogmatice* (contra ereziilor, contra Judeilor etc.). Opera de căpetenie este *Apologeticum ad praesides* (către guvernatorii provinciilor romane). În această scriere el se bazează pe terenul juridic, arătând cât de nedreaptă este purtarea păgânilor față de creștini. Aci în cap. 4 spune: *Nulla lex sibi soli conscientiam justitiae suae debet, sed eis a quibus obsequium expectat*. Alte scrieri sunt: *De patientia*, *De testimonio animae*, *De praescriptione haereticorum* (a cărei concluzie este: *cum credimus nihil desideramus ultra credere*). Tertulian a scris și în limba elină. Cel mai însemnat școlar al său a fost Cyprianus.

Prgr. 2. *specialiter*. Acest adverb nu este întrebuintat în limba latină clasică.

CAP. LIV.

Origenes s'a născut în anul 185 în Alexandria. A fost discipolul lui Pantaenus și Clemens. În timpul lui Caracalla s'a dus la Roma (unde erà episcop Zephirinus)

însă după puțin timp s'a reîntors. A fost ajutat în studiile sale de către Ambrosius, despre care Hieronymus vorbește în cap. 56. Din cauza persistenței, cu care studiă, a fost supranumit „*Adamantinus*“, după cum *Didymus* (cel orb) fusese numit „*Chalkenterus*“. El a murit în orașul Tir în anul 254 în urma răului tratament, la care fusese supus în închisoare, în timpul persecuțiunii lui Decius. El a fost cel mai însemnat comentator al Sf. Scripturi și a fost întemeetorul exegezei biblice. Una din scrierile lui principale este: *Περὶ ἀρχῶν*, în care se cuprind învățăturile fundamentale ale religiei creștine. De asemenea o altă scriere însemnată este în contra lui Celsus.

Scrierea lui Celsus: *Λόγος ἀληθείης*, în care acesta combătea creștinismul, nu a ajuns până la noi.

Operile lui Origenes au fost foarte numeroase, multe însă s'au pierdut. De asemenea a compus o mulțime de omilii și scrisori.

După cum vedem Hieronymus îi consacră unul din cele mai dezvoltate capitole din scrierea de față.

Prgr. 3. *in unum congregaret*. Este vorba de «ἐξάπλα».

„ 4. *bibliotheca*. Id est: Caesariensi.

„ 5. *superfluum*, de prisos. Acest cuvânt nu este întrebuințat în epoca clasică.

Alexander. Vezi cap. 62, unde, în paragraful 2, menționează de asemenea și pe *Babylas*.

CAP. LV.

Ammonius sau Amonius a fost întemeetorul școlii filosofice neoplatonice în Alexandria. Eră supranumit „*Saccas*“ fiindcă se spune, că mult timp și-a câștigat hrana descărcând sacii cu grâu din corăbii.

Nu s'a păstrat nici una din scrierile sale.

A murit pela anul 243.

Lecțiunile acestui filosof au fost ascultate și de către Origenes.

CAP. LVI.

Cele cuprinse în acest capitol sunt ceea ce se știe despre diaconul Ambrosius. Scrierile lui nu s'au păstrat.

infinita = innumerabila.

Obiit. Probabil în anul 351.

CAP. LVII.

Tryphon era după origină Judeu. Acesta, în timpul războiului, a plecat din patria sa și s'a dus în Grecia, unde s'a ocupat cu filosofia.

Către acest Tryphon a adresat Justinus scrierea menționată în cap. 23.

Scrierile sale s'au pierdut.

vacca rufa. Vezi Numeri cap. XIX.

in Genesi. Vezi cap. XV, 10.

CAP. LVIII.

În privința lui Minucius Felix nu avem date sigure. Mulți consideră pe Tertullianus ca anterior acestuia. Aparține secolului II. Scrierea ce ni se păstrează este intitulată *Octavius*, o apologie în formă de dialog între un păgân și creștinul Octavius.

Despre Lactantius a se vedea cap. 80.

CAP. LIX.

Caius se află în Roma pe timpul episcopatului lui Zephyrinus (198—217) și a dovedit un talent și un

zel deosebit în apărarea creștinismului. El a murit
pela anul 220. Din scrierile lui au rămas numai unele
fragmente citate în operele altor scriitori.

CAP. LX.

Beryllus a trăit în secolul al III. Nici o scriere a
sa nu a ajuns până la noi. Eră antitrinitar. Pentru
condemnarea ideilor acestuia a fost convocat un sinod,
pela anul 244, unde a fost invitat și Origenes. Ace-
sta l'a convins a se întoarce la adevărata învățătură.

Astăzi nu mai există nici o scriere de a lui Beryllus.

CAP. LXI.

În scrisoarea 70 (cap. 4) Hieronymus zice: *Hippolytus quoque et Apollonius, Romanae urbis senator propria opuscula condiderunt.*

Hippolytus a fost discipolul lui Irenaeus (vezi cap. 35) și contemporan cu Origenes (cf. cap. 54) și cu Beryllus (vezi cap. precedent). El eră preot în Roma. După tradiție a murit ca martir. Opera de căpetenie a lui este *φιλοσοφούμενα* (în 10 cărți), în care se combat toate ereziile. Cartea II și III lipsesc azi. Scrierea menționată de Hieronymus: *De Antichristo* este cea mai veche în această privință.

correctum diximus. A se vedea cap. 56.

CAP. LXII.

Alexander, episcop în Ierusalem, școlar al lui Clemens Alexandrinul (vezi cap. 38), a murit ca martir în timpul persecuțiunii de sub împăratul Decius. A

fost prieten cu Origines. La începutul secolului III a fost episcop în oraşul Flavia din Capadocia. În timpul persecuţiunii de sub împăratul Septimius Severus a stat mult timp în închisoare. În anul 213, ducându-se în Palestina, a fost ales ca ajutor al bătrânului (de 116 ani) episcop Narcisus din Ierusalim—cel dintâi exemplu de acest fel de funcţie, ce ne întâmpină în această privinţă—(vezi şi cap. 38 par. 2 cuvintele lui Hieronymus) şi în urmă a devenit el însuşi episcop acolo. În Ierusalim a fondat o bibliotecă destul de mare pentru acel timp. Din scrierile lui avem numai câteva fragmente.

Prgr. 2. *supra diximus*. A se vedea cap. 38.

CAP. LXIII.

Sextus Iulius Africanus, născut pe la anul 170, probabil în Libia, a trăit în urmă în Emmaus din Palestina. A scris o cronografie în 5 cărţi—de la crearea lumii până la anul 221—din care ne-a rămas numai fragmente. În o scrisoare către Origen (vezi cap. 54) pune la îndoială istorisirea despre Susana în cartea lui Daniel (cap. 13). A murit pe la anul 237.

CAP. LXIV.

Asupra lui Geminus nu se cunoaşte nimic sigur. Scrierile lui s'au pierdut.

Alexandro principe, e vorba de Alexandru Sever, care a domnit de la anul 222 până la anul 235.

CAP. LXV.

Gregorius s'a născut pe la anul 210 în Neocaesarea (din Pont) din părinţi păgâni, numindu-se Theo-

dorus. Impreună cu fratele său Athenodorus, ducându-se în Caesarea (din Palestina), din cauza unor afa-
 ceri familiare, a avut ocaziune să asculte lecțiunile lui
 Origenes, în urma cărora Gregorius deveni creștin.
 În anul 238 sau 239, Gregorius își luă ramas bun
 prin o cuvintare (păstrată până azi) în public dela
 învățătorul său Origenes și se întoarse în patrie îm-
 preună cu fratele său. În anul 240 deveni episcop în
 Neocaesarea, în care calitate a murit pe la anul 270.
 Grigorie din Nissa, după cum vedem că face și Hie-
 ronymus, povestește despre puterea lui de a face
 minuni, din cauza cărei împrejurări s'a supranumit
 Thaumaturgul.

subintroducens. După cum a zis și în cap. 54 (la sfârșitul
 paragr. 4) *ut sub occasione saecularis litteraturae in fide
 Christi eos institueret.*

Origeni. Vezi cap. 54. Această cuvântare se păstrează până
 azi și este un model de elocință.

CAP. LXVI.

Cornelius a devenit episcop în anul 251 în urma
 lui Fabianus. Aci e vorba de sinodul ținut de Cor-
 nelius în anul 251. A murit ca martir în timpul per-
 secuțiunii de sub împăratul Gallus (251—253).

A se vedea de asemenea și cap. 70.

CAP. LXVII.

Cyprianus (Thascius Caecilius) aparține secolului III.
 S'a născut probabil în Cartagina și a fost profesor
 de retorică. Creștinându-se a devenit preot, iar în
 anul 248 sau 249 a devenit episcop, ceea ce dove-
 dește cât de repede s'a impus el prin talentul și vir-

tuțile sale. În timpul persecuțiunii de sub Decius a fost silit să fugă. El moare ca martir (prin decapitare) în Cartagina, în anul 258. Scrierile lui Cyprianus, cel mai de seamă discipol al lui Tertullianus, se pot împărți în aceleași clase ca ale acestuia. (A se vedea capitolul despre Tertulian). Multe din scrierile sale au ajuns până la noi cum d. e.: *De gratia Dei*, *De mortalitate* (scrisă cu ocazia pestei, care a decimat imperiul Roman în anul 253), *De unitate Ecclesiae*. Între scrierile, care se apropie mai mult de ale lui Tertullianus, se pot număra: *De oratione dominica*, *De habitu virginum*. *De idolorum vanitate* și mai ales: *De bono patientiae*. De la el au rămas și multe scrisori.

CAP. LXVIII.

Pontius însoțise pe Cyprianus (vezi cap. precedent în fuga sa în timpul persecuțiunii, care a avut loc sub Decius în anul 250 (a 7-a). Astăzi avem o biografie a lui Cyprianus sub numele lui Pontius, dar este departe de original prin falsificări.

CAP. LXIX.

Dionysius, supranumit de contemporanii săi „Cel Mare“ s'a născut din părinți păgâni, pe la anul 190 în Alexandria. Devenind școlarul lui Origenes se creștină și urmă lui Origenes (vezi cap. 54), când acesta părăsi Alexandria, ca învățător în școala catehetică de acolo. În anul 248 deveni episcop și ca atare muri în anul 265. În anul 250 trebui să fugă în timpul persecuției de sub Decius. Din numeroasele sale scrieri nu s'au păstrat decât câteva fragmente și 2 scrisori.

CAP. LXX.

Novatianus erà contemporan cu Cyprianus (vezi cap. 67) și se pare că a venit la Roma din Asia Mică. Fiind făcut preot de episcopul Fabianus (vezi cap. 66) mulți protestară, de oarece primise botezul pe când erà bolnav, așa că se zicea că a făcut aceasta de frică. La moartea lui Fabianus ca martir, fu ales de partizanii săi ca episcop în contra lui Cornelius (vezi cap. 66). Novatianus acuză pe Cornelius, că prea este blând față de cei trecuți la păgânism (*lapsi*) în timpul persecuțiunii lui Decius. Totuși Novatianus a fost recunoscut numai de 3 episcopi din Italia și în curând a fost excomunicat de sinodul ținut la Roma de către episcopul Cornelius. Novatianii își dădeau numele de: *οὐκαθάρτοι* = cei curați. Fundatorul acestei secte erà, cum spune Hieronymus, Novatus.

Hieronymus consideră scrierea despre Trinitate ca o prescurtare a scrierii lui Tertullianus: *adversum Praxean*.

CAP. LXXI.

Asupra lui Malchion nu știm decât ceea ce se cuprinde în acest capitol. Din scrierile lui nu au ramas decât numai puține fragmente.

Artemon, antemergătorul lui Paulus din Samosata, erà antitrinitar (vezi și cap. 73).

Din acest dialog au ramas câteva citate pe la alți scriitori.

Claudio, adică al II (268–269).

CAP. LXXII.

Archelaus, episcop în orașul Cascar din Mesopotamia, a trăit în secolul al III (pe la 278) și erà cel mai

convins adversar al manicheismului. Când Mani (numit de greci Manes, iar de Romani Manichaeus) întemeietorul manicheismului a venit din Persia în Mesopotamia a fost provocat de Archelaus la o discuție publică în fața învățaților păgâni ca arbitrii și a fost învins așa că în urma acestei întâmplări a trebuit să plece. Această scriere a fost tradusă de timpuriu din limba siriacă în limba greacă.

CAP. LXXIII.

Anatolius, care a trăit în secolul al III, avea o cultură foarte variată și era originar din Alexandria. Pe la anul 263, făcând o călătorie în Siria, fu chemat ca ajutor la episcopat de către Theotecnus, episcop în Cesarea din Palestina. Voind să se ducă în Antiochia, pentru a participa la sinodul contra lui Paulus din Samosata (vezi și cap. 71) în anul 269, când a sosit în Laodicea a fost ales ca episcop al acestui oraș, unde a ramas până la finele vieții.

Scrierile sale nu s'au păstrat. În scrierea: *κωνόνες περὶ τοῦ Πάσχα* combatea uzul din Asia Mică în privința datei serbării Paștelor.

CAP. LXXIV.

Victorinus, după cum arată inscripțiile găsite în Ungaria, se născuse în Pettau și era grec de origină. A fost mult timp episcop, iar în anul 303 sau 304 a murit ca martir sub Diocletian. El este primul exeget latin în sensul științific, având ca model pe Origenes (cf. cap. 54).

Din scrierile sale s'au păstrat numai câteva fragmente.

CAP. LXXV.

Pamphilus, preot și martir (în Cesarea din Palestina), și-a căpătat un mare renume între altele și prin faptul că a contribuit foarte mult, ca studiul teologiei să ia un mare avânt. S'a născut din o familie bună din Berytus în Fenicia. S'a dus în Alexandria, unde a luat lecțiuni dela Pierius (vezi cap. 76), un mare admirator al lui Origenes (vezi cap. 54), iar în urmă a trăit restul vieții la Cesarea, unde episcopul Aga-pius l-a făcut presbyter. În timpul persecuțiunii de sub împăratul Maximin fu dus în temniță (în anul 307) și torturat, iar după doi ani fu decapitat. După Eusebius, care și făcea o mare onoare de a se numi: Eusebius Pamphili (Eusebius fiul spiritual al lui Pamphilus), se zice că era foarte renumit prin cunoștințele și virtuțile sale. El este întemeetorul bibliotecii din Cesarea (vezi cap. 113), pe care a mărit-o copiind el însuși scrieri de ale Părinților Bisericii și mai ales de ale lui Origenes. Aci se află un exemplar din „Hexapla“ lui Origenes (vezi biografia lui Hieronymus și a lui Origenes). El a fundat și școala catehetică din Cesarea.

Din scrierile sale nu ni s'au păstrat decât câteva fragmente.

bibliothecae divinae = Sanctae Scripturae. De asemenea se zice: *utra bibliotheca* = *Vetus et Novum testamentum*.

CAP. LXXVI.

Preot în Alexandria, profesor al lui Pamphilus (vezi cap. precedent) Pierius și a desfășurat activitatea sa sub împărații Carus și Diocletianus, fiind supranumit „Origenes cel tânăr“ din cauza erudițiunii sale. Către

finele vieții s'a dus la Roma, unde a stat până la eșirea lui din viață.

Din scrierile sale ne-au ramas foarte puține fragmente.

CAP. LXXVII.

Lucianus, martirul, s'a născut în Samosata și s'a distins ca preot în Antiochia. El este de fapt și întemeietorul școlii de acolo. A murit ca martir pe la anul 311. El și-a făcut un nume deosebit și prin faptul că a întreprins, pe la finele secolului III, o reviziune critică a textului Septuagintei, cunoscută sub numele lui, după cum spune Hieronymus în acest capitol.

CAP. LXXVIII.

Phileas, născut din o familie însemnată și având o cultură foarte întinsă, a ajuns la cele mai mari demnități în orașul său natal Thmuis. În timpul persecuțiunii de sub împăratul Maxim muri ca martir în Alexandria (pe la anul 306).

Avem astăzi unele fragmente din scrierile sale în traducere latină.

Thmuis. Acest oraș este așezat aproape de gura Damietta a Nilului. Ca în tot Egiptul, se adoră și acolo un animal și anume: un țap. Iată ce zice Hieronymus (în capitolul 46 al comentariului: în *Isaiam*): *Nam et pleraque eorum (scilicet: Aegyptiorum) oppida ex bestiis et jumentis habent nomina: Kinon, a cane; Leon, a leone; Thmuis, lingua aegyptia, ab hirco.....*

CAP. LXXIX.

Arnobius era originar din Africa și sub Diocletian a fost profesor renumit de retorică. Convertit la cre-

știnism a scris: *Adversus nationes* libri septem, operă compusă în urma persecuțiunei, care a avut loc sub Diocletian. Primele două cărți au un conținut apologetic, iar restul se distinge prin caracterul polemic.

CAP. LXXX.

Firmianus Lactantius era probabil originar din Italia. El a studiat retorica în Cartagina și, fiind chemat de Diocletian, s'a dus ca profesor de elocință latină în Nicomedia, unde a trecut la creștinism, căruia și-a consacrat în urmă toată activitatea sa. Nu se știe când a murit. Prima sa scriere, ca creștin, este probabil: *De opificio Dei*. Cea mai importantă scriere a lui, însă, este: *Divinarum institutionum libri septem*. Fondul acestei scrieri este apologetic, însă mai cuprinde și substanța întregii doctrine creștine, cum spune el însuși (I, 4). O altă scriere este: *De ira Dei*, apoi: *De mortibus persecutorum*, care servește ca un document istoric în privința persecuțiunei din timpul lui Diocletianus.

CAP. LXXXI.

Eusebius din Cesarea a trăit probabil între anii 265 și 340. El a fost discipolul lui Pamphilus în Cesarea, care, la rândul său fusese școlarul lui Origenes. Lui Eusebius însuși îi plăcea să se numiască: *Eusebius Pamphili* adică fiul spiritual al acestuia. În anul 309 Pamphilus murind ca martir, Eusebius a scris viața lui în trei cărți, din care azi nu mai avem decât fragmente. Prin anul 313 Eusebius devine episcop în Cesarea. Prin anul 330 a luat parte activă în sinodul care a condamnat pe episcopul Eustathius, un înfocat adversar al

arianismului. A stat neincetat in bune relațiuni cu împăratul Constantin până la moartea acestuia, în anul 337. De la Eusebius ne-au ramas: *scrieri istorice, apologii, scrieri dogmatico-polemice, scrieri de exegeză și scrisori*. Intre scrierile istorice avem: 1) istoria bisericească în 5 cărți, cea mai veche compunere de acest fel, cu alte cuvinte el este părintele istoriei bisericești. 2) Cronica în două cărți, de la crearea lumii și până la anul 325 (a se vedeă și introducerea, pagina 30). 3) Vieța lui Constantin cel Mare și 4) Despre martirii Palestinei. Intre scrierile apologetice însemnate sunt: *præparatio și demonstratio evangelica*. Intre scrierile din a treia categorie numărăm pe acelea îndreptate contra lui Marcellus, despre care Hieronymus vorbește în capitolul 86. Intre scrierile exegetice menționăm: *ceștiuni evangelice și comentarii asupra Psalmilor*.

CAP. LXXXII.

Despre Rheticius nu avem multe date. Hieronymus mai vorbește despre el și în scrisoarea 37.

Din scrierile lui nu avem nimic astăzi.

CAP. LXXXIII.

Methodius, scriitor bisericesc grec din a doua jumătate a sec. III, este foarte puțin cunoscut. Nu se știe sigur dacă a fost episcop în Licia, iar pretinsul său episcopat în Tyr este astăzi înlăturat ca neconform cu realitatea. El a murit ca martir pe la anul 311. Ni s'a păstrat numai scrierea: *Συμπόσιον*, în formă de dialog; din celelalte nu avem decât fragmente.

ut alii affirmant. Dacă este adevărat că el a răspuns lui Porphyrius (în anul 268), după cum spune la începutul capi-

tolului, atunci de sigur, că el trebuia să fie în viață în anul 254.

CAP. LXXXIV.

Caius Vettius Aquilinus Juvenus, preot în Ispania, cu o cultură îngrijită, a publicat prin anul 330 o operă intitulată: *Historiae evangelicae libri IV*. Din acestea, trei cărți conțin mai mult de 800 versuri, cealaltă mai puțin de 800. În regulă generală, în privința fondului, urmează pe evangelistul Matthaëus, utilizând în unele locuri și originalul grec, iar în privința formei imitează Georgicele și mai ales Eneida marelui poet roman P. Vergilius Maro, voind să facă pentru creștinism, ceea ce făcuse Homer la Greci și Vergilius la Romani, adică să creeze o epopee creștină.

El a ales ca subiect faptele mântuitorului așa cum rees din evanghelii.

CAP. LXXXV.

Eustathius, episcop în Antiochia (pela anul 323), născut la Sida în Pamphylia, mort în Macedonia către anul 337, fusese la început episcop în Beroea. A asistat în anul 325 la conciliul din Nicea, unde se distinsese prin combaterea arianismului. În anul 331, în urma unor acuzații nedrepte, a fost exilat în Tracia, unde a și murit în orașul Trajanopolis. El a combătut metoda interpretării alegorice.

În scrisoarea 72, Hieronymus zice: *Eusthatius, qui primus antiochenae Ecclesiae episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit.*

În privința caracteristicii lui ca scriitor a se vedea scrisoarea 70 a lui Hieronymus.

infiniteae=innumerabiles, cum zice de altfel la începutul cap. 91.

CAP. LXXXVI.

Marcellus a luat parte la primul conciliu ecumenic în Nicea, (325) distingându-se prin energia cu care a combătut arianismul. A fost silit să părăsească episcopatul de 2 ori, fiind înlocuit cu Basilius (despre care vezi cap. 89) în ambele rânduri. (În anul 347 sau 349 a fost silit să părăsească episcopatul pentru a 2-a oară). A murit la adânci bătrânețe pe la anul 372.

CAP. LXXXVII.

Athanasius, supranumit „cel Mare“, născut în Alexandria la finele secolului III din părinți creștini bine văzuți, a fost crescut de către Alexandru, episcop în Alexandria, arătându-se foarte doritor de învățătură. Eră înclinat spre ascetism și a vizitat de multe ori pe ermitul Antonius în pustietate și din cauza vieții sale cumpătate mulți îl numărau printre asceți. Făcut diacon în anul 319, luă parte la primul conciliu în anul 325 în Nicea. În anul 328, murind Alexandru, a devenit episcop. Principala luptă a dus-o contra arianismului. În urma unor acuzații nedrepte fu silit a părăsi episcopatul în 5 rânduri, până când împăratul Valens îl lăsa în liniște. El a murit în anul 373.

În genere numeroasele sale scrieri au de scop apărarea creștinismului și întărirea credinței.

În privința pustnicului Antonius, a se vedea și introducerea, la pagina 25.

CAP. LXXXVIII.

Antonius a fost născut pe la anul 251 din părinți pioși și avuți în orașul Koman, lângă Eraclea din Egipt.

tul de sus. In etate de 20 de ani, perzând pe părinții săi 'și puse ca țintă a vieții împlinirea cuvintelor Mântuitorului din evangelia lui Matthaëus: XIX, 21. Astfel, deși erà avut, se retrase în pustie și acolo duse viața cea mai cumpătată.

Scrisorile sale au fost scrise în limba egipteană. Unele din ele au ajuns la noi în traducere.

Despre viața, lui Antonius scrisă de Athanasius vezi și introducerea, pagina 25, precum și capitolul precedent.

vixit annos centum quinque. Aceste cuvinte sunt considerate, si poate cu drept cuvânt, că au fost adăogate de vre-o persoană, care citise viața lui Antonius și știà cât a trăit, pentru că, după cum am văzut până acum, Hieronymus nu obijnuește să deà vârsta exactă, ci spune numai, din când în când, despre vreun scriitor, că a ajuns până la adânci bătrânețe, cum face d. e., când vorbește despre Tertullianus (cap. 53) și alții.

CAP. LXXXIX.

Basilus, medic, a fost ales în anul 336 episcop în Ancyra de către prietenii lui Eusebius din Nicomedia. A fost conducătorul semiarienilor, pe care i-a și apărat în anul 358 în sinodul din Ancyra, apoi în anul 359 în cel din Seleucia și în fine în anul 360 în cel de la Constantinopol. În acest din urmă conciliu însă, fiind acuzat de inimizii săi, a fost condamnat și exilat.

Scrierile lui s'au perdut. Vezi și cap. 86.

CAP. XC.

Theodorus, numit spre deosebire de alții cu acelaș nume, Theodorus din Heraclea, după orașul în care s'a născut, a murit pe la anul 355, aparține prin ur-

mare secolului IV. În timpul împăratului Constantin, a devenit episcop în Heraclea și a fost conducătorul arienilor. În urmă a fost trimis în Egipt pentru a lupta contra lui Athanasius (336)—vezi și cap. 87—iar în anul 342 presentă împăratului Constantius constituția Antiochiei. În anul 347 luă parte la conciliul din Sardes, însă se retrase împreună cu alți prelați arieni, pentru a forma conciliul din Philippopolis. Era un om foarte instruit și a scris mult; însă astăzi nu ne-a rămas de la dânsul de cât comentariul asupra psalmilor, din celelalte scrieri nu avem decât citații pe la alți scriitori. Așa d. e. chiar și Hieronymus în scrisoarea 119 (ad Minervium et Alexandrum) citează unele părți din „Commentarius in Apostolum“.

CAP. XCI.

Eusebius supranumit, spre deosebire de ceilalți cu acelaș nume, Emisenus, din cauză că a fost episcop în Emisa din Syria, s'a născut la Edessa și a murit în Antiochia pela anul 360. S'a distins ca exeget și orator.

Astăzi nu mai posedăm din scrierile menționate de Hieronymus decât numai fragmente.

CAP. XCII.

În scrisoarea 70 (cap. 4) Hieronymus zice: *exstant libri Triphyllii Cypri*.

Astăzi noi nu cunoaștem viața acestui scriitor și nici nu avem operele lui.

CAP. XCIII.

Nu se cunoaște nici data nașterii nici a morții lui Donatus și nici din scrierile sale nu s'a păstrat nimic

până astăzi. Se cunosc ideile lui dela cei cari l'au urmat.

CAP. XCIV.

Asterius aparține secolului IV și erà cunoscut ca sofist. Nici una din scrierile sale nu a ajuns până la noi.

multa alia. Vezi cap. 86, unde se menționează scrierea lui Asterius contra lui Marcellus, pe care'l acuză de erezie. Asupra lui Marcellus vezi capitolul 86.

CAP. XCV.

Lucifer, episcop în Calaris (Cagliari în insula Sardinia), a avut un rol însemnat în neînțelegerile ivite în Biserică, în timpul împăratului Constantius. În anul 354 fu trimis de către Papa Liberius la împărat, la Arles, pentru a mijloci ținerea unui sinod, care și avu loc în Milan în anul următor și la care au luat parte împreună cu dânsul și Pancratius (presbyter) și Hilarius (diaconus). Cu această împrejurare, opunându-se propunerii împăratului, care cerea ca Athanasius să fie judecat în lipsă, a fost exilat în Palestina, unde a stat până la edictul lui Julianus, prin care se permitea reîntoarcerea episcopilor goniți, când s'a întors în Sardinia și a murit în anul 370 sau 371. Toate scrierile lui datează din timpul exilului și sunt adresate către împăratul Constantius.

Iată aceste scrieri în ordinea cronologică: 1) *De non conveniendo cum haereticis.* 2) *De regibus apostolicis.* 3) *De sancto Athanasio* (în introducerea acestei scrieri el zice: *cogis nos, Constanti, absentem damnare consacerdotem nostrum religiosum Athanasium,*

sed divina id facere prohibemur lege). 4) *De non par-
cendo in Deum deliquentibus*. 5) *Moriendum esse pro
Dei filio* (în care scriere el exclamă : *quousque tandem
abuteris Dei patientia, Constanti!*). Se mai păstrează
dela Lucifer și câteva scrisori, iar unii îi atribue,
însă fără dovezi temeinice, scrierea : *exhortatio ad
neophytos*.

CAP. XCVI.

Eusebius, episcop în orașul Vercellae (din ținutul
Piemont, azi Vercelli), s'a născut pe la finele secolu-
lui al III în insula Sardinia și a murit în anul 371,
după cum se spune, aproape nonagenar. A fost *lector*
la Roma în timpul papei Silvestru, în care cali-
tate distigându-se prin zelul și pietatea sa a fost
chemat în Vercelli și făcut episcop, în anul 340. El a
luat parte la sinodul din Milan (anul 355; a se vedea
și cap. 95 paragr. 1), distigându-se cu această oca-
ziune prin tăria, cu care a combătut pe împăratul
Constantius, susținătorul arienilor. Eusebius a fost exi-
lat în Palestina la Scythopolis, apoi în Cappadocia și
în fine la Thebaida, dând pretutindeni creștinătății
exemplul tăriei sale de caracter cu toate neajunsurile
suferite. Fiind grațiat de Julianus Apostata, s'a reîn-
tors în Italia, continuând lupta contra arianismului.
Ambrosius ne spune că Eusebius a fost cel dintâi în
Occident, care a unit viața monastică cu viața clericală.
Ni s'a păstrat de la el numai patru scrisori, celelalte
opere menționate de Hieronymus s'au pierdut.

După o tradițiune se zice că el a murit lapidat de
către arienii înfuriați contra lui.

CAP. XCVII.

Despre Fortunatianus nu avem date sigure. Scrierile lui nu sunt cunoscute decât din citațiuni în scrierile altora.

titulis = capitulis.

rustico sermone. În acelaș sens, în scrierea: *Contra Rufinum* (cartea II, cap 2) Hieronymus zice: nisi forte parentes, militari vulgarique sermone, cognatos et a. fines nominat. . . .

CAP. XCVIII.

Acacius a devenit episcop în anul 340. El a fost școlarul și succesorul lui Eusebius (vezi cap. 81). Eră și șeful unei secte ce purtă numele său. A avut discuțiuni cu Cyrillus din Ierusalim (vezi cap. 112), pe care nu voia să'l recunoască de episcop. A murit în anul 366. A scris între altele și o biografie a lui Eusebius. Din scrierile sale avem numai fragmente.

În rândurile din urmă, Hieronymus ne dă un exemplu de marea trecere, de care se bucură el nu numai în Palestina, ci și în alte ținuturi.

CAP. XCIX.

Serapion, episcop în orașul Thmuis din Egiptul de jos, a trăit în secolul IV. A fost supranumit „Scolasticul” din cauza talentului său deosebit de vorbire. Rufinus ne spune că conducea aproape zece mii de oameni la cultura câmpului, pentru ca cu cerealele recoltate să poată susține pe creștinii săraci din Alexandria și din împrejurimi. A devenit episcop pe la anul 340. Ni s'a păstrat numai scrierea contra manicheismului. A murit pe la anul 358.

Thmucos. In privința numelui acestui oraș, vezi nota dela cap. 88.

Antonii. Despre Antonius ermitul vezi cap. 88 precum și pagina 25 din introducere.

titulis = capitulis, cum a zis și în cap. 97.

CAP. C.

Hilarius s'a născut în orașul numit azi: Poitiers, iar în vechime: Pictavium (ii) sau Pictavi (orum), probabil pela anul 320 din o familie păgână. El, mai târziu, devenit creștin, se urcă repede până la cele mai mari demnități în cler, ajungând episcop. El însuși povestește convertirea sa în scrierea: *De trinitate* (I, cap. 1 și următoarele). Nemulțumit de filosofia păgână, suflerul său a găsit liniștea căutată în creștinism. În anul 356 fu exilat de Constantius în Asia Mică. Această împrejurare i-a folosit mult, pentru că în Orient începuseră să studieze scrierile eclesiastice grecești. În anul 359 aflându-se în Constantinopol scrie: *Contra Constantium imperatorem*, combătând semiarianismul acestuia, însă această scriere nu a fost publicată decât după moartea lui Constantius. Întorcându-se în patrie în anul 360 continuă lupta pentru susținerea hotăririlor conciliului din Nicea, așa că, după cum spune Sulpicus Severus, mulțumită lui Hilarius, Biserica din Galia a fost apărată de erezii, și din această cauză a și fost numit „Athanasius al Apusului“. El a murit pela anul 366. Având o cultură profană foarte îngrijită, el a dat scrierilor lui o formă aleasă. El cel dintâi a compus și imne, însă toate sunt pierdute astăzi. El se distinge prin avântul cugetării și prin întinsele cunoștințe ce posedă. Cea mai însemnată operă a sa este scrierea intitulată: *De trinitate*, în 12 cărți.

Viața sa a fost o continuă luptă pentru apărarea Bisericii creștine.

CAP. CI.

Pe *Cajus Marius Victorinus*, retor și scriitor bisericesc, numit și Afer, din cauză că era originar din Africa, îl vedem în Roma prin anul 353 ca profesor de retorică. Școlarii săi ajungând în urmă în locuri însemnate ca senatori etc, i-au ridicat o coloană, încă în timpul când el trăia; în forul lui Traian. La bătrânețe Victorinus a devenit creștin, după cum ne spune Augustinus în *Confessiones* (cartea VIII, 2, 5) și atunci a început să scrie opere teologice, după ce mai înainte publicase scrieri filosofice, retorice și gramaticale. Opera lui de căpetenie este: *Adversus Arium* libri IV. A mai scris și contra Manicheilor: *Ad Justinum Manichaeum*, precum și comentarii la scrisorile Apostolului Pavel.

Se știe că a ajuns la adânci bătrânețe.

CAP. CII.

Titus a fost unul din episcopii, cari au avut să sufere multe neajunsuri din partea împăratului Julianus, care 'l făcuse responsabil de orice neorândueli s'ar fi întâmplat în Bostra. În anul 363 'l găsim printre episcopii adunați în sinod la Antiochia. Ca scriitor s'a ilustrat prin o scriere contra manicheismului, după cum spune Hieronymus în acest capitol.

Valens se știe că a domnit între anii 364 și 378.

CAP. CIII.

Damasus face parte din cei mai vechi poeți creștini din Occident. A trăit între anii 305 și 384. A devenit episcop în anul 366. În biografia lui Hieronymus (pagina 19) se găsesc menționate strânsele raporturi ce au existat între Damasus și Hieronymus: s'a văzut că după îndemnul lui Damasus, Hieronymus a întreprins revizuirea și traducerea Sf. Scripturi, lucrare cunoscută sub numele „Vulgata“. În epistola 22 (cap. 22), Hieronymus mai menționează încă o scriere de a lui Damasus intitulată *De virginitate*, despre care zice: *versu prosaque composita volumina*. Cele mai multe poeme ale lui Damasus sunt scrise în versuri exametre dactilice, unele însă în exametre, alternând cu pantametre dactilice (versuri elegiace). Apostoli, martiri, unii dintre episcopi și diferiți creștini însemnați, trecuți la Domnul, formează subiectul poeziilor lui Damasus.

Săpăturile practicate în timpul nostru au scos la lumină o mulțime de inscripții în versuri datorite lui Damasus și scrise pe mormintele martirilor.

El a fost unul din papii însemnați și continuu s'a luptat contra eresilor, ținând în acest scop mai multe sinoade, dintre care cel mai însemnat este cel din anul 381, la care au luat parte și Hieronymus, Ambrosius, și Epiphanius.

CAP. CIV.

Apollinaris a fost episcop în Laodicea, de la anul 362 până pela anul 380, când a eșit din viață. Din scrierile sale nu ne-au rămas decât diferite citate pe la alți autori. La început fusese prieten cu Athanasius (c. f. cap. 87) și cu Epiphanius (vezi capitolul 144) și alături

de ei combătea arianismul. A căzut însă în extremitatea opusă și a devenit el însuși eretic, șeful așa zisilor: apolinariști.

Iată ce cetim în cronică relativ la anul 378: *Apollinaris laodicensis, jactatione ingenii, quosdam errores pertinaciter asseverans, haeresim sui nominis suscitavit, quam Damasus, habito Romae concilio, damnavit.*

CAP. CV.

Până astăzi nu s'a stabilit cu certitudine scrierile, care aparțin acestui episcop. Probabil că el este autorul scrierei: *de fide orthodoxa contra Arianos*, care s'a păstrat până astăzi și care se atribuia de către unii episcopului Phoebadius din Agennum (vezi și cap. 108).

CAP. CVI.

Pacianus aparține secolului al IV. A murit pe la anul 391, după ce ajunsese la adânci bătrânețe. S'a păstrat dela dânsul: *Paraenesis, sive adhortatorius libellus ad paenitentiam* (în care a utilizat pe Cyprianus și Tertullianus), *Sermo de baptismo* și trei scrisori către Sempronianus contra novatienilor. Prefectul pretoriului, Dexter, cel care—după cum am văzut—a îndemnat pe Hieronymus, să compue această scriere, eră fiul lui Pacianus (vezi și cap. 132 în care Hieronymus vorbește despre Dexter).

În scrisoarea 2-a (cap. 2) Pacianus menționează o scriere a sa intitulată: *De catholico nomine*, prin cuvintele: *de catholico nomine multa respondi placide*, iar în scrisoarea 1 cap. 4 zice: *Christianus mihi no-*

men est, catholicus vero cognomen. În primul capitol din: *Sermo de baptismo* resumă conținutul acestei scrieri astfel: *aperire desidero qualiter in baptismo nascamur et qualiter inovemur... aperiam quid fuerit ante gentilitas, quid fides praestet, quid baptismus indulgeat.*

În scrisoarea III contra novatianilor, cap. 1, resumă astfel punctele, la care răspunde: *tractatus omnis novatianorum, quem ad me confertis... hoc continet: quod post baptismum poenitere non liceat; quod mortale peccatum Ecclesia donare non possit, inmo quod ipsa pereat recipiendo peccantes.*

El a mai compus și scrierea intitulată *Cervulus*. Titlul nu este *Cervus* cum se găsește în toate manuscrisele cărței: *De viris illustribus*. Este o greșală a copiștilor sau o interpretare greșită a acestui titlu, pentru că din alte citațiuni și din chiar propriile cuvinte ale lui Pacianus se știe că titlul era *Cervulus*. În această scriere el condamnă cu deosebire dezordinile morale, ce aveau loc cu prilejul serbătorilor *Kalendelor* lui Ianuar: *in kalendis Ianuariis et contra alios ludos paganos*. În timpul acestor serbători, oamenii umblau mascați ca diferite animale: lupi, cerbi, etc., de aci, după cum zic unii, a provenit titlul: *Cervulus*.

CAP. CVII.

Photinus aparține de asemenea secolului IV. A murit în anul 376.

Valentinianus se știe că a domnit între anii 364 și 375.

Optatus (vezi cap. 110) vorbind despre Photinus în scrierea sa contra donatiștilor (IV, 5) îl numește: *praesentis temporis haeticus*.

CAP. CVIII.

Phoebadius, episcop în Agennum (din Aquitania) s'a distins prin energia, cu care a combătut arianismul. Posedăm și astăzi scrierea sa: *liber contra Arianos*, care datează probabil de pela anul 357. Unii scriitori îi mai atribue și alte scrieri, însă pe nedrept (vezi nota la cap. 105). După cum spune Hieronymus, el se află încă în viață în anul 392 și ajunsese la adânci bătrânețe.

CAP. CIX.

Didymus din Alexandria, un foarte învățat teolog, a trăit între anii 308 și 395. Deși, ca copil de 4 până la 5 ani, a pierdut vederea, totuși, după cum ne spune și Hieronymus, discipolul său, a ajuns să-și însușească o cultură foarte întinsă. Afară de Hieronymus mulți alți bărbați însemnați ai Bisericii au fost școlarii săi. Adversar al arienilor, pe care i-a combătut cu toată energia, a fost el însuși condamnat de al 2-lea conciliu dela Nicea, din cauză că susținea vederile lui Origenes, expuse în principala sa scriere dogmatică: *περὶ ἀρχῶν* = de principis, cu privire la vejnicia pedepselor și preexistența sufletelor.

Din numeroasele sale scrieri nu ni se păstrează azi decât: 1) traducerea lui Hieronymus (probabil din anul 386) a scrierii intitulată: *De Spiritu sancto*; 2) *Breves enarrationes in epistulas canonicas* (traduse în limba latină de către Epiphanius scolasticul; 3) *liber adversus Manichacos*; 4) *De trinitate libri tres*.

infinita = innumerabilia.

Din ultimele rânduri ale acestui capitol rezultă că, în anul 392, Didymus eră de peste 83 de ani.

CAP. CX.

Optatus, episcop în Mileve, s'a distins prin scrierea sa contra donatiștilor, adresată episcopului Parmenianus, care urmasa lui Donatus în episcopatul din Cartagina. Această operă, scrisă pe la anul 370, se compuneă la început din 6 cărți, în urmă însă, după 15 ani, Optatus a mai adăugat încă o carte, în care se adresează către toți donatiștii. În cele 6 cărți el combate o scriere—azi pierdută—a lui Parmenianus. Titlul scrierei lui Optatus este: *contra Parmenianum Donatistam*. Se citează însă și sub titlul: *libri Optati*.

Valentinianus a domnit între anii 364 și 375, iar Valens dela 364 până în anul 378.

infnita = innumerabilia.

CAP. CXI.

Hieronymus menționează trei scriitori originari din Hispania, cari au scris în versuri: Aquilius Severus, apoi în cap. 122 pe Latronianus și în cap. 123 pe Tiberianus.

Aquilius Severus a murit, după cum rezultă din cuvintele lui Hieronymus, între anii 364 și 375.

illius Severi. Vezi Cap. 8.

CAP. CXII.

Anul și locul nașterii lui Ciryllus nu se cunosc cu siguranță. Se admite ca dată a nașterii anul 314 sau 315. A studiat la Ierusalim și pela anul 335 a fost făcut diacon, iar după 10 ani fu hirotonit preot și în anul 351 deveni episcop; însă, din cauza unor acuzații

neîntemeiate de altfel, mai ales din cauza intrigilor episcopului Accacius din Cesarea (vezi și cap. 130), fu silit să părăsească această înaltă demnitate, până când în anul 362 împăratul Julianus prin edictul său i-a făcut posibilă reinstalarea sa pe scaunul episcopal. Sub Valens a stat un an iarăși în exil, iar în anul 378, murind Valens, reia din nou episcopatul din Ierusalim, pe care l păstrează până la finele vieții (anul 386).

Afară de opera sa principală, menționată de Hieronymus, ne-a mai ramas dela dânsul și câteva scrisori.

CAP. CXIII.

Euzoius, episcop în Cesarea, fusese coleg de studii cu Grigore din Nazianz (vezi cap. 117) în Cesarea din Palestina, ascultând ambii pe retorul Thespesius. Sub împăratul Valens, în anul 376, Gelasius, episcop în Cesarea, fiind silit de arieni să părăsească episcopatul, locul său fu ocupat de Euzoius. Bărbat învățat și activ el puse iarăși în ordine biblioteca adunată cu multă străduință în Cesarea de către Pamphilus (vezi cap. 75), însă în urmă risipită. La venirea lui Theodosius pe tronul imperial, Euzoius, ca arian, fu silit să părăsească episcopatul (pe la anul 380) fiind reinstalat Gelasius (vezi și cap. 130). Din scrierile lui Euzoius nu posedăm astăzi nici una.

CAP. CXIV.

Epiphanius s'a născut pe la anul 310 în apropiere de Eleutheropolis în Palestina din părinți judei, după cum se zice. Convertit de Hilarion, îmbrățișă monachismul la vârsta de 20 de ani și după ce vizită mănăstirile din Egipt se întoarce și fondă în locul natal

o mănăstire, pe care o conduse însuși timp de peste 30 de ani. În anul 367 devine episcop în Constanța (Salamina), în care calitate a condus pe creștini 36 de ani, până la finele vieții sale (403). Reputațiunea lui a crescut fără întrerupere. În anul 382 se duse la Roma pentru a lua parte la conciliul de acolo, având astfel ocazie să se întâlnească cu Hieronymus. Principala sa activitate s'a desfășurat contra ereticilor. Cea mai importantă scriere a sa este intitulată: „πανάκειον“ (sau cutie cu medicamente contra mușcăturei șerpilor — ereticii fiind comparați cu șerpii veninoși—), în care descrie și combate 80 de eresii. Dela dânsul mai avem și două scrisori, între care una către Hieronymus.

CAP. CXV.

Efrem Sirul s'a născut la Nisibe în Mesopotamia pe la anul 306 sau 313. Iacob, episcop în Nisibe, îl crescù, îl instrui și în urmă îi încredință conducerea școlii înființată de el. În anul 363 orașul Nisibe căzând în stăpânirea Perșilor, Efrem se duse pe teritoriul roman la Edesa, în Siria, unde întemeie o școală, în care se distinse ca profesor. În acelaș timp, el se deosebi ca predicator, ascet și protector al săracilor. Murind Iacob, poporul voia să-l facă episcop, el însă nu a primit și ca să poată să scape, s'a prefăcut că e nebun, după cum se zice. În urmă atras de renumele lui Vasile cel Mare se duse la Cesarea și acolo fu făcut diacon și apoi se reîntoarse la Edesa. El a predicat foarte mult și a scris de asemenea mult și totdeauna în limba siriacă.

Mare parte din scrierile sale sunt pierdute și anume mare parte din imnele (vezi și cap. 33), din poeziile, din

viețile patriarhilor și din comentariile sale biblice, care îmbrățișeau — se zice — Vechiul și Noul Testament.

Printre cele remase avem: tractate dogmatice, homilii și scrieri pentru fortificarea morală a creștinilor. Vanitatea lucrurilor omenești, nemernicia omului față de Dumnezeu, meritul unei vieți ascetice, acestea sunt subiectele tratate de el. El eră supranumit: «*Profetul Siriei*»; «*Harpa siriacă*» a Sf. Spirit, «*Azilul virtuților*» și «*Columna*» Bisericii din Siria. Încă de când trăia, unele scrieri au fost traduse în limba greacă și chiar în limba latină.

CAP. CXVI.

Vasile cel Mare, unul din cei trei doctori ai Bisericii din Cappadocia împreună cu Grigorie din Nissa și Grigorie din Nazianz, s'a născut în anul 330 în Cesarea (din Cappadocia) din o familie creștină însemnată. A primit o educațiune foarte îngrijită, dovedind el însuși o mare dragoste pentru învățătură. Se duse în urmă la Constantinopol, unde se aflau profesori vestiți pentru retorică, apoi la Atena, unde legă o prietenie din cele mai sincere cu Grigorie din Nazianz și avu ca coleg de studii pe viitorul împărat Julianus Apostata. Murind tatăl său se întoarse în Cesarea, pledă câtvă timp cu mare succes, însă dorind a se retrage din sgomotul lumesc își vândù averea, împărțind banii la săraci și fondând mai în urmă un azil pentru săracii din Cesarea numit: fundațiunea Vasiliană, și călători în Siria, Egipt și Palestina, vizitând pe Athanasius, care se află în exil. În anul 361 se reîntoarse și se retrase în singurătate în provincia Pontului în apropiere de satul Anesi. Aci veni în curind și prietinel său Grigorie. În acest timp Vasile scrise în contra lui Euno-

mius episcop arian în Cizic (Mysia, vezi cap. 120): φιλοκαλία în care erau pasagii din scrierile cele mai însemnate ale lui Origenes. În anul 364 fu chemat ca preot în Cesarea de către bătrânul episcop Eusebius, căruia îi și urmă în anul 370. El conduse Biserica în mijlocul luptelor de partide, a pericolelor și dificultăților de tot felul până la moartea sa (1 Ianuar 379). Cu deosebire a avut să se lupte contra împăratului Valens susținătorul hotărît al arianismului. Scrierile sale, afară de cea menționată mai sus, sunt: 1) *Ἐἰς ἑξαήμερον* cuprinzând 9 omilii relative la cele 6 zile ale facerii. 2) Omilii asupra psalmilor. 3) Comentarii asupra primelor 16 capitole din Isaia. Dintre scrierile dogmatico-polemice cea mai însemnată este: *περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος* = de spiritu sancto. Dintre cuvântări primul loc îl ține: *λόγος πρὸς τοὺς νέους*, în care arată folosul cetirii autorilor profani. A mai scris opere cu conținut moral în privința vieții ascetice, precum și un mare număr de scrisori (azi posedăm 366), foarte importante pentru istoria Bisericii din acel timp.

CAP. CXVII.

Grigorie din Nazianz s'a născut în Arianz în apropiere de Nazianz pe la anul 326. Mama sa pioasa Nonna, cum s'a întâmplat și în privința altor părinți ai Bisericii, a avut o înriurire decisivă asupra sa. Tatăl său numit Grigorie, care fusese convertit în urma unei visiuni la creștinism și care devenise episcop în Nazianz, a dat fiului său o educație foarte îngrijită. Doritor de a-și mări cunoștințele, tânărul Grigorie, care simția multă atracție spre ascetism, s'a dus la Cesarea (în Cappadocia) unde s'a atașat cu o prietenie adevărată de Vasile cel Mare (vezi cap. precedent precum și cap. 113),

apoi se duse în Alexandria și în urmă la Atena, unde regăsi pe prietenul său Vasile, studiind împreună muzica, matematica, retorica, filosofia și teologia. În anul 360 se duse în singurătate în Pont, fiind chemat de scumpul său prieten Vasile. În anul 361 întorcându-se în Nazianz fu hirotonit — prin surprindere — preot de către tatăl său. În anul 374 Grigorie, după moartea tatălui și a mamei sale, s'a retras în Seleucia, de unde a fost chemat ca episcop de credincioșii din Constantinopol. Hieronymus a venit atunci la Constantinopol cu scopul de a ascultă lecțiunile sale de exegeză. În anul 381 luă parte, ca patriarh al Constantinopolului, la lucrările celui de al treilea conciliu ecumenic (al doilea ținut în Constantinopol), în care fură condamnați Apollinaris, Macedonius și Maximus. În acelaș an Grigorie, doritor de liniște, se retrase la țară, după ce a pronunțat un discurs celebru, pentru a-și luă bun ramas de la ai săi. El a murit în anul 389. Din cauza marilor lui calități el a fost supranumit „Teologul“, supranume rezervat până atunci numai evangelistului Ioan. El a fost de asemenea un mare orator și poet. Dela dânsul ne-au ramas 45 de cuvântări sau tratate dogmatice polemice despre divinitatea Fiului și a Sf. Spirit și relațiunea lor cu Tatăl. Din acestea fac parte și cele 2 cuvântări contra lui Julianus Apostata: *in Julianum Apostatam invectiva duo*. Grigorie a făcut și panegiricul scumpului său prieten Vasile cel Mare. Ne a mai ramas de asemenea și 212 epistole foarte însemnate. Dintre scrierile în versuri avem: 38 de poeme cu conținut dogmatic; 40 poeme cu conținut moral ascetic; 99 poeme pastorale; 7 epistole; 127 epitafe și 94 epigrame.

primum Sasimorum... episcopus. În anul 370 Vasile cel Mare, episcop în Cesarea, numi prin surprindere pe prie-

tenul său episcop în micul orașel: *Sasima* (τὰ Σάσιμα) în Cappadocia, dar nu a funcționat decât foarte puțin. *Polemonem*. Acesta era un sofist din Laodicea.

CAP. CXVIII.

Lucius aparține secolului IV; scrierile sale s'au pierdut.

Despre Athanasius a se vedea cap. 87

CAP. CXIX.

Diodorus, unul din șefii școalei din Antiochia, s'a născut pe la începutul sec. IV și a fost presbyter până în anul 378, când deveni episcop în Tars. A asistat la conciliul ecumenic din Constantinopol, în anul 381 și a murit în anul 394. El s'a bucurat de un mare renume ca ascet, ca bărbat învățat și ca zelos ortodox. Impăratul Julianus îl numea, din cauza extremerii sale slăbiciuni, un schelet ambulat. A scris foarte mult, se citează peste 60 de scrieri ale lui, dar azi nu ne-a rămas aproape nimic. Cele mai multe erau scrieri polemice, îndreptate contra păgânilor, a Judeilor, și a ereticilor. Comentariile lui îmbrățișau întreaga Biblie, metoda sa era interpretarea gramaticală-istorică, combatând metoda alegorică a școalei din Alexandria. El a fost unul din iluștrii discipoli ai lui Teodor din Mopsuestia și ai lui Ioan Chrisostomul.

Despre *Eusebius Emisenus* vezi cap. 91.

CAP. CXX.

Eunomius, reprezentantul arianismului riguros, s'a născut în Dacora din Cappadocia în prima jumătate

a secolului IV. A fost educat de tatăl său și în urmă s'a dus în Alexandria, unde a fost inițiat în arianism de către diaconul Aetius. După ce a fost exilat în multe rânduri în diferite țări, a murit pe la anul 395. El a avut mulți aderenți — numiți după numele său: eunomiieni —, în contra cărora s'au luat măsurile cele mai severe în unele timpuri. Astfel în anul 383, prin un edict, li s'au luat drepturile cetățenești.

Despre Apollinaris, Didymus, etc., a se vedeă capitolele respective.

blasphemiam. Mai avem și formă: *blasphemium*, ii, precum și *blasphematio, onis*, toate aparținând limbei latine ecle-siastice.

CAP. CXXI.

Priscillianus, episcop câtva timp în Abila (din Ispania), aparțineă unei familii nobile, care i-a dat o instrucțiune și educațiune îngrijită. El a fost școlarul unui anume Marcus, care l'a inițiat în manicheism. Acest Marcus, originar din Memfis și discipol al lui Manes, venise în Ispania, ca să răspundească învățătura sa, pe la mijlocul secolului IV. Priscillian a întemeiat o sectă, care a luat numele său. Sub împăratul Maximus, care domnia peste Britania, Galia și Ispania, s'a convocat un sinod în orașul Bordeaux la anul 385, înaintea căruia trebuiau să se prezinte toți cei acuzați de erezie. Priscillianus însă se adresă direct împăratului, care îl chemă la Trier și în urma cercetării prefectului Evodius, fiind declarat vinovat, îl condamnă la moarte împreună cu partizanii săi, învățătura și practica lor fiind considerate ca criminale.

Abia în anul 1885 s'au găsit unele din scrierile lui Priscillianus, în care el se apără de atacurile îndrep-

tate in contra sa; de asemenea s'au mai păstrat și unele predici.

Hydatius era episcop in Emerita iar *Ithacius* in Ossonoba.
Despre *Irenaeus* a se vedeà Cap. 35.

CAP. CXXII.

Despre *Latronianus* nu avem nici o altă știre.

Operile lui nu s'au păstrat. In orice caz, ceea ce spune *Hieronymus* in capitolele 122 și 123, dovedește că in această sectă s'au găsit și scriitori de talent, ca să o apere.

CAP. CXXIII.

Tiberianus, deși era in foarte strânse legături cu *Priscillianus*, totuși a putut evita pedeapsa cu moarte, dictată in contra prietenilor săi. Avera sa însă a fost confiscată, iar el a fost exilat.

Scrierea, despre care se vorbește in acest capitol, s'a pierdut.

CAP. CXXIV.

Ambrosius este una din figurile cele mai insemnate din secolul IV in Biserica de Occident. S'a născut in Trier (*Augusta Treverorum*) probabil pe la anul 340 și a trăit până la 4 Aprilie anul 397. El este descendentul unei familii foarte insemnate, de mult creștinată. A fost pregătit pentru funcțiunile publice, mai ales că dovedise un deosebit talent oratoric. In anul 374, pe când se află in biserică (in Milan), unde se făcea alegere de episcop și era mare discuție, cine

să fie ales, se aude glasul unui copil: „Ambrosius să fie episcop“ și așa s'a și întâmplat, pentru că toți au considerat cuvintele copilului ca o manifestare a voinței divine. A întrebuițat averea sa în folosul Bisericii și al săracilor, el însuși ducând o viață foarte cumpătată. Preocuparea sa de căpetenie eră înălțarea Bisericii. Foarte pe drept a fost supranumit *Cicero* al creștinilor.

Cu toate că a fost foarte mult ocupat cu conducerea afacerilor episcopatului, totuși a găsit timp să scrie foarte mult. Majoritatea scrierilor lui au ca fond vre-o predică, relativă mai ales la Vechiul Testament. Prima scriere, în ordine cronologică este: *De Paradiso* (din anul 375), care nu are însă un caracter omiletic. Apoi *De opificio mundi*; *De Cain et Abel*; *De Noe et arca*; *De Abraham*; *De Isaac et anima*; *De bono mortis*; *De Iacob et vita beata*; *De Joseph patriarcha*; *De interpellatione Iob et David*; *De Elia et jejunio*; *De Nabuthe Israëlita*; *De Tobia*; *Hexaëmeron* (în șase cărți: pentru fiecare zi câte o carte); *Enarrationes in Psalmos XII*; *Expositio in Psalmum CXVIII*; *Expositio Evangelii secundum Lucam*; *De virginibus*; *De viduis*; *De officiis ministrorum* (una din cele mai însemnate).

Ca dovadă de strălucitul său talent oratoric menționăm următoarele discursuri funebre: la moartea (în anul 379) iubitului său frate Satyrus (*De excessu fratris sui Satyri*), la moartea lui *Valentinianus II* (392) și a lui *Theodosius* (395). Tot dela dânsul a ramas și o însemnată colecțiune de scrisori, din care vedem și mai bine rolul preponderant, ce a jucat Ambrosius în timpul episcopatului său. Tot el a compus și imne, respectând în totul regulile prosodice și metrice din vechime.

CAP. CXXV.

Evagrius a fost episcop pe la anul 388. Asupra vieții și activității sale avem foarte puține date sigure. După cum vedem, din cele spuse în acest capitol a stat în strânse legături de prietinie cu Hieronymus.

Scrierile sale nu s'au păstrat.

Viața lui Antonius nu a ajuns la noi în forma primitivă, cum a tradus-o el.

CAP. CXXVI.

Din scrierile acestui Ambrosius nu mai avem nimic astăzi.

CAP. CXXVII.

Maximus fusese filosof cinic. Scrierea menționată aci numai există.

CAP. CXXVIII.

Grigorie episcop în Nyssa, fratele lui Vasile cel Mare (vezi cap. 116), s'a născut pe la anul 335 sau 336. Fiind de o natură delicată având o sănătate care lăsa mult de dorit, s'a ținut retras până când fratele său, devenind episcop în Cesarea, l'a făcut și pe el episcop în micul oraș Nyssa din Cappadocia. În timpul lui Valens fu silit să părăsească această demnitate, pe care o reluă în anul 378. A murit în anul 395. El a avut o înrăurire foarte mare în al doilea conciliu ecumenic (381), cu care ocazie a fost numit „Părintele Părinților“. În timpul acestui conciliu, întâmplându-se să moară Meletie din Antiochia, a pronunțat un admirabil discurs funebru.

În teologie Grigorie inclină mai mult spre Origenes, fără a adopta însă erorile acestuia. De la dănsul avem: cuvântări, epistole, scrieri morale-ascetice, și dogmatice-polemice, precum și scrisori.

El se distinge prin adâncimea cugetării, prin avântul speculativ și prin expozițiunea sistematică și riguroasă a dogmelor creștine.

CAP. CXXIX.

Ioan, supranumit: „Gură de aur“ din cauza elocinței sale s'a născut în anul 347 în Antiochia. A studiat retorica și s'a distins ca orator. În anul 369, primind botezul, deveni lector al bisericii din Antiochia. După cinci ani se retrase în singurătate în apropiere de Antiochia, unde a compus scrierea menționată aci de Hieronymus. În această operă el arată și motivele, care l'au făcut să nu primească episcopatul. Intorcându-se în Antiochia, în anul 381, a devenit diacon, iar în anul 386 fu hirotonit preot, făcându-se renumit prin predicile sale. Împăratul Arcadius, în urma intervenirii favoritului său Eutropius, a chemat pe Ioan, ca să conducă episcopatul din Constantinopol, în anul 397. Eutropius credea, că se va putea servi de elocința lui Ioan în planurile sale. Acesta însă, om de caracter în toată puterea cuvântului, a început să combată tot ceea ce era rău în clerul și la curtea din Constantinopol. Din această cauză și-a atras ura celor puternici, cari convocară un conciliu la Calcedon, în urma căruia Ioan este condamnat. El este ridicat în timpul nopții, dus în o corabie și trimis departe. În urma unui cutremur de pământ, ceea ce era ca un semn al mâniei lui Dumnezeu, Ioan se întoarce repede la episcopat.

Gonit a doua oară, el a murit în anul 407 în apropiere de Comana în Pont.

Activitatea sa a fost întinsă și foarte rodnică. De la el ne-a rămas: *omilii* cu privire la Vechiul și Noul Testament; apoi scrieri asupra Naturei lui Dumnezeu, asupra Trinității și Providenței; diferite discursuri ocazionale; elogiile cu privire la sfinți și martiri, și o colecțiune de scrisori, de o foarte mare importanță pentru cunoașterea timpului, în care a trăit.

CAP. CXXX.

Gelasius fu adus la episcopatul din Cesarea după anul 365 de către Cyrillus din Ierusalim (vezi Cap. 112) al cărui nepot era, în urma morții lui Accacius (în anul 365), după ale căruia intrigi Cyrillus avusese să sufere așa de mult. În anul 376, sub împăratul Valens, unchiul său fiind gonit iarăși din episcopat, Gelasius fu silit să cedeze locul lui Euzoius până la venirea lui Theodosius la tronul împărătesc (vezi cap. 113), când Euzoius, ca arian, fu silit să părăsească locul său prin anul 380.

Astăzi nu avem nimic din scrierile sale.

CAP. CXXXI.

Theofimus era foarte virtuos și învățat. A apărat pe Origenes contra lui Epiphanius (c. f. cap. 114) Scrierile lui s'au pierdut.

commaticosque. Acest cuvânt, luat din limba elină, nu se găsește în scrierile autorilor latini înainte de Hieronymus. Adjectivul acesta are înțelesul: *prescurtat*; prin urmare: *commaticus tractatus = epitome*.

CAP. CXXXII.

Flavius Lucius Dexter, fiul episcopului Pacianus al Barcelonei (vezi cap. 106), erà în anul 387 administrator al domeniilor, fiind împărat Theodosius, iar dela anul 395 a devenit prefect al Italiei.

Opera menționată de Hieronymus, care, după cuvintele lui, trebuiă să fie un fel de istorie universală, probabil că nu a fost terminată. În orice caz noi nu o posedăm astăzi.

CXXXIII.

Amphilochius erà originar din Cappadocia, inclinase la început spre advocatură, însă s'a retras curând în o pustietate din Cappadocia, unde și-a dobândit un mare renume ca ascet, așa că în anul 375 a devenit episcop în orașul Iconium. În această calitate a luat parte la al doilea conciliu din Constantinopol. A stat în legături de prietenie cu Vasile cel Mare și Grigorie din Nazianz. Data morții lui nu se cunoaște, în orice caz el trăia în timpul când Hieronymus a scris opera de față.

Din scrierile lui au ramas numai unele fragmente.

CAP. CXXXIV.

Asupra lui Sophronius se cunosc foarte puține lucruri. Nu știm sigur nici când s'a născut nici când a eșit din viață. În orice caz el trăia încă în anul 392 când Hieronymus compune: *De viris illustribus*; Aparține scriitorilor sec. IV. El erà grec de origină și trăia în Palestina, poate în Bethleem. Erà un bărbat instruit și a compus unele scrieri foarte de timpuriu.

Hieronymus, care eră prietin cu dănsul, ne spune că după indemnul lui Sophronius a tradus el psalmii în limba latină. Astăzi s'a renunțat la părerea că traducerea în limba greacă a scrierei de față s'ar datori lui Sophronius. Probabil că această traducere a fost făcută cu mult mai târziu, poate în secolul al șaptelea.

Din scrierile lui Sophronius nu ne a rămas nimic.

Serapis. Dărâmarea acestui templu din Alexandria a avut loc probabil în anul 389.

CAP. CXXXV.

Ca o completare a catalogului propriilor scrieri dat de Hieronymus aci poate servi prefața comentariului referitor la Iona, unde cetim: *triennium circiter fluxit postquam quinque prophetas interpretatus sum: Michaeam, Nahum, Abacuc, Sophoniam et Aggaeum et, alio opere detentus, non potui implere, quod coeperam. Scripsi enim librum De illustribus viris et Adversum Jovinianum duo volumina, Apologeticum quoque et De optimo genere interpretandi ad Pamachium et ad Nepotianum vel De Nepotiano duos libros et alia, quae enumerare longum est.*

Aceste rânduri le-a scris el înainte de a compune scrierile contra lui Rufin, a lui Ioan din Ierusalim, a lui Vigilantius și în contra Pelagienilor.

Prgr. 1. *epistularum ad diversos librum unum.* Se cuprind scrisorile datate înainte de anul 392.

" " *Ad Heliodorum.* E vorba de scrisoarea 14, scrisă pe la anul 373. Este citată adesea ca un tratat despre viața ascetică.

" " *De Osanna.* Sunt două scrisori către Damasus: a 18 (din anul 381) și a 20 (din anul 383).

- Prgr. 1. *De tribus quaestionibus*. Tot o scrisoare către Damasus, a 36 din anul 384:
- „ 2. *Ad Eustochium*. Scrisoarea 22.
- „ „ *Ad Marcellam*. In totul 16 scrisori, datând toate din anul 384.
- „ 3. *Captivum Monachum*. Este vorba de viața pustnicului Malchus.
- „ „ *Novum Testamentum . . . reddidi*. Iată ce zice el însuși despre această lucrare în prefața comentariului asupra evangeliilor către Damasus: *Praesens praefatiuncula pollicetur quatuor tantum evangelia, quorum ordo est iste: Matthaeus, Marcus, Lucas, Joannes, codicum graecorum emendata collatione, sed veterum. Quae, ne a lectionis latinae consuetudine discreparent, ita calamo temperavimus, ut his tantum, quae sensum videbantur mutare correctis, reliqua manere pateremur ut fuerant.*
- „ „ *de opere prophetali*. Se înțelege comentarul asupra celor patru mari și celor 12 mici profeți.

VERIFICAT
1987

TABLA DE MATERII

TABLA DE MATERII

Introducere	Pag.	5
Viata lui Hieronymus	"	13
Scrierile lui Hieronymus	"	24
Scrierile istorice	"	25
Revizuirea și traducerea textului Sf. Scripturi	"	32
Scrieri exegetice	"	34
Scrieri dogmatico-polemice	"	36
Homilii	"	39
Scrisori	"	40
De viris illustribus	"	47
Prologus	"	49 și 135
Cap. I. Petrus	51 "	137
" II. Jacobus	52 "	139
" III. Matthaeus	54 "	139
" IV. Judas	55 "	140
" V. Paulus	55 "	141
" VI. Barnabas	58 "	142
" VII. Lucas	58 "	142
" VIII. Marcus	60 "	143
" IX. Joannes	61 "	144

NB. Primul număr din dreapta, alături de cuvântul pagina, dela pagina 49 înainte, arată locul, unde se află textul, iar a doua cifră indică pagina notelor explicative relative la capitolul respectiv.

Cap.		Pag.	
	X. Hermas	62	și 145
"	XI. Philo	63	" 145
"	XII. Seneca	65	" 146
"	XIII. Josephus	65	" 148
"	XIV. Justus	67	" 148
"	XV. Clemens	67	" 148
"	XVI. Ignatius	68	" 149
"	XVII. Polycarpus	70	" 150
"	XVIII. Papias	70	" 151
"	XIX. Quadratus	71	" 151
"	XX. Aristides	72	" 152
"	XXI. Agrippa	72	" 152
"	XXII. Hegesippus	73	" 153
"	XXIII. Justinus	74	" 153
"	XXIV. Melito	75	" 154
"	XXV. Theophilus	76	" 154
"	XXVI. Apollinaris	76	" 155
"	XXVII. Dionysius	77	" 155
"	XXVIII. Pinytus	77	" 155
"	XXIX. Tatianus	78	" 156
"	XXX. Philippus	78	" 156
"	XXXI. Musanus	79	" 157
"	XXXII. Modestus	79	" 157
"	XXXIII. Bardesanes	79	" 157
"	XXXIV. Victor	80	" 157
"	XXXV. Irenaeus	80	" 158
"	XXXVI. Pantaenus	82	" 158
"	XXXVII. Rhodon	82	" 159
"	XXXVIII. Clemens	83	" 159
"	XXXIX. Miltiades	84	" 161
"	XL. Apollonius	85	" 161
"	XLI. Serapion	86	" 162
"	XLII. Apollonius	86	" 162
"	XLIII. Theophilus	87	" 162
"	XLIV. Bacchylus	87	" 163
"	XLV. Polycrates	87	" 163
"	XLVI. Heraclitus	89	" 163
"	XLVII. Maximus	89	" 164
"	XLVIII. Candidus	89	" 164

Cap.	XLIX. Appion	Pag. 90 și 164
"	L. Sextus	" 90 " 164
"	LI. Arabianus	" 90 " 164
"	LII. Judas	" 90 " 164
"	LIII. Tertullianus	" 91 " 165
"	LIV. Origenes	" 92 " 165
"	LV. Ammonius	" 95 " 166
"	LVI. Ambrosius	" 95 " 167
"	LVII. Tryphon	" 96 " 167
"	LVIII. Minucius	" 96 " 167
"	LIX. Caius	" 96 " 167
"	LX. Beryllus	" 97 " 168
"	LXI. Hyppolitus	" 97 " 168
"	LXII. Alexander	" 98 " 168
"	LXIII. Iulius	" 99 " 169
"	LXIV. Geminus	" 100 " 169
"	LXV. Theodorus	" 100 " 169
"	LXVI. Cornelius	" 101 " 170
"	LXVII. Cyprianus	" 102 " 171
"	LXVIII. Pontius	" 102 " 171
"	LXIX. Dionysius	" 102 " 171
"	LXX. Novatianus	" 104 " 172
"	LXXI. Malchion	" 105 " 172
"	LXXII. Archelaus	" 105 " 172
"	LXXIII. Anatolius	" 105 " 173
"	LXXIV. Victorinus	" 106 " 173
"	LXXV. Pamphilus	" 106 " 174
"	LXXVI. Pierius	" 107 " 174
"	LXXVII. Lucianus	" 108 " 175
"	LXXVIII. Phileas	" 108 " 175
"	LXXIX. Arnobius	" 108 " 175
"	LXXX. Lactantius	" 109 " 176
"	LXXXI. Eusebius	" 109 " 176
"	LXXXII. Rheticus	" 110 " 177
"	LXXXIII. Methodius	" 111 " 177
"	LXXXIV. Juvenus	" 111 " 178
"	LXXXV. Eustathius	" 111 " 178
"	LXXXVI. Marcellus	" 112 " 179
"	LXXXVII. Athanasius	" 112 " 179

Cap.	LXXXVIII. Antonius	Pag. 113 și 179
"	LXXXIX. Basilius	" 113 " 180
"	XC. Theodorus	" 114 " 180
"	XCI. Eusebius	" 114 " 181
"	XCII. Triphillius	" 114 " 181
"	XCIII. Donatus	" 115 " 181
"	XCIV. Asterius	" 115 " 182
"	XCV. Lucifer	" 115 " 182
"	XCVI. Eusebius	" 116 " 183
"	XCVII. Fortunatianus	" 116 " 184
"	XCVIII. Acacius	" 117 " 184
"	XCIX. Serapion	" 117 " 184
"	C. Hilarius	" 117 " 185
"	CI. Victorinus	" 118 " 186
"	CII. Titus	" 119 " 186
"	CIII. Damasus	" 119 " 187
"	CIV. Apollinarius	" 119 " 187
"	CV. Gregorius	" 120 " 188
"	CVI. Pacianus	" 120 " 188
"	CVII. Photinus	" 120 " 189
"	CVIII. Phoebadius	" 121 " 190
"	CIX. Didymus	" 121 " 190
"	CX. Optatus	" 122 " 191
"	CXI. Severus	" 122 " 191
"	CXII. Cyrillus	" 122 " 191
"	CXIII. Euzoius	" 123 " 192
"	CXIV. Epiphanius	" 123 " 192
"	CXV. Ephraem	" 123 " 193
"	CXVI. Basilius	" 124 " 194
"	CXVII. Gregorius	" 124 " 195
"	CXVIII. Lucius	" 125 " 197
"	CXIX. Diodorus	" 125 " 197
"	CXX. Eunomius	" 126 " 197
"	CXXI. Priscillianus	" 126 " 198
"	CXXII. Latronianus	" 126 " 199
"	CXXIII. Tiberianus	" 127 " 199
"	CXXIV. Ambrosius	" 127 " 199
"	CXXV. Evagrius	" 127 " 201
"	CXXVI. Ambrosius	" 128 " 201

Cap.	CXXVII. Maximus	Pag. 128 și 201
"	CXXVIII. Gregorius	" 128 " 201
"	CXXIX. Joannes	" 129 " 202
"	CXXX. Gelasius	" 129 " 203
"	CXXXI. Theotimus	" 129 " 203
"	CXXXII. Dexter	" 129 " 204
"	CXXXIII. Amphilochius	" 130 " 204
"	CXXXIV. Sophronius	" 130 " 204
"	CXXXV. Hieronymus	" 130 " 205

VERIFICAT
1987

BIBLIOTECA
CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ "CAROL I"
BUCUREȘTI

DE ACELAȘ:

Istoria legiunii XI Claudia și origina orașului Durostor
(Siliștra). București 1898.

Tite-Live.—Étude et collation du manuscrit 5726 de la
Bibliothèque Nationale. (No. 109 de la Bibliothèque
de l'École «Des Hautes Études» publiée sous les
auspices du ministère de l'instruction publique).
Paris, 1895.

Studiu asupra lui «Si» conditional, București, 1901.

Q. Septimii Florentis Tertulliani Apologeticum. Text
însoțit de introducere și note explicative. Bucu-
rești 1904.

Aurelii Augustini De civitate Dei (capitole alese). Text
însoțit de introducere și note explicative. Bucu-
rești 1904.

L. Annaei Senecae De vita beata liber. Text însoțit de
introducere și note explicative. București 1909.

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017